

Юлія КОНОВАЛОВА

**ВІТРИ ТА ДОРОГИ,
ДОПОМОЖІТЬ МЕНІ**

Скарби рідного Надросся

Вінниця – 2024

УДК 94(477.44-22)

К 64

**Книгу видано за сприяння Вінницької обласної
державної адміністрації та Вінницької обласної ради**

Депутати Вінницької обласної ради на 13 сесії 7 скликання 20.12.2016 р.
своїм рішенням №227 доповнили Регіональну програму сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області на 2016-2018 роки пунктом 2.2 «Створення літопису історії міст та сіл Вінниччини», чим схвалили започатковане журналом «Вінницький край» видання з 2013 р. серії «Село і люди», що відтепер називається «Моя Вінниччина»

Редколегія серії:

Заболотна Наталія, перший заступник голови Вінницької облдержадміністрації, голова редколегії;
Івасюк Ігор, заступник голови Вінницької обласної ради, заступник голови редколегії;
Юзвак Світлана, директор Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю облдержадміністрації, заступник голови редколегії;
Вітковський Вадим, директор Вінницької обласної комунальної установи «Видавничий Дім «Моя Вінниччина», секретар редколегії (за згодою);
Каменюк Михайло, президент громадського об'єднання «Русалка Дністровая», редактор серії (за згодою);
Гальчак Сергій, доктор історичних наук, науковий редактор (за згодою);
Давидовський Назарій, ієрей, керівник історичного відділу Вінницької єпархії ПЦУ (за згодою);
Дмитренко Жанна, провідний методист обласного центру народної творчості (за згодою);
Коляструк Ольга, доктор історичних наук (за згодою);
Легун Юрій, директор Державного архіву Вінницької області, доктор історичних наук (за згодою);
Мудрак Олександр, доктор сільськогосподарських наук, професор (за згодою);
Федоришен Олександр, голова громадської організації «Історія Вінниці» (за згодою)

Редактор серії: **Михайло Каменюк. Випуск 93**

Авторка щиро дякує голові наглядової ради ВАТ «Володарка», члену правління ГО «Русалка Дністровая» Роману Гавришу за допомогу в підготовці книги до друку

Ю.Коновалова. Вітри та дороги, допоможіть мені. Скарби рідного Надросся. Серія «Моя Вінниччина» ВОКУ «Видавничий Дім «Моя Вінниччина». Випуск 93. – Вінниця. Твори. 2024 – 170 стор., іл.

У нарисах, ліричних замальовках, власних поезіях молода краєзнавиця, етнограф, дослідниця описує давні і сучасні події, людей, долі земляків рідного Надросся: Погребищ та довколишніх сіл, що входять до місцевої громади. Досліджуючи та вивчаючи епістолярну, публіцистичну спадщину видатної погребішанки, фольклористки Н.А.Присяжнюк, вона подає уривки з невідомих широкому загалу спогадів Н.А.Присяжнюк, знайдених в архівах та розшифрованих нею.

Книга розрахована на читачів різного віку, які цікавляться історією України загалом, Поділля, зокрема, в тому числі, і власних родоводів..

ISBN 978-617-7121-72-4

© Коновалова Ю.В.. 2024

Від авторки

Цікавість до старовини, до народної пісні, казок і легенд у мене змалечку. В шкільні роки вперше пізнала океанний подих невмирущої народної пісні у записах Насті Андріанівни Присяжнюк. Пишалася, що вона наша, родом з Погребищ. Пробувала записувати, запам'ятовувати народні пісні, почуті від мами, бабусі, сама.

А все таки, то були поверхові знання, відчуття.

Разюче, вражаюче відкриття історичного, етнографічного, фольклорного, незмірного багатства рідного Надросся дістало мене відносно недавно, коли, мабуть, Божою волею, довелося мені прилучитися до предметної праці у краєзнавстві: спочатку в якості журналіста-літератора початківця, а згодом і музейного працівника. Творчі відрядження, пошуки і знахідки, а головне, спілкування з зацікавленими, незвичайними людьми, справжніми фанатами-краєзнавцями, народними митцями і літописцями, старожилами заповнили моє життя радістю, натхненням, благоговінням.

І заповнили серце і душу інші, нелегкі думки: як багато нами загублено, не помічено, недооцінено. Те, що в інших народів безсумнівно ставало класичним, шанованим і поширюваним надбанням, у нас якось засновано павутинням забуття, духовних лінощів, безпам'ятства.

60 років тому (влітку 1963-го) краєзнавців всієї України охопило велике хвилювання. По команді з Києва знавці на місцях мали оперативно написати історії усіх населених пунктів для великого академічного довідника «Історія міст і сіл Української РСР». Справа була на контролі в ЦК партії, отож, на ноги були підняті всі ідеологічні працівники обкомів і райкомів. До високих кабінетів було покликано вчителів-істориків, викладачів вузів, відомих аматорів краєзнавства, де вони отримали настанови, інструкції, накази.

Не обійшла ця справа і наших Погребищ. І звісно, не могло це оминати славетну фольклористку, етнографа Настю Андріанівну Присяжнюк. Можна тільки здогадуватися, з якою радістю відгукнулися на цей давно очікуваний заклик усі причетні до народознавства. Тепер вони всьому світові розкажуть про неповторні улюблені села і містечка, їхні родоводи, звичаї, особливості. Натхненно мережилися сторінки рукописів, строчили машинками залучені до справи друкарки, перетворюючи рукописи в машинописи.

З нетерпінням виглядали в нашому Погребищі жаданого тому «Вінницька область» в згаданому вище проекті. Адже який обширний матеріал лише про одне наше тоді районне містечко зібрала і впорядкувала солідна бригада у

складі Н.А.Присяжнюк, М.З.Мельника, В.Р.Мілятицького, В.Я.Павличенка та інших – усього 7 чоловік. Том «Вінницька область» з'явився аж у 1972 році.

Я не перший рік цікавлюся творчою спадщиною нашої славетної землячки Н.А.Присяжнюк. А тепер, у зв'язку з моїм прийняттям на роботу в музей її імені, і поготів. Але лише останніми днями відшукала в архівах нариса Насті Андріанівни про Погребище, написаного за тим «компартійним» завданням. Ця праця вражає і своїм об'ємом, і змістом. Вражає своєю масштабністю, безліччю народознавчих фактів, спостережень, записами спогадів старожилів, котрі пам'ятали наше містечко та наші села ще в ХІХ столітті. Вражає й те, що нарис цей в повному його об'ємі, ця перлина народознавства, невідомий широкому загалу, потонув в архівах так і незатребуваним. Закінчується він одним простим зошитом: в зошиті тому оповідь про те, як писався той нарис, яка була його подальша доля. А доля така.

Коли ретельно зібрані групою погребищенських краєзнавців матеріали були передані в область, їх невдовзі повернули з безліччю мало суттєвих зауважень та вимогою скоротити по максимуму. Зрештою, те, що надруковано було в томі «Вінницька область», вмістилося всього в кількох абзацах, ще й підписано лише двома іменами. Імені Насті Андріанівни Присяжнюк в підписі не було.

Таку гірку пілюлю, як ми тепер знаємо, проковтнули не лише в нашому Погребищі.

Однак, як сказав класик, «рукописи не горять». Коли я поділилася своїми враженнями про історично-народознавчу розвідку Н.А.Присяжнюк «Історія Погребища» з колегами у Видавничому Домі «Моя Вінниччина», які не перший рік втілюють в життя грандіозний, єдиний в Україні проект «1000 книг про 1000 сіл» за підтримки обласної влади, то мені сказали в один голос: «Негайно впорядкуй рукопис! Вводимо його в перспективний план».

Коли я вперше відкрила світ напівзабутих (не пісенних, а інших) рукописів Насті Андріанівни Присяжнюк, зрозуміла, що переді мною не просто історико-етнографічна перлина, а єдине у своєму роді дослідження життя і побуту подолян на рубежі віків. Неймовірна працездатність, пам'ять, доскіпливість до фактів цієї дивовижної жінки, зафіксована у її записах, котрі залягли в архівах, роблять ці записи безцінним невмирущим джерелом народного самопізнання. По духовній вартості це не менш цінне, ніж відоме видання Олекси Воропая «Звичаї нашого народу».

Читаєш замітки Насті Андріанівни про життя-буття погребищан і ловиш себе на думці, що то не просто етнографія – справжня художня палітра словом,

на якій живими постають наші предки. Ось для прикладу фрагмент з того, як описує Настя Андріанівна Різдово у Погребищі:

«Полягали спати й спати можна скільки хоч. Жінки встають раненько, варять обід: борщ з м'ясом і печеня з картоплею, а то ще й може запечена локшина. Дівчата й чоловіки пішли в церкву в нових кожухах. Дівчата затикані. Це пішли вдосвіта на всеношну. І з кожної хати йдуть люди. Скрипить під ногами сніг. Пішли, дорогою розмови, сміх, зовсім не релігійні. А йдуть, бо там будуть люди, можна хлопцям подивитись на дівчат, а то й вибрати, до якої старостів сватати. Дівчата теж соромливо дивляться на хлопців. А що там піп канаркає, то їм байдуже. Вони дивляться, як дівчата з Герасимівки вдягнені, а як з Шпаківки, як з Лисогори. А що ж нового у вбранні? А як собі придбати. А де в Маріки Марченкової взялась така бинда? А звідки взяла Текля Гаврилова таку хустку? Це своєрідна виставка й смотрини.

Багач чоловік стоїть і радіє, що от він господар, а решта голоштаньки. А ті голоштаньки не дуже до церкви й квапляться.

Молодиці теж зайняті вборами, хустками, яка на якій молодиці. А старі баби отам в бабнику сидять чи стоять й весь світ судять: і хто до кого ходить, і що вже важка Марина чи Катерина і невістка неслухняна й не господарка.

Прийшли додому з служби, то вже знов хороший обід. Всі за стіл. На перше кутя. Може в кого й чарка є, а більше того, що нема. Пообідали радісно і дітей до 15 років, як віхром змахнуло - всі на улиці. Тут вже мобілізовані всі обувні ресурси: і татові старі чоботи, й мамині, й старшої сестри. Вийшли на лід, на улиці й ждуть, коли хтось перший відважиться почати колядувати. Вже під якоюсь хатою заспівали «Ой рясна красна в лузі калина» і всі дмухнули по 2-3-4-5 під хати. Дівчата окремо, хлопці окремо. Хлопці з великими бучками від собак й торбами за плечима. То ж 6 тижнів не можна було співати ніякої пісні, крім коляд. Хлопці співають різних нябоженських, а дівчата Дажбога хвалять, а більше всього «Добрий вечір, пане господарю у тебе». Цю всі знали. До смерку пісні над селом. Бігають діти, підлітки, хваляться що дали. А дають по бідності: калачик, бублик купований, грудочку цукру, а як копійочку на двох, то вже радість несказанна.

Як вже добре смеркне, йдуть поважно колядувати дівки. Їм вже бублика, що 5 на копійку, не винесеш. Їм обов'язково 3-5 копійок. Коли підходиш під вікно колядувати, то в вікні господарка й часом господар і маленькі діти. Вже наперед думаєш, чи малій Яринці колядувати, чи Васильку «А за тим плужком Василь з батіжком».

Ввечері вже вдома хваляться своїм прибутком. Ось 10 копійок. Ось 30 бубликів.

Церква століттями не дозволяла кояд, боролась з ними, але бачить нічого не вдіє і вирішила використати народне свято в своїх цілях. На перший день збираються коло церкви хлопці і їм вручають церковну канарку й дзвоник, щоб ішли на церкву колядувати. Це вже хлопців 20-25. Вибирають з-поміж себе березу – старшого. Вибирають міхоношу. Часом роблять звізду, й пішли між хати. Дзвонять в дзвінок і питають: «Пане господарю, чи дозволите колядувати?» Колядують під середнім вікном. Тут вже гарно співають «Ой видить Бог, видить творець, що вже мир погибає». Чи яку іншу. За це виносять 5 копійок і кидають в карнавку й буханець хліба в мішок. Хлопці просять дозволу світської й для кого. Тоді гарно співають чи «В Києві на перевозі», чи «Рясна красна», чи «Ой рано-рано, в неділеньку»... |

Ніяк не можу второпати, як і чому в нас досі не видано повного зібрання, бодай у одному томі, цієї дорогої спадщини. Тож, готуючи цю книгу до друку, я вирішила підкріпити цю свою тезу кількома обширними цитатами з маловідомих записів Насті Андріанівни (дивись далі у тексті). Щоб показати, як це важливо нам, сьогоднішнім українцям. Не сумніваюся, що упущене буде виправлено в скорому часі.

Зауважу й таке: готуючи цей матеріал до друку, я вирішила зберегти усі його мовні особливості, в тексті ви зустрінете чимало незнайомих для вас слів. Пошукайте до них відповідники, збагатіться мовними перлами. Врахуйте, що розповідь писала людина, яка народилася в 1894 році, а маючи крім дитячої цікавості, рідкісну, феноменальну пам'ять, закріпила у своєму письмі не лише історію, але й народну тогочасну мову.

Цю першу мою розвідку в пошуках народних скарбів Надросся я не змогла б виконати, якби не доброзичлива, товариська допомога мені у цьому багатьох людей, що так само кохаються у минулому, так само поринають у мандри за безцінною спадщиною предків. Хочу висловити сердечну подяку цим людям, а це: письменники Каменюк М.Ф. та Загороднюк В.С., краєзнавці і просто люди з глибокою краєзнавчо-пісенною пам'яттю Дзигар Ю.І., Коваль К.П., Кардаш О.С., Княжук Л.В., Хоменко Л.О., Красноштан А.О., Дмитренко А.І., Недошовенко С.І., Петренко М.Д., Никитюк В.О., Мельник К.А., Довгий Л.М., Хлівна Л.В., Бердиш М.М., Титаренко В.В., Дерезуз В.В., Супрун А.В., Байда В.Ф., Чепенюк З.А. Майже кожен бібліотекар нашої громади щедро поділився зі мною записами, знахідками. Усім-усім, дорогі мої земляки, мій щирий поклін і сердечна подяка за розуміння і підтримку!

Юлія КОНОВАЛОВА

Ми, як земля...

Там, де впали на згорьовану землю «Сльози Божої Матері»

*І*нколи стою біля старого – престарого дерева і думаю собі...ех, якби ж ти уміло говорити! Скільки тобою бачено-перебачено.... Я так багато хочу розпитати тебе, навіть якби прийшлося слухати усе життя.

А наразі приходиться триматися за «поли» легенд, переказів і глибоких сподівань, що саме так воно і було.

Усе почалось у ті далекі часи, коли землі Надросся здригалися від монголо-татарських набігів. Одного разу вороги хазяйнували в наших краях занадто довго. Хто залишився в живих – ховалися по погребях. Люди були змучені від голоду і спраги. Терпіти не було сил, і вони почали молитися. Як тривога, то до Бога!

Визирнувши із погреба, хтось побачив, як на долині стоїть якась жінка і плаче, а потім вона зникла. Коли ж вийшли зі сховища, то виявили на тому місці, де та жінка явилася, джерельце із чистою, як сльоза, водою. Усі збагнули, що то було явлення Богородиці. З часом біля джерела поставили хрест. Найперша криничка була обплетена лозою, а зовсім скоро з'явиться тут ще одне джерело. Люди так і говорили, що це очі Матінки Божої, то вона плаче і молиться за нас грішних. Який трепетний і шанобливий поетичний образ у тих словах!

Потім облаштували біля кринички уже дерев'яну капличку із куполом і хрестом. Тут регулярно правилися молебні.

У 1930 році капличку атеїсти-бузувіри розібрали. Дошки використали на будівництво школи. Та «один руйнує, а інший будує» – і святе місце знову було впорядковане. Зробили кільця для криничок, дерев'яну огорожу, покриття. Поставили новий дерев'яний хрест. Джерело було настільки сильне, що вода переливалась через верх кілець і поряд утворився ставочок, який обріс ожиною, вербами.

На сьогодні, за турботи небайдужих людей маємо тут уже цегляну капличку, а поряд – приміщення купальні. Вода крижана, але цілюща, лікувальна. Постійний потік людей сюди цьому доказ: щоб схилити голову у молитві, віддатись душею благодатному місцю, набрати смачної, цілющої води із джерела «Сльози Божої Матері».

Хрестовози

Села-імена: Адамівка, Андрушівка, Іваньки...

Барвисті і своєрідні, неначе взори на рушниках Надросся.

Кожне із них може сміливо пишатися своєю самобутністю. Вирізнятися з-поміж інших і не боятися не соромитися своєї інакшості.

Завітаємо сьогодні у с.Іваньки.

Але спершу по дорозі метнемося до одного урочища, аби принагідно побачити живе полотно, куточок раю. Ні жодне порівняння з тим урочищем не стануть штучно вирощені поля лаванди – дика краса, що зачалася в урочищі Лози під Іваньками, вражає.

Небачене диво із трьох кольорів. Спершу у травні, скільки око сягне, плеса білого цвіту. Ближче до червня, усе залито синім, а під осінь, – золотаві квіти чарують своєю неповторністю.

Небо дивиться із високості на оцю красу і налюбуватися не може, а людина тим паче.

*Я почуваюся своєю
в обіймах квітів польових,
Між небосхилом і землею
мій горизонт земний проліг.*

Гарні місця, красиві, затишні.... От тільки пам'ять села ніяк не втамує біль, терпкі спогади минулих лихоліть.

Ступаю на старе кладовище, яке починається відразу біля дороги і зарощеної видоліни.

Скраю – пам'ятний знак у вигляді гранітної брили із надписом: «Жертвам голодомору 1932-1933 рр. в Україні». Зовсім поряд братська могила, де захоронені діти. Що тут сталося – ніхто напевно не знає. Може, стара береза бачила, та невже вона скаже...? Кладу цукерки на могилу і прошкую далі.

Пологий пагорб кладовища рясно встелений хрещатим барвінком. А я шукаю те, за чим я сюди прийшла насправді. Так, я – про кам'яні хрести.

Кам'яні хрести – увіковічення буття, ритуальна естетика, пожива для роздумів. Це моя друга знахідка кам'яних хрестів на нашій місцевості. Перша – у Погребищі, на Лисогірському кладовищі.

Те, що я побачила у Іваньках, вразило мене набагато глибше. Із тутешніх тринадцяти наявних кам'яних хрестів кожен неповторний: техніка виконання, розміри, символи і тощо. А чого тільки варті надписи, справжні шедеври каменорізного мистецтва. Припускаю, що працювали над позначенням іваньківських кам'яних хрестів два майстри (надписи мають характерні відмінності).

Яким же везінням було віднайти ім'я одного із майстрів. Ось на лицьовій стороні хреста вибито: «Здесь почивает раба Божья Мотрона дочь Власія Остаплюка» -, а на зворотному боці: «Сей крест сооружен Власієм Остаплюком». Це така рідкість і дійсно везіння: встановити ім'я майстра. Батько поховав доньку і біль за нею втілив у різьблення поминальних літер, яким судилося пережити усіх.

Чимало вітчизняних мистецтвознавців вивчали, досліджували і аналізували природу кам'яних хрестів на українських землях. Тому я, можна сказати, іду «по готовому», але маю сподівання й на те, що самотність майстрів с.Іваньки, безперечно, варта уваги.

На території Східного Поділля оброблялися різні види порід каменю: пісковик, вапняк, граніт. Звичайно, осередком каменотесів були місцевості, де ці породи залягали.

Значного розвитку каменотесний промисел набув в кінці 19 – початку 20 століття. Саме в цей період подолянами були запозичені іноземні технології обробітку каменю.

Асортимент виробів був досить широкий: кам'яні жорна, жорна для млинів, хрести і пам'ятники, точила, димарі.

Досліджено, що крім майстрів каменотесів з'являлися групи людей, які скуповували дану продукцію і розвозили її по інших губерніях. Таких називали «хрестовозами».

Із усіх виробів з каменю найдорожчими були хрести. Ще й через те, що перевезення їх було досить затратним і довготривалим. На одному возі можна було перевозити не більше трьох хрестів. Місця між хрестами пересипали соломною і перекладали дерев'яними деталями. Продукція, зазвичай, користувалась попитом восени, коли селяни збирали увесь урожай і мали кошти й час, щоб установити хрест на дорогій могилі. Та й дозволити собі такі хрести могли не всі, а лише заможні селяни.

Якщо на кам'яному хресті є надпис, що відображає відомості про покійного (на деяких присутнє і повідомлення, хто саме хреста встановив), то такий хрест замовляли безпосередньо у майстра, який володів навичками обробки каменю. Якщо ж хрест безіменний – це свідчить, що він купувався у «хрестовозів». Наприклад, у Погребищі усі хрести безіменні крім одного, що датується 1901 р. У Іваньках усі виявлені камінні хрести мають надписи.

Зупинюся коротко на символіці.

Часто на верхньому рамені хреста можна спостерегти зображення птаха, а саме голуба, – це символ перертління душі померлого. Рідше зустрінеш зображення зозулі. У міфологічних уявленнях українців досить поширеним є мотив перетворення жінки на зозулю. Цю птаху ще називають володаркою ключів від вирію (остання прилітає із вирію і перша туди повертається). Можна припустити, що зозулю на хресті зображали, якщо покійницею була жінка.

Надпис «І.Н.Ц.І.» означає «Ісус Назарянин Цар Іудейський».

Зафіксовано чимало видів хрестів: грецький, латинський, трилистий і інші. Саме трилистий, або «Розквітлий хрест», символізує космологічну схему Дерева життя. Рослинні мотиви по бокових раменах – образи небесного раю, вічного життя. З часом з'явилися символіка знаку «Всевидяче око».

На середохресті – розп'яття Христа. Ісус опирається на череп (голову Адама). Рідкісним мотивом є схематичне зображення чаші, з якої Ісус пив на Тайній вечері. До речі, саме таке зображення є на даному кладовищі, у Іваньках.

Вертає до обіду і я маю повертатися. Добре пам'ятаю, як старі люди застерігали не ходити пообіді на цвинтар. Щось то вони знали...Знали і передавали із покоління у покоління. Безкорисливо, але обов'язково у вірі, надії і любові до своїх нащадків. Будьмо і ми такі.

*«Здесь поживает раб божий Никита сын Онухрия Сташевскаго прожил от роду 23 г.
Скончался 1901 г. Сентября 25 дня»*

«Здесь похивает раба Божья Марія дочь Матфея Коршемнюка прожила 13 лет»

Трилистий хрест із символом «Всевидяче око»

Пташка символ душі, що покидає тіло

Незвичайний щоденник

*Ц*е була досить давня історія... Літ так десять тому я стала випадковим слухачем розповіді про одну бабусю із нашого району. Вона лежала у районній лікарні і розповіла про себе, що вже давно пише щоденник, але він особливий, бо там зазначено лише хто з односельчан і коли помер. Не кожен звернув би на це особливу увагу, але оскільки я теж пишу, головним чином, про цікавих людей Надросся, знакові місцини нашого краю, тож мене ця інформація дуже зацікавила. От тільки було невідомо, з якого села авторка незвичайного щоденника, як звати, її – ну нічогісінького... Пробувала розпитувати, та марно – це як голку у сіні шукати, та у душі не полишала надії хоч щось-колись дізнатися.

І уявіть собі, аж тепер таки знайшла!

Звичайно, шкода, що сталося це пізно, бо уже промайнуло вісім літ, як Шинкарук Ксенія Єфремівна (1923-2015) відійшла у інші світи.

Шинкарук Ксенія Єфремівна (1923-2015) с.Борщагівка

Але є її донька Лідія Вікторівна Хлівна, яка гостинно мене прийняла, поспілкувалась зі мною і розповіла багато цікавого про свою маму. Більше того, у газеті «Вінниччина» (2014 р.) була опублікована стаття про особливо виразні сторінки життя її мами.

Сьогодні пані Лідія зізнається, що по родинному заповіту тепер вона продовжує писати щоденник, таку собі метричну книгу померлих с.Борщагівка, започатковану у 1988 році.

Особисто для мене такі люди викликають особливе захоплення, цікавість. Оці зморені важкою працею сільські диваки, відчайдухи, берегині. Усі, хто самовіддано вкладає у те, що творить...у те, що залишиться опісля..УСЮ ДУШУ!

Братерська пасіка

Чи то за велінням Божим, чи по видумці людській, але як нарече тебе хто прізвиськом, то так уже і до скону буде, а ще, чого доброго, «вчепиться» й до дітей та онуків.

Та що там прізвиська, люди давали назви будь чому, та хоча б криницям: Холодна, Камінна, Біля хреста, Капличка, Попова, Вдовина.

Пагорбам і ярам: Макітра, Макогін, Циганська гора.

Лісам та лісосмугам: Грабовий, Липник, Красилів, Чорний, Дубки.

Ось так манівцями слів я добрела до сьогоднішньої оповідки. Кожен пагорб Погребища, а у нас їх чимало, відкриває свої неповторні краєвиди. Стою на одному із них. По один бік, невиразно, але проглядається, каскад лісів: Семків, Ліщина, Яніцький, Дорошенків. А внизу неймовірна краса річки Рось під назвою Стависько.

Роздолля для усамітнення, думок, милування природою.

Видовжене плесо водойми однією стороною тягнеться до с.Педоси, а іншою підпирає греблю. За версту, чи дві – видолина під назвою Ляхівка.

Серед сухого бадилля бованіють перші квіти, а над ними перші бджоли, яким я надаю сакрального (для себе) значення, бо зовсім поряд – Братерська пасіка. Та то тільки назва, пасіки давно вже немає. Збереглися лише прадавні дерева навкруги і деякі спогади нашої фольклористки Н.А.Присяжнюк.

В той самий час, коли сім'я Присяжнюків проживала недалеко від Братерської пасіки, нею піклувався Денисюк Олекса, саме він і навчив батька Адріана Присяжнюка цій справі. Згадувала Настя Адріанівна, як дітьми бігали туди гратися, збирали суниці, а за юності, як писала у спогадах, коли «свідомість селян почала рости» – вони знайшли там прихисток, затишне місце, де читали заборонену літературу: книги Квітки- Основ'яненка, Тараса Шевченка, газети, агітаційні листівки. А ще раніше саме це місце було укриттям для «братчиків» – групи однодумців, які чинили опір будь-якому панському знуцанню над простим людом. Звідси й назва: Братерська пасіка.

Не залишилося нікого, хто б збагатив цю історію іншими фактами, немає у ній і якихось особливих «родзинок», але мені б хотілося, щоб, як говорила баба Настя, у нащадків «росла свідомість» до збереження історичної спадщини свого рідного краю.

Гаряча верба

*О, верби, верби, скільки вам?
Що ви побачили за вік?
Яким віддалися вітрам?
Котрий саджав вас чоловік?*

*З якого роду чи села
Сюди вас доля занесла,
У цей чудовий край Надросся,*

*Де споконвіку повелося:
Допоки верби і калина,
– Усе довкола – Україна!*

Спробую зацікавити вас своєю краєзнавчою розвідкою «Гарячі верби». Усе почалося з того, що стала я шукати будь-які давні відомості про Погребище. Коли розпитуєш конкретно про щось, то зазвичай натикаєшся на уривчасті, сухі спогади. Та тільки дай волю оповідачу розповідати самотужки, то будеш здивована фактами, що таїлися у його пам'яті. Саме такими «манівцями» натрапила я на першу «гарячу» вербу, що знаходиться у нас в Погребищах.

Не кожен подорожній розпізнає у високому, цибалатому стовбурі над дорогою, геть очищеному від гілок, ту саму вербу, якій зозулі накували незліченний вік, кажуть їй вже 150 літ...та хто зна. Блискавиці добряче обідрали древній вербі боки, залишивши на стовбурі глибокі обвуглені рани, і напевно б, пора її зрізати, та цього робити не можна. Як пояснив місцевий житель, що живе поруч, верба нанесена, за переказом його діда, на воєнні карти. Підозрюю, що уже не одна пилка точила зуби на величезний сухий стовбур, та цьогоріч сталося диво, верба з коріння відродила багато молодих паростків і за належного догляду і бажання можна оновити нашу «гарячу» вербу.

Та все ж, чому верба «гаряча»? Звідки походження назви і чи є ще подібні? Так. Виявляється «гарячих» верб у нас в районі було аж чотири. На жаль, не всі дожили до наших днів, але цікаво те, що кожна із своїм «настроєм», «харизмою», таїною.

Отож, перша верба, про яку зайшла мова, знаходиться у Погребишах, на роздоріжжі вулиць Богуна і Коцюбинського, зліва над дорогою. Крім того, що вона наче магнітом притягувала до себе блискавиці, біля неї траплявся не один нещасний випадок. Знайома розповіла, як стала свідком аварії саме біля верби. Мотоцикліст на рівній, сухій дорозі раптово втратив керування, його наче щось підрізало. Слава Богу живий, а були і смертельні випадки.

Друга верба на вінницькій трасі між с.Черемошне і с.Кулешів. Саме біля неї була зупинка із назвою «Гаряча верба». Зупинка і досі існує, проте назва і сама верба уже відсутні. Водій автобуса, брат якого проживає у с.Кулешів, розповів, що знає походження назви і повідав таку бувальщину.

Була люта зима, насипало багато снігу і одна жінка з Кулешева вирушила іти на Погребище. По дорозі так змерзла, що думала не дійде. Коли добрела до верби, вирішила перепочити. Прихилившись до стовбура, відчула якесь непоясниме тепло від дерева. Відігрівшись, пішла далі, а потім усім розповідала, що якби не верба, то згинула б у дорозі. Відтоді усі підхопили назву «гаряча» верба.

Третя верба була на польовій дорозі Білашки – Погребище. Зараз можна розгледіти ледь помітний яроч, що починається на полі, і саме тут, над битим шляхом росла наступна «гаряча» верба. Одна бабуся, довгожитель села, згадує... Коли зими були дуже сніжні, то верба наче маятник не давала подорожньому збитися з дороги. Та були і перестороги, особливо дітям, аби боронь Боже за грози не ставати від вербою. Блискавиці теж не єдинежди вражали її стовбур.

Хто ж саджав ці таємничі дерева?

На Вербну неділю, за прадавнім звичаєм, усі ідуть до храму святити гілочки верби. Вже вдома з нею проводили ряд ритуалів, вважали оберегом оселі на весь рік, а для захисту подвір'я одну із гілочок втикали у землю. Як проросте – це хороший знак.

Зразу виринає у голові старее, як світ, прислів'я, що кожен чоловік за життя має посадити дерево, виростити сина і збудувати дім. Саме чоловіча рука найбільш прийнятна для висаджування дерев.

У світі існує близько 500 видів верб, на Україні – 30. Але для освячення на Вербну неділю брали лише ту, що має зелену кору. Вона вважалась живою. За однією із версій, освячені на Вербну неділю, саме зелені гілочки верби, які згодом у народі будуть називати «гарячими», висаджували у сиву давнину козаки і без замовляння тут не обійшлося, бо як тоді пояснити наступне...

Четверта (і єдина, що збереглась) «гаряча верба

Четверта і єдина «гаряча» верба, що дожила до наших днів, знаходиться праворуч на в'їзді у с.Гопчиця. Кажуть люди, що їй 300 років, а ще часом верба лякає місцевих жителів. Одні глузують із цього. Але тим, кому довелося на власні вуха, серед ночі почути звуки невідомого походження, геть не до жартів. Кажуть, що у дуплах верби поселились духи і кріпко оберігають дерево. Оскільки верба стоїть майже над дорогою, місцева влада неодноразово бралась підчищати аварійні гілки, та бажаючих взятися за це було обмаль, верба ніби не підпускає до себе. А ті, хто зважився зрубати вербові гілки, уже пішли з життя. Скажете: брехня, випадковість, легенда... Як би там не було, але верба здавна вважається прадеревом життя, сильним оберегом!

***«Допоки верби і калина,
Усе довкола – Україна!».***

Ми, як земля

Ми, як земля...

Можемо у собі «покопатися», «засіяти і пожати», себе «виснажити», «забур'янити», щоб потім «викорінити», «підживити», «породити» і «дбати». Та інколи... нам так не вистачає часу, щоб «відпочити», аби набратися життєдайних «соків» і стійко витримати усі «пори року» нашого буття.

Дзвони баби Степаниди

На роздоріжжі бажань, між «я хочу» і «мені потрібно», майже завжди переважає друге.

Після того, як випадковий перехожий відкрив переді мною скриню легенд свого рідного села — мені дужечко «потрібно» було туди. Одне діло почути цікаву розповідь, але краще метнутися на місце і втамувати «спрагу», побачивши усе на власні очі.

Отож, запрошую вас у село Бистрик, у далекий 1821 рік.

Жив у невеличкому, але дуже файному селі пан. Мав землі, ставки, садки та усе, що годиться знатній особі. Були, звичайно, і конюшні. От одного разу приходиться наймит поратися біля панських коней. Хотів насипати харч до жолоба, а там — і де вона тільки взялася? — ікона Божої Матері!.. Що ж з нею робити? — несе до пана. Той, не довго думаючи, каже:

— Занеси її у Причепівку (куток на краю села, де була капличка).

Конюх так і зробив. На другий день знову там само дивовижна з'ява ікони Божої Матері. І другу заніс у капличку. Та коли знайшлася і третя ікона — пан віддав наказ знести конюшню, а на тому місці побудувати церкву (костел). Про святість і дивовижну силу святого духу того храму свідчив не один випадок. За «советів» один місцевий «активіст» підбурював людей розібрати церкву, але його не підтримали, і він поліз на дах сам, оступився і упав на землю.

Багато років лежав прикутий до постелі, аж раптом попросився до церкви, і люди на рядні занесли його якраз на службу. Через деякий час по тому каліка потроху почав підводитися, а на старість навіть ходити.

Постійного батюшки у селі не було, а лише «наїзні». Тож, усім церковним начинням завідувала місцева жителька баба Степанида, яка крім молитов зналась і на дзвонах. Дивовижно те, що дзвонами уміла «розводити» грозові хмари. Був якийсь випадок...

Пішли жінки у поле сапати буряки, а тут як налетить шура-бура: вітрисько, чорні грозові хмари, небо кипить-клубочиться... Розгубилися сапальниці, що ж робити? Аж чують із села лунає дзвін... то баба Степанида виручає їх. Глядь, почало розпогоджуватися, і геть десь поділася гроза.

Храм у селі Бистрик

Ще одна цікава історія про мисливця, який проходив із рушницею повз церкву, а на купольному хресті якраз сиділа сойка. Ну, і вирішив, напевно, перевірити свою влучність – вистрелив у пташку. За зовсім короткий термін по тому помирає його дочка. Скажете, що збіг обставин... ой ні...

Вірю у диво, у віками намолене місце, у благодатний дух цієї місцини.

Бабуся Люся Вечера

– **Ю**ля, а напиши-но про мене...

Вмикаю диктофона:

– Говоріть.

– А що маю казати?

– Почніть з того, що: – Я, Байда Віра...

Повторює:

– Я, Байда Віра Федотівна, дівоче прізвище – Вечера, народилась 21 серпня 1937 року у с.Розкопане.

І полилось...наче ота вода, що давно покинула береги і відтепер в'ється блаженською річечкою, шпортаючись за торішне гілля, за все ще зелені очерети пам'яті. Несе свій намул, свої важкі життєві спогади.

– Нас у сім'ї було шестеро. Першим на війну пішов брат Павло. Загинув у Латвії, де і похоронений у братській могилі, поблизу станції Легатна. Ми туди їздили, тільки у записі є одна помилка: замість «Вечера» записано «Вегера», але усе інше сходиться.

Далі війна забрала батька Федота. Розповідав односельчанин, як було зустрівся з ним: обнялися і попрощалися. Далі німець гнав їх до Дніпра, де і згинули. Важкі шинелі і холодна вода зробили свою справу – потонули при форсуванні ріки.

У пам'яті моїй батько дуже славний, чепурний і шустрый. От тільки маму дуже ревнували. Бувало, як стане вона з ким на розмову, то вдома – начувайся. Вже на старість мама Густя (Устина) згадували:

– Як налає мене мій Федот, та так, що аж під лавку зажене. А я вигляну і думаю собі: але ж і гарний у мене Федот..!

Пам'ятаю, як німці стояли у нашому селі. А ми, діти, ховалися у погріб. Мама час від часу виходила пожарити хоч яйце, а тут німець до хати:

– Пане, пане, тут нікого немає...я сама.

Обдивляється німець закутки і за піччю знаходить пляцок хліба – чорний, як свята земля, та й питає:

– Це Сталін? (напевно, мав на увазі, що це Сталін таким хлібом годує)

А мама з переляку кажуть:

– Ні, пане, це-корж...

Той нічого не второпав і мовчки вийшов.

Важко було виживати без господаря. Мама ходили на колгоспне поле жати пшеницю. Після восьмого класу я не пішла на екзамени, а подалась у колгоспну ланку. А до того, дітьми, збирали босі по стерні колоски.

Виживали, як могли. Мама мали верстат і ткали із льону і коноплі полотна, радна.

Запитую:

– А чи вишивали ще тоді собі придане: сорочки, рушники?

– Вишивали, тільки не багато. Узори були хрестиком і доволі прості.

Знову цікавлюся:

– А чи застали ви вечорниці?

Посміхається і киває на діда:

– А де ж я його узяла..? Там же, на вечорницях. Раніше люди багато співали: до всякого свята, до будь-якого діла. Якби не пісня, то ми б не вижили. Моя мама дуже гарний голос мали. Співали у церковному хорі, навіть грали у постановці «Наталка-Полтавка».

Співає:

– Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться. О, як болить моє серце, а сльози не ллються.

Цього не було тепер в розмові, але пам'ятаю, ще раніше бабуся розповідала:

– От включу магнітофон і кличу свого діда: – Іди, дідуню, будемо танцювати, тренуватися. Бо як покличуть нас на okazію, то щоб ми не гірше танцювали за інших.

Покидає дідусь роботу і йде. Білий день, навіть не свято, а вони собі танцюють.

– Змарніла наша «Співоча пташка», відколи не стало дідуся Івана. Та поки Боженька дає сили – топчу ряст у цьому світі от уже 85-те літо.

Байда Іван Дмитрович і Байда Віра Федотівна на Великдень 1957 рік.

Не зупиняюся розпитувати бабусю про власне життя, про те, що ще не покинуло сивої пам'яті. На зимові свята приїздила до неї у гості. Прошу згадати яку давню колядку чи щедрівку. І бабуся відразу починає мені співати:

*– Сніженьки лежать, а по долинах маченьки цвітуть,
Ой, дай, Боже!
Ой, там ходила красная панна,
Ой, дай, Боже!
Красная панна, панна Гануся,
Ой, дай, Боже!
Вирвала квітку з макового цвітку,
Ой, дай, Боже!
Ой, щоб я така, як ця маківка,
Ой, дай, Боже!
Я б шинкувала трьома шинками,
Ой, дай, Боже!
В одному шинку медом та вином,
Ой, дай, Боже!
В другому шинку горілочкою,
Ой, дай, Боже!
В третьому шинку солодким напитком,
Ой, дай, Боже!
Прийшли до неї три кавалері,
Ой, дай, Боже!
Ой, пили – пили, не заплатили,
Ой, дай, Боже!
Вона їх взяла – пограбувала,
Ой, дай, Боже!
В одного взяла шаблю золоту,
Ой, дай, Боже!
В другого взяла коня вороного,
Ой, дай, Боже!
В третього взяла лисячу шубу,
Ой, дай, Боже!
Коня вороного батькові дала,
Ой, дай, Боже!
Шаблю золоту братові дала,
Ой, дай, Боже!*

*Лисячу шубу сама одягла,
Ой, дай, Боже!
Сама одягла до церковки йшла,
Ой, дай, Боже!
Пани здибали – шапки здймали,
Ой, дай, Боже!
Ой, чи попівна чи королівна?
Ой, дай, Боже!
То не попівна, не королівна,
Ой, дай, Боже!
Батькова дочка, як паняночка,
Ой, дай, Боже!
Материна дочка, як ягідочка,
ДобрИвечір!*

Любов, що стала викликом усім

...Пообіцяй мені у цю мить, поки ти на землі, що бігатимеш по траві, співатимеш, кохатимеш, будеш слухати прекрасну музику. Що ти не будеш боятися.

Відкривши двері, запали світло, і якщо ти розгледити кохання — збережи його...

Всякий може у житті помилятися. Не дарма зважають на «людський фактор», який у різних ситуаціях має щоразу іншу інтрепретацію. У народі кажуть: «У кожного своя правда». Зазираючи в сторінки минулого, спостерігаємо те ж саме: одні засуджують подію чи людину, її учасницю, а інші виправдовують або навіть пишаються тим, що сталося. Та якщо зібрати гамузом усі «книги пам'яті людської», то, напевно, добра третина буде присвячена романтичній темі – щасливого чи трагічного кохання. І те кохання так чи інакше супроводжує близькі і далекі уроки історії.

Нас захоплюють сміливі та відверті почуття: Ромео і Джульєта, Султан і Роксолана, Мавка і Лукаш тощо.

До когорти тих, що піднесли свої кохання на таку висоту, щоб воно залишило слід в історії поколінь, безоглядно можна віднести таку пару: французького письменника Оноре де Бальзака і польської поміщиці Евеліни Ганської. Про їх кохання найкраще описав Ян Козельський у книзі «Бальзак у Верхівні». Деталізував відносини цих двох людей наш земляк, колишній вінницький журналіст (родом з Ружина на Житомирщині) Геннадій Шкляр в документальній повісті «Північна зоря Бальзака», яка вийшла друком у Вінниці.

То був поштовий роман довжиною у 17 років. Яке велике прагнення бути разом...! Яке, воістину, незламне почуття!

І чого тут гріха таїти, насправді дуже приємно, що кохана великого Майстра світової літератури Бальзака, його «Північна зоря», так він її називав, народилась у нашому Погребищі, у родині польського магната, графа Ржевуського.

Минатиме час, нас змінить інше покоління, але романтична історія Ганської і Бальзака так чи інакше буде проростати крізь час. Засуджена чи возвеличена – кожен оцінить на свій розсуд.

І якщо про вище згаданих закоханих більшість із нас чула, то наступна пара менш відома, але обов'язково варта вашої уваги, бо дотична до нашого краю також.

Минувшина завжди манила мене своєю таїною, новими знаннями і палким бажанням **знати**. Візьмемо до прикладу будь-яку старовинну карту, ой, як багато може вона розповісти, пояснити. Недарма у картографії є поняття – читати карту.

Історія зі знайденою мною картою мала ось який початок. Побувавши з краєзнавчою екскурсією на вінницькій Наддністрянщині, в знаменитій Буші, я зацікавилась краєзнавчою книгою про ті краї письменника М.Каменюка «Григорівка. Красуня, що народилася на морському дні». Вона вийшла в серії «Моя Вінниччина» вінницького Видавничого Дому.

Запала в пам'ять з прочитаної книги одна деталь: граф Микола Вітгенштейн, який володів землями «бронницького ключа» над Дністром (в тому числі і Григорівкою) молодим вінчався у нашому Погребищі, в костелі «Непорочного зачаття Діви Марії». Далі знайшлося мені і посилання на те, що цей граф неодноразово навідувався у село Старостинці, не уточнялося якої губернії. А у нас теж є село Старостинці.

Я вирішила розплутати цю загадку. Перший слід знайшовся в електронному каталозі ДАКО (Київського державного архіву). Це був «Акт про викуп земельних угідь селянами села Старостинці у поміщика М.Вітгенштейна у 1865 році». От тільки чи це той самий бронницький Вітгенштейн з Наддністрянщини, як дізнатися?

Телефоную директору музею села Гопчиці, а це сусіднє із Старостинцями село. Пояснюю пану Михайлу, що мене цікавлять карти чи будь що, аби там згадувалось про Старостинці і графа Вітгенштейна. І от удача!. Пан Михайло привозить мені на другий день копію карти, а там... «Геометричний спеціальний план Київської губернії Сквирського повіту Топоровської волості с.Старостинець садибної і польової селянської землі, вимежованої із володінь поміщика його величності князя Миколи Петровича

Вітгенштейна. Складений у 1863 році». Тепер немає сумнівів, що йшлося саме про наше село Старостинці.

Ну, а далі треба дізнатися, що занесло Миколу Вітгенштейна у наші, віддалені від Наддністрянщини краї? Невже там у нього, на батьківській спадщині, було мало родючої землі? Повірте в давню істину: якщо інколи немає твердих роз'яснень чогось, то напевне там замішана жінка.

Єлизавета Івановська народилась 1819 року в Монастирищі Липовецького повіту. Її батько Петро Івановський, багатий землевласник, впливовий держслужбовець Київської губернії, дав дочці прекрасну освіту, вона знала кілька мов, розумілась у музиці. Її навчали найкращі наймані вчителі. У 1836 році Єлизавета (під впливом бабусі, яка походила з польського роду вона на той час поміняла ім'я на польський лад, ставши Кароліною) за велінням батька та проти власної волі виходить заміж за Миколу Вітгенштейна, молодшого сина героя війни 1812 року, фельдмаршала та світлішого князя Петра Християновича Вітгенштейна. Пишний титул графині не приніс Кароліні щастя. Через рік вона народжує доньку Марію і згодом подружжя роз'їхалося.

Ференц Ліст

Кароліна Вітгенштейн

Я знайшла спогади очевидців одного з концертів Ференца Ліста у Вінниці, що відбувся в єдиному приміщенні, де крім більярдного столу ще був і рояль, – цукерні-кондитерській Дювре.

Тоді у Вінниці після виступу Ліст ніби випадково залишив на роялі свою хустинку. І забувши про всяку пристойність, до роялю ринула ціла хвиля юних панянок, аби заволодіти цінним раритетом. В бучі, що зчинилася біля роялю, хустинку було подерто на клапті, щасливицям дісталось по її шматочку.

На одному із таких концертів улюбленець публіки Ференц Ліст познайомиться із Кароліною Вітгенштейн,

Взимку 1847 р. Ференц Ліст приїздить до Києва і дає концерт у залі університету св.Володимира. Саме там уперше графиня Кароліна Вітгенштейн почула гру Ліста, побачила його. Вони познайомилися. Ліст спочатку заповнив її серце виконаною музикою, а згодом заповнив і душу молодій жінці. Напевно, це було оспіване поетами кохання з першого погляду. Вільне, спрагле серце молодій графині відчайдушно поринуло у океан музики і любові. Почуття до неї стане змістом життя і самого Ліста, саме Кароліні він присвятить численні, наснажені глибокими почуттями музичні композиції. Молодий геній музики, та ще й достобіса вродливий, мав шалений вплив на жінок.

Ліста кілька разів було запрошено до літинських Воронівців — улюбленого маєтку Івановських, куди переїхала з малою донькою Кароліна, покинувши чоловіка. При тих зустрічах закохані вдавали байдужість, але прагнення бути разом ставало усе сильнішим. Кароліна із донькою таємно втікає за кордон, услід гастрольним подорожам Ліста. Чи відчувала вона тоді, що назавжди покидає рідну землю?

Багато чим заплатить Кароліна цим вчинком. Граф Микола Вітгенштейн так і не дасть їй бажаного розлучення, у неї конфіскують усю власність, що належала їй на Поділлі. Ось чому земля Старостинців (доньчина спадщина поміщика Івановського) стала належати покинутому Миколі Вітгенштейну.

Мабуть, не існує кохання, яке було б щасливим повністю «від» і «до». Через відсутність дозволу на новий шлюб від Папи Римського і згоди на розлучення від графа Миколи Вітгенштейна Кароліна і Ференц так і не одружилися, але не перегоріло швидкоплинно їхнє кохання. Він творив музичні шедеври, вона писала статті, есе, літературні твори. Кароліна все більше навітталась у віру, писала багато праць по релігії.

Якось на день народження Кароліни Ліст подарував коханій переплетені у одну книгу 12 симфонічних поем. Цей рукопис мав присвяту: «Тій, яка коханням довела свою віру, надії якої не переставали зростати навіть у стражданнях, яка знаходила щастя в самопожертві, тій, яка нині й навіки – супутниця мого життя, небесне зведення моїх дум, моє живе божество, символ душі моєї»

Жертовність, як би це парадоксально не звучало, має і «солодкі плоди». Смакуймо музику Ференца Ліста, що проростала на любові, і надихаймося на сміливі і відверті почуття.

Вірш для Амалії

Не так часто, але трапляється в мистецтві вислів: «робота без авторства», «автор невідомий», «робота невідомого автора».

Що ж криється, яка першопричина відсутності творця? Певно, робота сама по собі досить самобутня і відсутність підпису, автографа були для творця не так уже важливі. Або ж він комусь натякав: «Навіщо вам ім'я моє – читайте душу..!»

Цілком можливе і таке. Та все ж... Що змушує автора «відійти у тінь»?

Ось, наприклад, у нашій бібліотеці є красивий портрет Насті Присяжнюк із підписом (у правому, нижньому куті) «И.Лазар». До цих пір ніхто не може назвати повне ім'я художника. У невеличкому розслідуванні допоміг вінницький мистецтвознавець В.В.Титаренко. Він припустив, що дана робота виконана художницею Іриною В'ячеславівною Лазаревою.

Пан Титаренко написав: «Я знав Ірину Лазарєву. Вона померла близько 20 років тому. В кінці її життя я організував виставку у обласному краєзнавчому музеї. Десь має бути буклет. Якщо знайду – передам».

Гаразд, ситуація трохи прояснилась, та все ж...чекаємо на буклет, аби повністю пересвідчитися.

І таких «нерозпізнаних» авторів досить багато.

Нещодавно, краєзнавець Анатолій Дворецький поділився з нами частиною настараних ним історичних фактів про с.Гопчицю (нашого району). І саме там, у завітках минулого, віднайшлося дещо цікаве.

«З 1828 року с.Гопчиця належало дочці графа Адама Ржевуського – Павліні, яка була другою дружиною І.С.Різнич, серба за походженням. А його першою дружиною була така собі Амалія Рипп-Різнич (1803 – 1825)».

Чи стрічались вам колись долі, схожі на слід, нечіткий відбиток краплі дощу на піску, що вмить щезають від яскравого сонця?

Саме такою бачиться біографія Амалії Різнич, немає навіть точної дати її народження і смерті.

Молода дружина серба Різнича годинами любила сидіти у темряві. Що вона у ній ховала?

Напівнімкень, напівіталійка, була Амалія високого зросту, струнка, з полум'яними очима. Носила чоловічий капелюх із костюмом для кінних прогулянок.

Після весілля молода пара проживала у Одесі. Там, у будинку Різничів завжди було багато гостей. Та найбільший інтерес викликали літературні вечори. І як у такій атмосфері не здатися у романтичний «полон»?

Амалія Різнич

Амалія мала багато шанувальників, серед яких був О.Пушкін. Молодий поет легко піддався чарам красуні Амалії і вона відповідала йому прихильністю.

Кохання Пушкіна до цієї жінки було жорстоко отруєне ревнощами. Переживання були настільки гострі, що навіть через багато років поетова пам'ять не могла втишити біль його ревливих страждань.

І все виливалося у віршах...

Доля ж Амалії склалась трагічно. У 1824 р. вона захворіла. За порадою лікаря переїхала з маленьким сином Олександром до Швейцарії, аби змінити клімат на сприятливіший оздоровленню. На початку 1925 р. вона померла від сухот, така ж хвороба звела в могилу і малого сина.

Випадкові любовні історії шедеврів поезії після себе не залишають. Тільки від справжнього кохання – вірші найбільшого відблиску, звучання.

У 1926 р.. дізнавшись про смерть Амалії, поет пише Елегію «Під блакитним небом».

У той самий час знаходиться «нічийний» вірш. Його, як ту загублену рукавичку, хто тільки не приміряв. Авторство приписували багатьом, у тому числі, Й Пушкіну. Можливо, ще колись віднайдеться автор, а поки що...

Я тихцем і з великим зацікавленням прихистила чужий вірш у своєму затінку, переклавши його українською. Ось цей переклад-переспів:

*Ти в світі цім була мені любима,
Твої вуста трояндами цвіли.
В живих очах, що не для сліз були, -
Палала пристрасть, наче даль незрима.*

*До ніг твоїх разом з завзяттям друга
Хилився світ і ніс твої кайдани.
Та Гіменей*, як той мороз південний,
Обнік суцвіття осяйного лугу.*

*І де ж тепер цінителів твоїх
Блискучий рій?.. Де пристрасні страждання?
Поглянь – вже інші в них бажання,*

*Вже нове вогнище хвилює душу їх.
Та все ж тобі той голос струн чужих:
Єдине й заповітне спогадання!...*

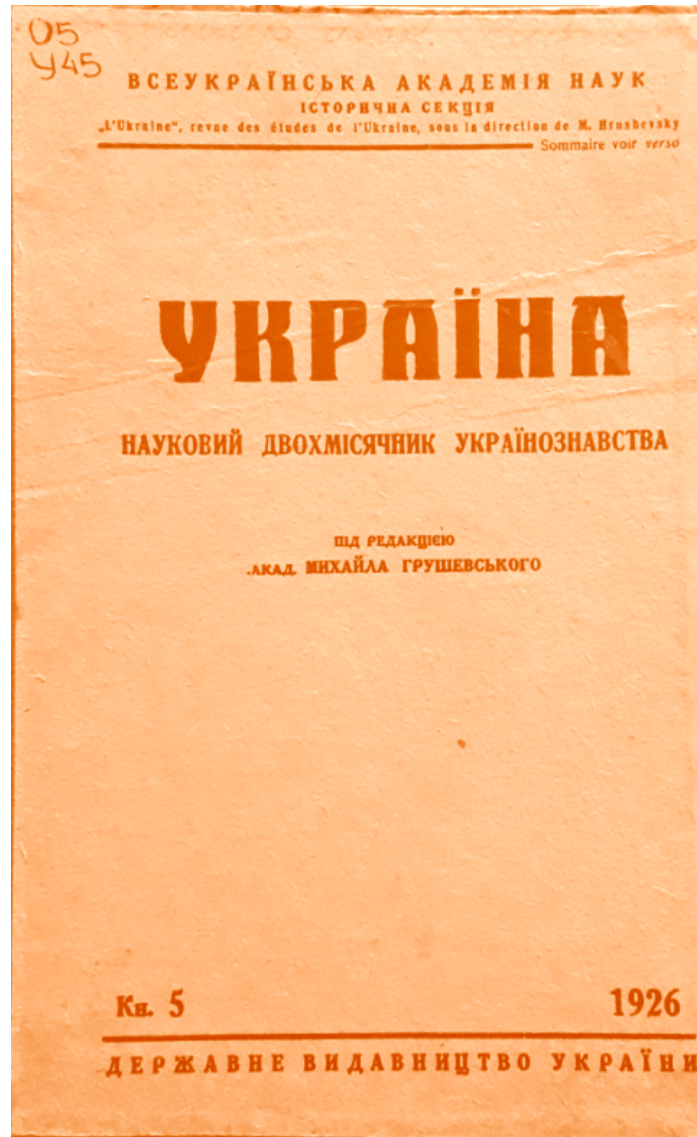
* Гіменей – покровитель подружжя та шлюбу.

Історія одного вихрещення

Цю історію, яка торкається неймовірного факту з життя наших містечкових євреїв, я натрапила в архівному журналі «Україна» за 1926 рік, до речі, редагованому Михайлом Грушевським. Факт неймовірний тим, що добровільний перехід єврея у православну віру ще на початку XIX століття сприймався, як справжня сенсація. Відомо ж бо, що навіть загроза смерті ніколи не могла подолати вірності своїй вірі іудеїв. Цьому доказ – безліч сторінок рідної історії. Тому то такий серйозний, фаховий журнал у рубриці «Матеріали з громадського і літературного життя України XIX – початку XX століття» присвятив досить обширну площу дослідженню Прокопа Нечипоренка «Історія одного вихрещення».

Подія ця сталася у 1800 році в наших краях, коли якийсь Гершко Дувидович „состоящий в еврейском законе» Подільської губернії містечка Липовця подав прохання на „Высочайшее“ ім'я „Всепресветлейшаго» і т. д. імператора Павла Петровича, в якому він писав, що тепер, коли він, Гершко Дувидович, „слову божому обучен містечка Плискова церкви Свято-Парасковейской (від) священника Трофима Крижановского, познал, что еврейский закон есть самый несправедливый, а потому моим

всесовершенным через проповідь узнанию оного єврейского закона отрицаюсь, проклинаю и быть в нем никогда не желаю», а „христiанский закон самый истинный и богоугодный», і далі додано: «...и по вышеписанном моем самовольном желаніи и прошенію меня именованного в тую христiанскую веру огласить и просветить меня святым крещеніем“.

Та бiдолашний Гершко не знав, якi перипетії його чекають при втіленні його побажання. Липовецьке церковне управління, отримавши його заяву, мабуть, з відповідними резолюціями, затіяло ціле слідство, щоб дізнатися про минуле заявника. Чи він не бродяжив? Чи не переступив закон і чи не є злочинцем, злодієм? Чи не переховується від правосуддя? Чи записаний він десь у «ревiзьку сказку» (перепис)? І т.д.

Як виявилось в результаті тієї перевірки, 19-річний Гершко вже встиг сьорбнути чимало лиха у своєму короткому житті. Після смерті батьків, спершу проживав у Вороновиці в дядька, далі був «в служені» в м.Линцях,

Неслах (?), Неміннях (?), Очиткові, Люлинцях у орендаря. Скрізь його жорстоко експлуатували, а тікаючи від Орендаря з Люлинець, «при побеге своем оттудова уворовал корец жита».

В той же час, «Церковне Управління, прийнявши прохання, в тому-ж місяці травні віддало Гершка для виховання та „наставленія в догматах православної веры» в село Цибулів попові Івану Шумовському.

Але вже 18-го липня того-ж року Шумовський „рапортує», що Гершко Дувидович „при указі присланный ко мне для обученія его догматам веры, молитв христіанских и грамоты с великим усилением выучился. На грамматике читать молитвы воставши от сна; Помилуй мя Боже и верую, одначе с природным языка своим наречием, коего никаким образом одучить неможна. Предложеніе по указу дабы его Гершка по чиноположенію огласить и именем христіанским наименовать неисполнено для того, что он указывает себя быть уже оглашенным в Плисковской церкви... почему и ныне йменуется Феодором, другое, что он Гершко спрашиван мною, не был ли когда (в) вере христіанской, сказал, что намовлен был одного времени в оную веру, но еще не крещен и раскаялся, возвратился опять в жидовство, и в другой раз говорил, будто жиды его насильно отворовавши предали своей вере, почему такое его сумнительное показаніе в оглашеніе приношу Духовному Липовецкому Правленію на рассмотрение. Касательно ж примечанія его поступков, доношу, что весьма непохоже на доброго человека, ниже клонятся к добру ибо без клеветы, плутовства и спору он и даже не может, гнева и горячности так преисполнено его сердце, что ежели в чем не по его, либо за какое зло мною воспрещен будет, то день либо и два за тое ничего кушать не будет, а станет плакать и головою биться по стенам. Кроме же сего безчестен и хотя найстарейшаго человека не пропустит без досады о чем Духовному Липовецкому Правленію репортую.

„При сем объявляю, что я имеючи своих детей, еще малолетних, и опасуючись для них могущаго случиться соблазна с таковых онаго Гершка качеств, далее его у себя держать не могу, а давше нужное ему в одеяніи спомоществование, прошу Д. Л. Правленія, кому еще другому с священства онаго препоручить, а тем от неповинных зазоров и безчестія дом мой освободить» (підпис).

Вищенаведене прохання Шумовського було задовільнено і Духовне Правління написало указа на ім'я священника села Летичівки Якіма Крижановського, липня 23 дня, щоб тепер він зайнявся «просвіщенієм» іновірця, кандидата у православ'я.

Про намір убогого Гершка зрадити рідновіру дізналися й місцеві євреї, були надзвичайно стурбовані цим і за його повідомленням, всіляко відговоряли юнака від його безрозсудного вчинку. Як він повідомляв своїм православним «патронам», один з крамарів-євреїв обіцяв йому навіть 100 рублів, аби не міняв віри. Йшли дні за днями, місяці за місяцями, а справа не вирішувалась. Більше того, з Києва надійшла зовсім анекдотична відмова на Гершкове прохання:

«Нарешті 21 липня 1801 року від Київської Дикастерії за №250 прийшов указ. Указ написано 17 липня 1801 р. № 3264.

У рапорті пишеться, що є сумніви до охрещення, а саме: чи не охрещений він десь уже раніш, або чи не думає він за допомогою переходу в православіє „укрыться от сужденія за зделанные какіе либо противозаконные проступки, или же чтобы избегнуть от государственных податей», через це до охрещення його тепер „приступит сомнительно“. Повідомлено в Подільське Губернське Правління, щоб останнє навело справки, а Липовецькому Духовному Правлінню наказано хрестити тільки тоді, коли ніяк не можна буде чекати, а саме: при «смертельном случае», при котором еврей объявит истинное желание к просвещению, тогда поступит с ним по чиноположению...».

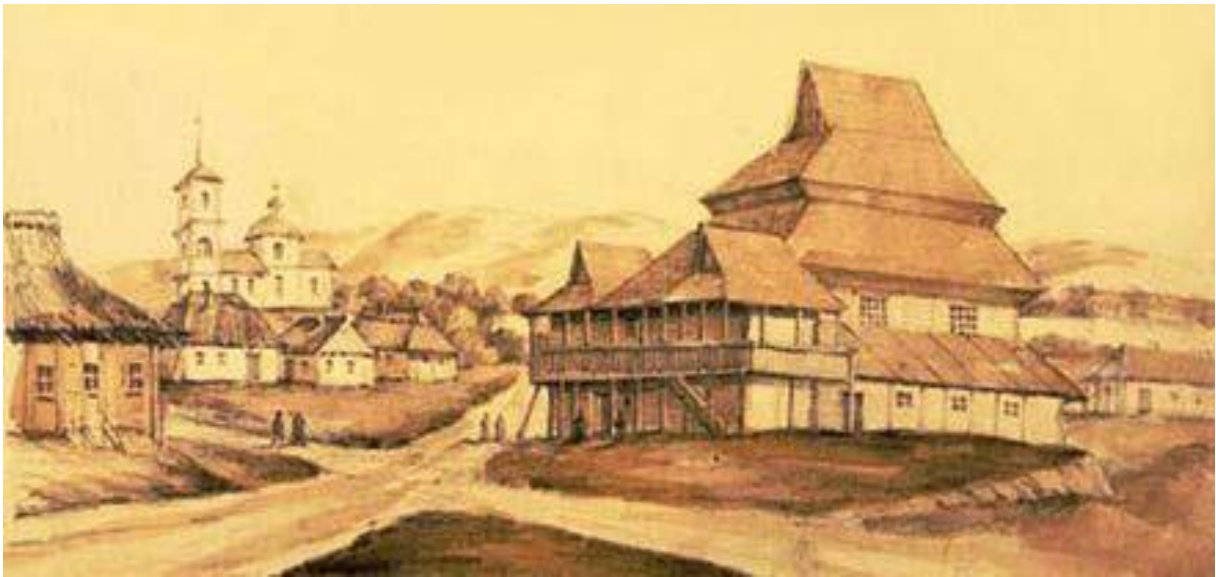
Фінал історії був наступний. Аж через три роки, а саме, 5 лютого 1803 року Духовне Правління робить «представление» до Київської Дикастерії, де пише, що Гершко «являясь ежечасно в Духовное Правление со слезами жалуется, что он через долгое время не получает крещенія и чрез то не может никакого для себя взять промысла (!) и лишается дневного пропитания, яко оставивший еврейское заблуждение, а несовершенно принятый в число верных християн». З часу подачі прохання, щоб його охрещено, Гершко (Федір) живе в школі Липовецької Троїцької церкви.

14/ІУ 1803 р. піп Троїцької церкви в Липовці Лавреній Краснолянський хрестив Гершка. Хрещеним батьком був шляхтич міста Липецька Кастан Олішевський, а Федор прийняв собі прізвище „Обертинський“.

Цікаві деталі такого вихрещення. Насамперед у присязі охрещеного. «У цій присязі сказано, між иншим, таке: що до християнства він переходить „ни единыя ради беды, или нужды, или страха, или нищеты, или долга, или прибытка ради коего, или лести коея, или онеправдования коего от единовѣрных ми, или иныя ради во мне тайно сокровенныя вины, жидовскія богоборныя отрицаюся веры и закона и всех ересей и хул, и къ християнской истинно спасительной прихожу вере“ і т. д.

Присяга кінчається так: „да придут на мя ныне и вся дни живота моего вся клятвы еже Моисей во второзаконии написал и трясение Каиново и проказа Гіезиста: из сим же... гражданских законов, де буду повинен неотложно, в будущем же веце да буду проклят, и душа моя да будет учинена с сатаною, и с бесы в гіенне огненной и в муце вечной. Аминь. Сію присягу при крещении выконал и по оной христіанскую веру до конца жизни содержать буду ненарушимо в чем подписался Федор Обертинский“.

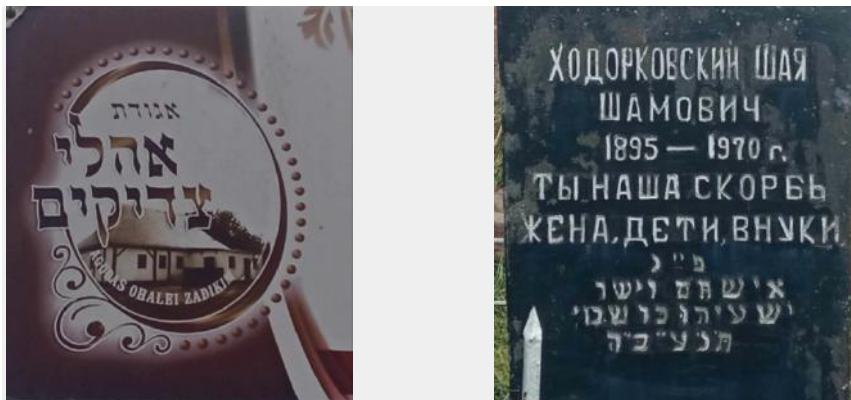
Може, є десь нащадки Гершка Дувидовича (Федора Обертинського), може, й не знають вони одісеї свого далекого нащадка у 1800-1803 роках. Що було – те було...

Синагога у Погребищі. Акварель Наполеона Орди. 1872 р.

Нотаріус вічності

На погребнищенському єврейському кладовищі, на якому зберігаються десятки старих єврейських плит «мацев», а головний об'єкт «огель», де похоронено хасидського цадика, рабина Шалома Шахна, який користувався великою популярністю у хасидів. Там же похоронено його старшого сина, рабина Аврагама.

«Євреїв було не менше 1805 душ. Вони займались торгівлею і ремеслами. Були кустарі, що мали по 5-10 робітників, а найбільше кустарі-одиначки: шевці, кравці, бондарі, стельмахи, ковалі, музиканти, балагули. Були й крупні багаті, що арендувала ліси на зруб, млини, лани панські й попівські, сади панські. Євреям не можна було арендувати землі, то в них були такі підставні селяни, як от Кравченко Григор Трифонович, був в багатія арендатора Немировського, на Кравченка був договір, що він арендує, а не Немировський»

З записів Н.А.Присяжнюк.

ТАЇНА БОСОГО БРОДУ

Досі пам'ятаю нині уже покійного пана Володимира. Лисуватий чоловік, невеликого зросту, майже завжди із велосипедом, привітний, усміхнений, із широко відкритими на білий світ очима.

Надумав пан Володимир будувати хату. Місце під будівництво вибрав, ой, яке не просте, можна сказати легендарне. Проводить мені екскурсію своїм подвір'ям:

– Ось ця стара будівля – єдиний спогад про казенну поштову станцію Босий Брід. Підвальне приміщення слугувало хранилищем для їжі, вина, ліків. Ось там, бач, дерев'яні сторчі – це залишки корчми. Був млин, лікарня, кімнати відпочинку, конюшні.

Зовсім поряд річка Рось із оксамитовими берегами і розмаїттям лугових трав. Пахне полином і дикою м'ятою. Розкидані гранітні валуни додають особливої атмосфери цій місцині. Дивним чином ще живі «бики», які тримали міст через Рось, ще коли вона була пишноводною. Життя добряче виїло силу Босого Броду, та у ці чарівні простори не можна не закохатися. Пан Володимир продовжує:

– Там, у рові, під сливами, захоронений німецький офіцер. Наші його відкопали, зняли нагороди і назад схоронили.

Зовсім поряд проходить залізниця «Козятин – Жашків», а поміж людей живе досі легенда:

«Того дня набігла татарська орда і вирізала мало не все містечко Рокитне (давня назва Погребищ). Хто зумів десь заховатися – той вижив.

У одній із хатин лежала важко хвора вдова, у якої були донька і син. Аби врятувались діточки, ненька наказала їм:

– Мені, діти, вже однаково помирати, хоч ви врятуйтеся. Тікайте подалі від містечка, біжіть берегами вздовж річки аж до місця, де можна буде перейти ріку убрід, а далі – на села. Дасть Бог, добрі люди прихистять, і ви врятуєтесь.

Пригорнула востаннє своїх крихіток, обмила гіркими сльозами і благословила у дорогу. Як не важко було покидати неньку, але діти її послухалися. Зморені, нарешті добрали до тієї самої мілини і перейшли річку убрід, а через два дні дісталися села і попросилися переночувати. Розповідали про татар, про бідну матінку і про те, як перейшли річку убрід. З тих пір місце називають Босий Брід, а легенда наначе той граніт – залягла на берегах пам'яті кожного покоління.

Із спогадів Н.А.Присяжнюк:

«У 1890 року, коли треба було будувати залізничну станцію, граф Микола Павлович Ігнат'єв дуже хотів, щоб вона була на Босому Броді. А граф Ржевуський із ним посварився і запропонував свою землю. Це було ближче і по-рівному. Таким чином, у нас з'явилась станція Ржевуська».

Дані Київського статистичного комітету за 1900 рік:

«Босий Брід (Бердичівський повіт). В населеному пункті – 5 дворів. Жителів: чоловіків – 17, жінок – 13. Відстань від повітового міста до населеного пункту – 73 верстви. Залізнична станція носить назву – Рось. Телеграфна і поштова (казенна) знаходиться на хуторі Босий Брід, поштова (земська) – в м.Погребище. У населеному пункті числиться 14 десятин землі, що належить селянам. Босий Брід (разом із с.Круподеринці) належать графу Миколі Павловичу Ігнат'єву. Господарство веде керуючий Павло Григорович Бедров по трипільній системі, як і селяни. На хуторі є лікарня, фельдшер і аптека».

Із історичної довідки за 1917 рік:

«В Погребищенській волості є лікарня на 5 ліжок на полустанку Босий Брід, в якій працював фельдшер Силима-Сильвінський Пилип Іванович».

Знову повернусь до екскурсії садибою пана Володимира. Саме від нього я вперше почула, що Босий Брід у свій час проїжджав Т.Г.Шевченко, і це не легенда.

21 вересня 1846 р. співробітник Київської тимчасової комісії по розбору древніх актів художник Т.Г.Шевченко отримав розпорядження генерал-губернатора Д.Г.Бібікова виїхати в різні місця Київської, Подільської та Волинської губерній для збору відомостей про історичні пам'ятки, могили, кургани, народні повір'я і перекази, пісні, пов'язані з ними, описи старожитностей. Малювання древніх знаменитих храмів.

Після розповідей пана Володимира я отримала якесь особливе піднесення. Іншими очима подивилась на нічим не примітну місцину. З голови не виходив образ Шевченка. Хто зна, можливо, саме тут, де я зараз стою, так само стояв і він. Я провела рукою по втомлених часом стінах і на мить завмерла у роздумах.

А наступної ночі мені сниться сон:

Моя покійна бабуся Мартоха (батькова мама) розгортає газету і каже:

– Перечитую з краю в край, а про мене нічого не написано.

Це був перший і єдиний сон з бабусею за увесь час, відколи її не стало. Лише одне речення із засвітів, лише одне. Запитувала стареньких людей, як мені зреагувати на таке «послання», чи варте воно взагалі уваги. Цінних порад не отримала, але викинути сновидіння із голови теж не могла.

Малюю уявні лінії між світами живих і мертвих. Не так багато нам про це відомо, але ми завжди сприймали, звертали увагу на віщі сни. По власних відчуттях роблю висновки. Хто зна, де живуть душі наших померлих, у яких вони вимірах, але є дивне розуміння того, що вони поряд, оберігають і моляться за нас. Ми, у свою чергу, теж не повинні забувати про них, і згадувати, якнайчастіше згадувати і лише хороше.

Босий Брід на сьогодні – мілководдя, колишня поштова станція, кілька загублених поміж бузку будиночків, залізнична дорога і історичний шлях Т.Г.Шевченка і, цілком можливо, космічний зв'язок із духами минулого, адже нічого випадкового у цьому світі не буває.

МАНДРІВКА НА КУТОК САДИБИ

Це вже у мені не перекроїти... Шану, повагу, захоплення і особливе ставлення до постаті Н.А.Присяжнюк.

На диво теплими днями балує нас кінець жовтня. Ну, як усидіти в хаті?

Із усіх ходжених мною місць найбільше до душі куток Лисогора. Прибережними стежками прямую туди і ніби символічно, чи то знаково, підіймаю із трави яблуко.

Десь там на краю, майже під с.Педоси, височіє 200 літній дуб. Уже споглядаю його велич і розкішну кучеряву крону, та моя стежина різко повертає у протилежному напрямку.

Давно цікавилась та неоноразово шукала місце, де проживала наша знаменита фольклористка Настя Адріанівна. Та мене щоразу збивали. Малося на увазі, що там проживають зовсім чужі люди, усе перебудовано, змінено і навіть знаку жодного немає. Як же ж вони помилялися...

– Доброго дня! А можна вас на хвилинку...?

Жінка покидає згортання опалого листя і прямує до хвіртки.

– Мене цікавить, чи не знаєте ви, де було подвір'я Насті Присяжнюк?

– Знаю, навіть можу показати.

І ось ми уже прямуємо туди. Повільною ходою, хвилин дванадцять.

Заходимо на ошатне подвір'я.

– Ось, саме тут вона проживала. Я піду, а ви вже тут самі.

– Дякую!

На ганку мене зустріла Мельник Катерина Андріївна (1960 р.н.). Вона наразі доглядає свою маму Синюченко Ганну Іванівну (1935 р.н.). Коротко пояснюю, що мене цікавить. Запрошує до хати.

– Так, мої батьки побудували будинок на місці того, де проживала бабуся Настя.

Згадує, як її бабуся (мамина мама) Любонько Оксана товаришувала із Настею Присяжнюк, разом співали. Було навіть спільне фото, але десь загубилося. Усіх спогадів пані Катерини не стану переповідати, хоч для себе обов'язково запишу. Розмова вдалася настільки цікавою, що я навіть забула там телефон, прийшлося повертатися.

Уже на вулиці запитую, чи збереглося з тих часів хоч щось, дерево чи що інше.

– Ні, дерев не лишилося жодного, лиш оцей яблуневий пень.

І я враз стиснула у руці оте випадково знайдене яблуко. Невже сама баба Настя привела мене сюди?

СТЕЖКАМИ: СЕЛА, ЛЮДИ, ПАМ'ЯТЬ...

Село Іваньки на старій карті. Біля підпису «Прасв.» нанесено старе кладовище, де знаходяться камінні хрести і показано церкву.

Грали в Іваньках веселі музики. 1956 рік.

Дві сестри Марина (зліва) і Льоня (Леоніда). Жили в Іваньках

Вони ж у молодості...

Сільська учта – скільки доброзичливості!...

Якось на весіллі у с.Наказне

Трудівниці цегельні

Ланка у селі Розкопане. 1955 рік.

Дівчата на виданні

Сватання біля хати, в якій проживала Н.А.Присяжнюк

Другий ряд по центру подружжя Синюченків Андрій і Ганна Іванівна (1935 р.н.)

Сусідки: Коновалова Марфа (Мартоха), Бездень Ольга, Артемчук Параска.с.Дзюньків, куток Рогатинка.

І театр, і хор, і пісню мало трудяще село

Пономаренко Микита Андрійович (праворуч). Перша світова війна, 1914 р. Помер від голоду у 1933 р.

Зліва направо: Байда Віра (Люся) Федотівна, Байда Іван Дмитрович, Вечера Ніна Федотівна. с. Розкопане

Проводи в армію Довгого Петра (стоїть праворуч третій у кашкеті), праворуч від нього його мати Довга Мотря, зліва батько Довгий Лука Петрович.

Внуки Самсона і Ольги Сташевських с.Іваньки

Троїсті музики с.Плисків

Кулешівські парубки Микола Довгий, Іван Сурменко, Толя Ваколюк

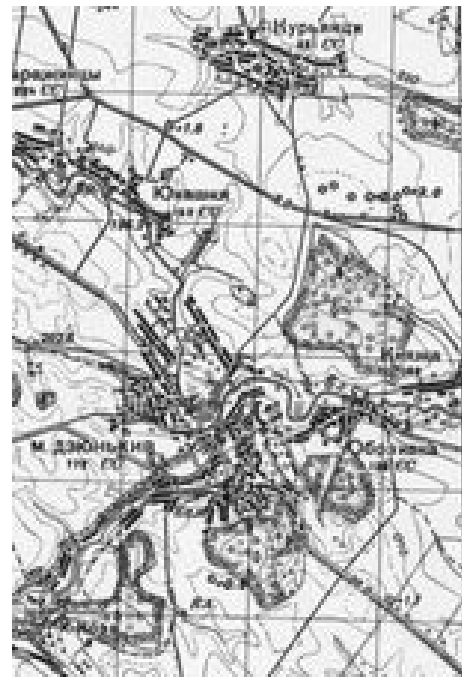
Дід Лукаш Довгий, працював у колгоспі їздовим, ветеран війни. с.Кулешів

Повар Олександр Полікарпович, дружина Катерина с.Іваньки

Останчук Павло Микитович і Антоніна. Проживали після весілля в с.Гопчиця на ст.Рось.

Погребище на картах 1932 року

З БЕЗСМЕРТНОЇ СПАДЩИНИ

Коментар Юлії Коновалової

Переконана, що не мене одну глибоко вразять історичні спостереження Н.А.Присяжнюк і багато хто щиро подивується, наскільки глибоко врізалася в життя скромного провінційного містечка Погребища історія не лише локальна, але й цілої імперії з її війнами, революціями, мріями, сподіваннями, пошуками кращого майбутнього.

Пильним оком аналітика вдивляється Настя Андріанівна в своїх записах-мемуарах в неухильні поступові зміни настроїв земляків під впливом світових і локальних подій на початку ХХ століття. А розповідає вона про це, робить влучні висновки і спостереження на живому матеріалі – на долях безлічі трударів та їх сімей. Вони постають з цієї розповіді, справді, немов живі. Зі своїми болями, надіями, талантами.

Н.А.Присяжнюк біля скульптури своєї старшої сестри, просвітянки Мотрони, розстріляної за царизму

ІСТОРІЯ ПОГРЕБИЩ ДО 1930 РОКУ.

*Відомості подала
Настя Андріанівна Присяжнюк*

Історичні дані

Погребище Вінницької області – поселення давнє, на березі річки Рось – правого притока Дніпра.

Точних даних про дату заснування *Погребищ* нема. З писаних історичних джерел знаємо, що *Погребище* 400 років тому вже називалось містечком.

Л.Похилевич в книзі «Сказание о населенных местностях Киевской губернии», виданій в 1864 році, пише так: «*Погребище* местечко очень древнее при реке Росси. Жители по преданию утверждают, будто оно (*Погребище*) в древности називалось городом *Ракитнею*; переименованное же нынешним названием после того, как город разрушен монголами и долгое время памятниками некогда процветавшего города оставались развалины погребов при прежних жилищах существовавших».

При Михайлівській, колись уніятській церкві були старинні книги, і в одній на полях під *Новохацький*, в царювання Єлізавети (1740-1760 роки) написав на полях, що *Погребище* колись було *Ракитне*.

М.Костомаров в історичній монографії «*Богдан Хмельницький*», ст., 43-44 видання 1864 року, пише:

«В 1599 году *Лобода* козацкий гетман стал разгонять шляхту в Киевском воеводстве, а сам остановился в местечке *Погребище*.... *Лобода* со своим войском двинулся из *Погребищ* на восток к Киеву».

Отже, 368 років тому *Погребище* вже було містечком.

В старинних єврейських книгах, які зберігались в *погребищенській* синагозі до 1930 року, записано, що євреї поселились в *Погребищах* в 1550 році.

Ярема Вишневецький ж 1648 році тікав із *Лубен* через *Овруч*, *Житомир*, *Погребище*, *Немирів*.

М.Костомаров пише: «*Вишневецький*, услыша, что *Кривонос* отправился против его имени, *Иеремия* обратился в глубину Украины правого берега. На дороге ему предстояло местечко *Погребище*. Жители составляли загон, из соседних сел стекались хлопы. Никто не ожидал нападения, и вдруг налетел

Вишневецкий. Все попались в его руки. Князь сажал на кол, тиранил мучительно и виновных, и невиновных».

Це було в червні 1648 р. Погребище було спалене Вишневецьким, «Огнем и мечом» він хотів подавити повстання: сажав на палі, четвертував, палив живих; у містечку не було дерева, на якому не був би повішений селянин або козак. Сажав на палі на всіх дорогах, які вели від Погребищ. Не було кому ховати загнилих трупів і сморід був такий, що «шляхетне військо» не могло проїжджати тою дорогою (*польський письменник Генрік Сенкевич. «Огнем і мечом»*)

Кривонос захопив Вінницю, Умань, Брацлав і «шляхетне військо» Вишневецького, потерпіши поразку, вже в липні 1648 р. втекло в західні райони Волині.

Л.Похилевич пише: «В 1653 году довершил разорение м. Погребищ знаменитый своей жестокостью Чернецкий, напавший на Погребище во время ярмарки и предавший тиранской смерти всех мужчин, женщин и детей».

М.Костомаров в монографії «Б.Хмельницкий» на стор. 54-55, том III пише: «В м. Погребище была тогда многочисленная ярмарка; вдруг Чернецкий неожиданно появился среди огромного стечения народа; украинцы не только не могли спасти своих имуществ, которые подвозили как-будто для врагов, но и своей жизни. Все без изъятия были переданы жолнерам с таким варварством, что самые современные польские писатели вспоминают об этом с ужасом».

Б.Хмельницький послав проти Чернецького блискучого майстра маневреної війни Івана Богуна, який 21 березня 1653 року розбив загін Чернецького і визволив Монастирище, Липовець, Погребище, Прилуки, Самгородок.

По Переяславському договору в 1654 році вся Україна була приєднана до Росії, а вже 30 січня 1667 року в с.Андрусові був підписаний договір Польщі з Росією, в якому зазначалось, що Правобережжя ввійшло до Польщі.

Наше Погребище знов у шляхетській неволі, вернулась ще жорстокіша панщина. Поновлена унія, яка була заведена ще в 1596 році. Погребище стало належати князям Вишневецьким. Посилився з особливою жорстокістю соціально-економічний, національний і релігійний гніт, а це викликало низку повстань.

В Погребищах є річка Ляховка і поле Ляховка, то там колись були битви з шляхтою, і кров річкою лилася.

Про бурхливе минуле Погребищ свідчать і погребі, на яких стоїть м.Погребище, і кості, які викопують в різних місцях Погребищ.

Вже в 1702 році відбулось велике повстання на Правобережжі проти польсько-шляхетського гніту. Були охоплені постанням Київщина й Поділля, але воно придушено жорстоко.

В 1734 році була заснована Нова Січ. В Січ йшли народні месники-гайдамаки, пробирались через польську варту і діяли загонами. В 1736-1737 роках гайдамаки взяли Паволоч, Погребище, Умань, Крилов, Гранов, Рашков, Тальне, Суботів, Животів. Досягнули Могилева на Дністрі. Ці загони розоряли панські маєтки і хотіли весь край зробити козацьким.

В 1767-1768 роках повстання селян охопило всю Київщину, Поділля. Це повстання під назвою Коліївщина було придушено царськими військами з наказу Катерини II.

Розправа польської шляхти з повсталими була жахлива. Погребище з 1762 року перейшло по родинних зв'язках від Вишневецьких до графів Ржевуцьких. Першим власником був Станіслав-Фердинанд. Мав 40 сіл.

...Кожна п'ядь землі Погребищ полита кров'ю народу, що хотів визволитися з ярма. А рівно 100 років погребищанські люди робили тяжку панщину на виродків Ржевуцьких.

До визволення з кріпацтва в Погребищах було 2 церкви, костьол, синагоги й корчми.

В візиті 1746 року сказано, що до Кам'янецької церкви належав 71 двір в Погребищах і 15 дворів в Гордіївці. Кам'янецька церква не була уніатська, а Михайлівська була уніатська і в візиті 1746 року згадується, що побудована на місці згорівшої від грому.

З переказів відомо, що селяни робили тяжку панщину, навіть по 6 днів в тиждень, а чуть не вгодив хто, то нещадно били різками, забивали на смерть не тільки чоловіків, а й жінок. Був такий дім, де били людей. Були вбиті різками баба Ковганич, баба Калістрихиха. Вбили осаули нагаями Довгополюка за те, що рибу ловив в панському ставу, а Калістрихиху за те, що до світа не була на панщині.

З Довгалюком ось як вийшло. Ловив чоловік рибу в ставу, то над'їхав панич, припер його до лисогірського берега й бив так, що він і вмер. Лисогірські люди так були обурені, що всі, хто з вилами, хто з чим, пішли на того панича, але він втік. Щоб були догнали, то були б роздерли. Старі люди їх хаменали, що як з'їде закуція (*екзекуція – авт.*), то всім лихо буде, а більшість не потурала, жалкували тільки, що не вловили.

Чуть не в кожній родині є спомини, що їх діди служили у війську по 25 років (Заверуха Улас, Денисюк Олекса, Ситник Пархом, Кульбіда Йосип).

В 1861 році (16.02) був виданий царський маніфест про звільнення селян від кріпацтва, але в Погребищах ще робили панщину 2 роки.

В Погребищах звільнилось від панщини і від землі 1958 душ. Ще було в Погребищах 174 католика й 1030 євреїв. Євреї землі не мали, а за місце, де стояли будинки, платили пану графу чинш. Католики панщини не робили, а мали землю, то після маніфесту граф Ржевуцький Адам Адамович запросив одновірців з документами на землю, щоб поновити, а насправді взяв документи і спалив в каміні, а їм залишив лише садиби, за які поляки платили чинш графу.

Погребищани не хотіли підписувати уставної грамоти, то граф викликав військо, зігнали поважних господарів в огруд і держали їх там з тиждень (ночували в римарні). Селяни не підписали грамоти – цьому сприяли ще й визвані солдати, які тайно умовляли, щоб не підписувались під грамотою й нічого селянам не буде.

Все ж зазначено, що погребищани по уставній грамоті і викупному договору викупили 2107 десятин надільної землі за 103 1/2 тисяч крб.. Землі на викуп граф віддав найгірші – яри та горби далеко від села, а собі лишив гарну землю коло фільварка. Ліси, пасовиська, отави були панські.

Викупляли землі на двір, а не на душу. Ціле поле вважалось 6 десятин і багато з родин ставали малоземельні, бо зразу виділяли синам по 1-2 десятини і то в три руки.

В волості була заведена шнурова книга, в яку попали номерні господарі, що мали наділ за панщини. Не попали в шнурову книгу ті; хто 29 років був в армії і його родина не мала панщанного наділа, не попала двірська панська обслуга, частина селян не мала грошей на перший внесок в банк і зразу майже 1/4 селян оказались безземельні і пішли в кабалу до панів і багатіїв.

Четверта частина селян мали коні чи воли, а решта були безлошадні.

Розшарування серед селян пішло велике. Тяжкі викупні платежі й податки держали народ в злиднях і нестатках...Погребищани гнули спину, обробляючи поля не тільки погребищанських панів посесорів, а й обробляли поля Пидосівського, Васильківського, Малинківського й Павловецького панів; в селах Пидоси, Васильківці, Малинки, Павлівці, а то й в Андрусівці в графа Тишкевича. Ходили на заробітки в Дзюньків, Спиченці, Заливанщину на цукрові заводи.

Граф Ржевуцький мав в Погребищах гуральню за панщини. Ця гуральня, добре застрахована, була панами спалена. В великих бочках була горілка й селяни боялись, що як загориться горілка, то й село підпалить. А як догорілось до бочок, то погасло. Виявилось, що з бочок задалегідь горілка вивезена, а в бочки налята вода.

Вже десь в 1880 році почалось будівництво залізниці Козятин-Умань і селяни пішли на підробітки. Залізниця пройшла коло Погребищ і була відкрита в 1890-1894 роках.

В 1898 році утворилось акціонерне товариство Погребищанського цукрового заводу, якому Ржевуцький продав 66 десятин землі. В товариство ввійшов Леонс Ржевуцький, 4 брати Крачкевичі, Шпаківський. Багато людей погребищенських працювало на побудові заводу, особливо безземельні поляки. Завод пропустили в 1900 році. В заводі працювало 112 робітників, з них 97 місцевих. З свідчень старих людей відомо, що останній сторож на заводі жив краще, ніж селянин, що мав ціле поле (6 десятин), а таких на 1900 рік було в Погребищах щитані люди.

В 1898 році брати Валенберг і Ко почали будувати п'ятиповерховий вальцьовий млин, який пропустився, очевидно, в 1902 році. Зразу ж селяни пішли на постійну роботу, а ті, що мали коні, стали візниками, бо возили на ст.Ржевуцьку муку, а з Ржевуцької пшеницю на млин.

Болото в самому містечку, а також коло Федора на Гордіївці, коло містка, як виїжджати з Погребищ на Степанки, було таке, що коні застрягали по череву. Як вмирав який пан-дідич, то щоб з косцьола (до косцьола і польського кладовиська належало 40 сіл околошніх) відпровадити на кладовисько, гатили болото соломою зо 3 скирти або з 30 хур хмизу стелили.

В 1904 році почали будувати сошу від цукрового заводу через Гордіївку, містечко Погребище до Ржевуцької.

За панщини не було в Погребищах школи і ніяких культурних закладів. Було з 10 малограмотних селян і то чоловіків і ні одної грамотної селянської жінки. В 1862 році, коли була загальна постанова уряду про відкриття церковно парафіяльних шкіл при церквах, була відкрита ц-п. школа в Михайлівській парафії на Герасимівці. Побудували селянську хату на дві половини на вигоні – от і школа. Взяли вчителя за 3 крб. в рік, ще й наймитом в попа треба було бути. Перших три роки вчителював Андріан Іванович Присяжнюк – кріпак, який вивчився читати від попа, а писати від аптекаря. Далі вчителював дяк Буряков Назарій по 5 крб. в рік. Учнів було по 9-10 хлопчиків.

В 1880 році відкрита ц-п. школа при Кам'янецькій церкві. Перші дві дівчини пішло в школу в 1887 році: Денисюк Ліксандра Олексіївна, 13 років, і Присяжнюк Голяна Андріанівна, 11 років.

З книзі, виданій в 1900 році про всі населені пункти Київської губ., про Погребище зазначено:

«м.Погребище (владельческое) дворов 943. Жителей обоего пола 5807 чел. Главное занятие жителей хлебопашество и торговля.... В м.Погребище

числиться 4511 дес. Помещику 1826 дес., церквам 174 дес., крестьянам 2480 дес., другим сословиям 31 дес. М. принадлежит графу Леонсу Адамовичу Ржевцукому. Хозяйство ведет арендаторша Елена Осиповна Тлоховская по трехпольной системе, как и крестьяне.

В местечке имеются: две православные церкви, четыре часовни, католический костел, одна каплица, одна еврейская синагога, три молитвенных дома, две ц-п. школы. Становая квартира пристава 2 стана, камера мирового судьи 5 участка, волостное правление, 11 кузниц, принадлежащих евреям и крестьянам, 6 крупорухек, принадлежащих евреям, лесной склад, завод шипучих вод, медоваренный завод – принад. евреям, 7 ветряных мельниц, принад. крест., кирпичный завод – принад. помещику, в котором работает 8 чел., кожевный завод, принад. Адаму Жидыку, на котором работает 8 человек местных мужчин, две водяные мельницы, принад. графу Ржевцукому, 10 мануф., 30 бакалейных и 6 мясных лавок, принадлежащих евреям.

Ярмарки бывают по вторникам через каждых две недели. Пожарный обоз из 5 бочек, 3-х багров и двух лестниц, содержимый на средства общества крестьян.

В мест. имеются: один приемный покой, один вольнопрактикующийся врач, один фельдшер, одна аптека, один аптечный склад и одна еврейская богадильня».

Поштова-телеграфна станція була за 3 версти на хуторі Босий Брід. До 1910 року Погребнице не мало пошти, бо так було вигідно круподеринському графу Ігнат'єву. Залізнична станція була Рось, в п'яти верстах, а Ржевцуцька була тільки товарна станція. До повітового міста Бердичева було 70 верст. Селян було 4000 душ і на них з садибами припадало всього 2480 дес. на 943 двори, заведені в шнурову книгу, а родин було багато більше, не виділених з батьківського двору, але мали окремо хати.

Євреїв було не менше 1805 душ. Вони займались торгівлею і ремеслами. Були кустарі, що мали по 5-10 робітників, а найбільше кустарі-одиначки: шевці, кравці, бондарі, стельмахи, ковалі, музиканти, балагули. Були й крупні багачі, що арендувала ліси на зруб, млини, лани панські й попівські, сади панські. Євреям не можна було арендувати землі, то в них були такі підставні селяни, як от Кравченко Григор Трифонович, був в багатія арендатора Немировського, на Кравченка був договір, що він арендує, а не Немировський.

За панщини не було населенню ніякої медичної допомоги. Згадують про Йоську-цирульника. Була аптека Ловчинського, який навіть на території, де зараз военкомат, сіяв (4 дес.) лікарських трав, збирав весною в лісі з

виділеними панщаними хлопчиками. З них працювали по 4 роки Рибак Юстим і Присяжнюк Андріан. Аптека й після панщини була як склад і там була, видно, одна койка, що й названо «прийомний покой».

В Погребищах перед звільненням від панщини була чума в п'ятдесятих роках 19 століття, в 60-х роках була холера. А протягом всього часу вмирили від чахотки цілі родини (родина Деркача Настора – 18 душ, Деркача Гордія – 7 душ, Хоменка Тодора й Хоменка Лікандра, Юхименка Юхтима і багато інших). Частим гостем була віспа чорна, від неї почали щеплювати десь 1890 р. Діти хворіли на скарлатину, дифтеріт, кір і «кого Бог любив», то забирав до себе. Половина дітей вимерла.

Від туберкульозу в Коньовських 12 синів вимерло – як дійде 21-22 року, то й вмирає. Віспу щеплювали, як сади цвіли.

Перший казенний фельдшер на цілу волость (Погребище, Білашки, Гопчиця, Круподеренці, Адамівка) був Захар Панасевич, десь з 1888 по 1898 рік, поки не вмер. Прислали другого Максимлюка. Був лікар вольно «практикуючийся» Пінський, його брали в свої маєтки і в Погребищах, а в вільний час він лікував селян, які до нього звертались. Приїжджали за ним підводами селяни. Мав свою садибу, де зараз розташована лікарня.

Ніяких бібліотек не було. Десь в 1901-1902 р. була відкрита чайна «Попечительства о народной трезвости», яка пізніше перетворилась на потайний шинок і в 1909 році була закрита.

Так погребищани зустріли 20-те століття. Волость мала видимість самоврядування. Був старшина, вибраний з багатіїв волості, писар. А Погребище вибирало старосту, десяцьких, соцьких. Перший старшина був Садик – куркуль. Хто проходив прозь його хату, а не здійняв шапки, то своєю властю старшина давав 5 різок.

В 1874-1880 роках був старшина Сидоренко, неписьменний, все писав писар Пригорницький, а старшина ставив + і прикладав пальця, Левченко Микита Никанорович. Був старшина і з Адамівки, прізвище якого забуто, а тільки знають, що були ще Бартоломей Вовченко, Степан Кравченко, цей був старшиною останнім.

На початку 20-го століття в Погребищах було велике безземелля. Селяни обробляли панські лани, працювали на залізниці, на цукровім заводі, в вальцьовому млині.

Зразу пани давали сніп жита за 8-9 нажатих снопів, а пшениці за 12-ий сніп, а як людей безземельних побільшало, то вже жито було за 12-ий сніп, а пшениця й за 16-ий сніп.

Для боротьби з безземеллям уряд об'явив переселення в Усурійський край. Перші переселенці поїхали вже в 1901 році. З Погребищ поїхало більше 10 родин. Коли їх випроваджали, то це було схоже на похорон. Перші поїхали Наумець Арсень, Наумець Юхим, Рудь, Дядичко Кіндрат, Деркач з болота, Наумець з Завалля, Гавриш з Герасимівкн, Слінченко, Трохимець Філон, Лукаш Якимів Кравченко. Землю в них скуповували багаті. Наскільки були селяни бідні, видно з того, що лише 1/3, 1/4 мали корови.

В 1900 році сталася подія, яку в історії Погребищ слід записати золотими літерами.

Мировий суддя Досьєв, на той час передовий чоловік, виступив на сході селян, домігся приговора громади на відкриття двокласової школи МНП. На сході виступили попи Цікаловський і Гродзинський проти відкриття школи, бо як діти будуть багато знати, то не будуть батьків слухати. На цей раз селяни попів не послухали.

Лосьєв поїхав з приговором в Київ і там добився відкриття школи. Першим завідувачем був Ящук Мирон, хороший організатор. Школу відкрили в найманому приміщенні в хаті Василя Короткого. Ц-п. школа Михайлівського прихода перестала функціонувати. Погребищанські попи не хотіли читати Закону Божого, надіючись, що школа не зможе існувати, але білашківський піп Мартиніян Словачевський, ліберальний старий чоловік, дав згоду викладати Закон Божий і три раз приїздив з Білашок своєю конячкою. Зразу було 2 вчителі й групи 1,2,3,4. Для четвертої групи набрали 6 учнів з Погребищ і 7 з Білашок.

Ящук турбувався, щоб побудувати школу, але кругом села були панські землі графа Ржевуцького Леонса, а він рішуче відмовився дати хоч на чинш землі на побудову школи. Не дав і пляцу коло церкви. Ящук взяв приговор на сході, щоб дали йому провалля на Заваллі. Провалля завозив і вже ж 1902-1903 році діти навчались в новій школі, яка й досі існує в складі приміщень школи №1, учнів було 100-150.

При школі стала функціонувати, хоч невеличка, бібліотека. Газет до 1905 року селяни не знали. Виписували пани, попи, пристав, мировий суддя і купці-євреї.

В 1904 році почалась русько-японська війна і об'явлена мобілізація.

Селяни, яких вже містилось по 4-5 на батьківському ґрунті, не з добрим серцем ішли воювати. Виникали розмови, що як царям треба, то нехай би й собі билися. А погребищенський селянин Іван Якимович Марченко так і сказав в полку на смотрі: «Я землі не мав – земля в панів, а за царя битись не буду, нехай собі царі б'ються». Марченка об'явили божевільним, а з лікарні він втік. Лише в 1906 році він явився в Житомир в військовий суд, то

присудили лише до 2-х тижнів арешту. Те, що Марченко сказав на смотрі, кожний мав в душі.

Коли закінчилась русько-японська війна, то люди вголос стали виказувати своє невдоволення, особливо як повернулись з війни солдати й розказували про запроданство Стесселя й Куропаткіна і інших, а після розстрілу мирної демонстрації в Петербурзі, про яку глухо докотились чутки до Погребищ, вже «священну особу» царя стали вголос лаяти. Вже говорили, що в панів багато землі і треба б її наділяти між селянами. Всі стали цікавитись газетами і подіями в світі.

Передова інтелігенція Погребищ Присяжнюк Мотрона Андріанівна, Ловчинський Вільгельм Остапович, Павло Фролович Адаменко, Домця Захарівна Панасевич, Сидорук Андрій Ананьович, Нікіфор Сілівейстрович Присяжнюк, Василь Андріанович Присяжних, Зак Ушер (єврейський робітник), всі вони збирались на Лисій Горі на кутку Нові Садиби, або в хаті вдови Присяжнюк Марії (Андріянних), або в ліску «Братерська пасіка» понад Россю. Там було безпечне місце за Россю, за болотами. Збирались, читали й толкували Дарвіна «Происхождение видов», читали «Кобзаря», діставали недозволені книги, а щоб хто не причепився, то мали наготові задачки, географію, хрестоматії. Зразу цей гурток був самоосвіти й перетворився на політичний. Приходили вчителі околишніх сіл (Бохтинський, Ратушняк Семен і інші). Держали зв'язок з спичинецькими революціонерами, писарем волосним Дерев'янком, постачав літературу нелегальну вчитель ширмівський Крикливий, який мав зв'язок з козятинськими залізничниками, приходив Сікало – телеграфіст, який жив на кутку Вовкотрубівка, Іван Якимович Марченко, який ховався від солдатчини, білашківські вчителі. Кожний гуртківець мав завдання вести роз'яснюючу роботу серед населення по підвищенню свідомості мас.

В вересні 1905 року всі роз'їхались по селах вчителювати, а Ловчинський, Адаменко Павло в Київ вчитись. 17 жовтня 1905 року був виданий маніфест, його читали в церкві. Було проголошено п'ять свобод: слова, совісті, спілок, зборів, виборів, друку.

Населення збиралось купками й обговорювало, як тепер буде. Обіцянок в маніфесті було багато.

Єврейські робітники, кустарі й прикажчики, які працювали в своїх хазяїв по 16 год., зразу об'єднались в профсоюз на чолі з Заком Ушером.

При міністерській школі відкрито вечірню школу, в яку найбільше пішла єврейська біднота, що не мала грошей платити за право навчання в денній школі (євреї платили по 12 крб. в рік за право навчання). В школі появились українські книжки в бібліотеці. В школу призначені вчителі Когут

Володимир Васильович і Шевченко Яків Тимофійович, які вже до учнів говорили поза уроками українською мовою. Появились в селі газети і навіть українською мовою. Павличенко Яків Юхимович, передовий селянин, виписав газету «Світова зірниця», в школі хор розучував поряд з церковними піснями й світські, а головне, що українські, чого досі не було.

В грудні 1905 року було видано закон про скликання Першої Державної Думи. Селяни покладали надію на Думу, що вона вирішить питання про землю.

Була надрукована така газета, як плакат, в якій були надруковані всі господарі Погребищ, що мали право по маєтковому цензу обирати й бути обраними. Треба було мати движимого й недвижимого майна на 3 тисячі. На перших місцях були Левченко Микита, Левченко Лукаш, Левченко Микола, Левченко Гнат, Батрак Бенедь, Корній Дорошенко, Заверуха Антін, Хоменко Іван, Сілівейстер Присяжнюк (хата велика) і інші, що мали або ціле поле, або вітряки. Це дало велике розшарування серед селянства. Як раніш всіх просили на сход (хоч вирішували і багаті), то тепер скликали лише багаті. Вибори були багатоступневі: волость, повіт, губернія, столиця. Вибори були сословні: від поміщиків 1 депутат від 2 тис., 1 депутат на 30 тис. селян і 1 депутат на 90 тис. робітників.

Більшовики бойкотували першу Думу. В першу Думу від України пройшло 42 селяни-багаті, але більшість була за конфіскацію панських земель. Жінки не користувались виборчими правами.

Від Погребищ і волостей Погребищенської, Спичинецької, Ширмівської обраний був в першу Думу багатий, розумний селянин Чоповенко Захар. Дума почала працювати 27 квітня 1906 року. Чоповенко приєднався до лівих, які вимагали конфіскації поміщицьких і церковних земель.

Поки там собі Дума працювала, в Погребищі в травні розгорнулись такі події: Павло Фролович Адаменко вчився в Києві в гімназії і належав до підпільної організації. З Києва він передав старшиною Левченком Микитою великий пакунок (Левченко був чоловіком Павлової сестри) погребищенському революціонеру Ловчинському Вілі. Ловчинський дав одну прокламацію Левченкові Микиті, бо той цікавився, що в пакунокві.

В Погребищах вже тоді існував підпільний революційний гурток, в який входили: Присяжнюк Василь, Марченко Іван, Ловчинський Віля, Когут Володимир, Зак Ушер, Боря Фрідман, Кравченко Василь Мефодійович, Слінченко Кирило (прийшов з японської війни) і багато інших. Прокламації були розкидані майже в кожную хату; в містечку навіть наліплені на поліційному участку,

Керувала погребещенським революційним гуртком вчителька з селян Присяжнюк Мотрона Андріанівна, яка вчителювала тільки один 1905-1906 н/р в м. Білилівці і була позбавлена права вчителювання за революційну роботу серед населення.

Прокламації розкидали на Лисогорі, Герасимівці, Вовкотрубівці, Шпаківні, Кам'янці, містечку. Всі читали, обмірковували, шукали грамотних, навіть дітей.

Поліція збилась з ніг, виловлюючи прокламації.

Старшина Левченко Микита, якому Ловчинський дав одну прокламацію, відніс її до пристава, сказав, що всі ці прокламації Ловчинського й Павла Адаменка – його шурака. Ловчинського й Адаменка арештували. Ловчинському дали 9 місяців тюрми. Павло Адаменко в тюрмі застудився і хоч вийшов на волю, скоро помер.

Пани перелякались і визвали козаків-черкесів 40 душ. Селяни хвилювались, бо в прокламаціях сказано, що цар обманув своїм маніфестом народ і треба самим добиватися своїх прав і землі, а не ждати від Думи чогось.

А тут робота на панських буряках настигла, а плата по 25-30 коп. за майже 16-годинний робочий день. Погребещенський підпільний гурток організував хлопців, які разом йшли з дівчатами на буряки й не ставали до роботи доти, поки не приїжджав пан. Давали пану заявку, що не стануть до роботи, поки не надбавлять поденної плати до 50 коп., і робити не більше 10 год. В Павлівці, Малинках, Пидосах, Васильківцях пани мусіли погодитись і лиш в Круподеринцях, люди, одурманені графами Ігнат'євими, не погодились вимагати підбільшення плати, а навіть сказали: «Ми своїм графам і даром обробимо». В Круподеринцях в графа було 871 дес.; а в селян 639 дес.).

8 липня 1906 року Перша Дума була розігнана, передові ліві депутати виїхали в Виборг і там склали відозву, знамените «Выборгское воззвание» до своїх виборців.

В цій відозві був заклик до населення: «Не платити податків, не давати синів в армію, не виконувати розпоряджень уряду». Цю відозву підписав і наш депутат Чоповенко, і коли приїхав до Спиченець, Булаїв, то привіз повний чемодан відозв-прокламацій. Нічого не боячись, роздавав на ярмарку всім селянам.

Погребещенські люди одержали багато відозв й купками читали й вдобряли. Найбільше збиралось коло церкви, коли в церкві йшла відправа, а в подвір'ї стояли поважні селяни і слухали прокламації. •

Коли доставали погребещенські одну прокламацію, то на шапірографі в виршині друкували багато й хлопці читали на буряках. Друкував Іван Марченко і Сидорук Андрій, а керувала всім Мотрона Присяжнюк.

Чоповенка Захара арештували й його товариша Харченка посадили в Лук'янівську тюрму й він не повернувся більше в село.

На зиму вчителі роз'їхались по селах, а Мотрона Присяжнюк в Одесу. На місці проводити революційну роботу залишився Когут Володимир. В вечірню школу, де раніше вчилися тільки єврейські дівчата й хлопці, пішли й селянські хлопці душ 30. Когут по вказівці Мотрони виділив з них політичний гурток і проводив окремо після уроків бесіди і читання нелегальної літератури. Літературу доставчала з Одеси Мотрона через єврейських хлопців, які пачками привозили до Івана Марченка під видом ременю, бо Іван був швець. Когуту носили учні з Садиб Трохим Крупник і Присяжнюк Настя. Всі, хто грамотний, читали заборонені книжки. Привозили з Одеси й газети.

З політичним гуртком Когут проводив роботу при завішаних вікнах в своїй кімнаті при школі (свідчення члена гуртка Кравченка Ригора Максимовича в 1963 році).

Членами гуртка були Кирило Слінченко, Льоня Дорошенко, Пилип Степанович Кравченко, Синюченко Степан Васильович, Василь Мефодійович Кравченко, Ригор Максимович Кравченко, Зак Ушер, Федь Адаменко та інші. Члени гуртка проводили агітаційну роботу серед робітників сахар. заводу, вальцьового млина, серед єврейських кустарів, залізничних робітників. Хоч на заняття не ходив, але через нього проводилась вся робота на вальцьовому млині – це Федір Левкович Слінченко, на заводі – Кирило Левкович Слінченко.

В школі Когут організував політичний гурток з учнів III-IV-V груп. Було учнів 20, які після уроків в школі залишались, і Когут читав їм нелегальну літературу. Найактивнішими були Трохим Крупник, Адаменко Прокіп, Шевченко Віра, Присяжнюк Настя, Котляревська Антоніна, Лівшиць Бузя.

Крім того, що Когут проводив з ними читки, то й доручав їм занести нелегальну літературу кому треба було, а то й переховувати. Коли під весну Когуту сказали, що в його буде обшук, то Котляревській Антоніні і Адаменку Прокопцю Когут дав пачки літератури, щоб десь заховали, й вони кинули в кладовиську в рів.

Весною приїхала Мотрона Присяжнюк і вся робота знов перенесена на Нові Садиби в хату матері Мотрониної або в Братерську пасіку.

Мотрона велику роботу проводила серед учнів школи, збираючи їх в неділю наче на гулянку в ліс, а насправді читала їм книжки, розмовляла, готовила їх в агітатори. Розучували революційні пісні: «Варшавянку», «Смело, товарищи, в ногу», «Вы жертвою пали». Читали «Кобзаря» і інші укр. книги. Мотрона всіх агітувала, щоб вчилися хоч самоучкою, як не можна десь далі поступити. Хлопці Лещук Федір, Панасевич Василь, Рибак Василь пішли вчитись в фельдшерську школу. Вчителя Когута з Погребищ усунули і він виїхав в Сквирську школу.

Весною знов почалась боротьба за підвищення зарплати робітницям на буряках. Почали хвилюватись возчики, що возили пшеницю на млин Валенберга й муку на Ржевуцьку з млина. Візники зробили забастовку економічну. Мука сортова відправлялась в Турцію по контракту й Присяжнюк Никифір, який був рахівником в Валенберга, і упаковщик Федір Слінченко, якими керувала Мотрона, сказали возчику Михайлові Полинчукові, що тепер слухний час вимагати підвищення плати за перевозки.

Возчики всі як один приїхали, але до роботи не приступили. На переговори пішло півдня і Валенберг, припертий до стіни, мусів набавити копійку на пуд ваги. Возчики святкували перемогу.

Народ був наелектризований. В Спиченцях на ярмарку, де були й погребищани, виник стихійний бунт. Коли стражник вдарив солдата з Довжка, то всі селяни познімали люшні, а хто з тинів кілки й кинулись на стражників, яких було більше десяти. Вбили двох стражників, а решту поранили. Побили добре й урядника. Коли з'їхав пристав з стражниками (барбосами) в Погребище, то натовп розбігся. Стражники показують свої синці, а пристав каже: «Якби ви мені показали з 5-10 убитих бунтовщиків, то це була б честь».

З допомогою погребищанської революційної групи під керівництвом писаря спичинецького Дерев'янка була проведена забастовка візників на цукровому заводі в Спиченцях, завод був за 8 верст від ст.Погребище. Возили вугілля, камінь, а на станцію цукор. Візники з своїми кіньми були з Спичинець і Васильківець. Візники пред'явили свої вимоги й не стали працювати. Хазяї заводу звернулись до селян Ординець, Черемошного, але страйкарі послали в ті села своїх делегатів, щоб не зривали страйку. Хто з селян з чужих сіл і приїхав в Спиченці, то з солідарності не приступив до роботи.

Почались арешти страйкарів. Арештували Дзюбенка Павла, а з ним 8 душ, а страйк не припинився. На 5-ий день заводчики набавили плату на 50

%. Арештованих випустили, але скинули старшину Дзюбенка, син якого Павло брав участь в страйку, а писар Дерев'янку завчасно скрився.

Підпільна погребещенська організація проводила роботу, як організовано провести жнива, щоб вимагати малий сніп і не йти за малу ціну жати.

Не дрімали й пани. В костьолі в Погребещах була нарада панів, які з'їхалися з усієї округи, щоб обговорити як боротися з страйкарями, з непослушенством постійних робітників. Всі пани були тої думки, що треба поки йти на поступки, а підосівський пан закликав, щоб ніяких поступок, а визивати козаків-черкесів, щоб усмирили людей, як в інших повітах. За таку пораду і щоб навести жах на панів, члени погребещенської організації вирішили вбити підосівського пана, що й виконали члени організації Кирило Слінченко й Степан Синюченко – вбили пана.

Єврейська біднота утворила підпільну організацію. Мали тісний зв'язок з підпільною організацією, що нею керувала Мотрона Присяжнюк. В Чернечому лісі збирались на збори, де проводив роботу поряд з Мотроною й телеграфіст Сікало й залізничник Захар Гуменюк. Коли робітники й кустарі організовано повели наступ на своїх хазяїв, то всі робили поступки робітникам. Негоціант Кандиба Нухим став виступати в хоральній синагозі проти всяких поступок робітникам. Кандиба став відвідувати пристава, робити доноси на робітників і навіть сам ходив на обшук разом з стражниками. Нічого не найдено і арештів не було, але робітники вирішили помститись. Вийшло все містечко. Зловили Кандибу й хотіли бити, але він втік і заперся в своєму будинку. Робітники повибивали камінцями вікна й розбили Кандибі голову. Це було в п'ятницю ввечері.

Був зв'язок з бердичівськими єврейськими робітниками, й коли два товариші літом 1907 року їхали до Мотрони Присяжнюк і до містечкової організації, то з поїзда вийшли на ст.Погребеще. Там вони показалися підозрілими і їх хотів задержати жандарм. Маркушір заперся в уборній, а Островський почав тікати на Козлівку. Жандарм доганяв і стріляв, а коли вистрілив всі патрони, то Островський вистрілив в нього і вбив на березі в Козлівці посеред дня. Поліція перелякалась. Маркушира затримав начальник станції з сторожами.

Єврейські революціонери вирішили в судний день зробити збори, а щоб не навести підозри, то вирішили збиратись в синагозі. Прийшли буцім молитися. В одній кімнаті молилися, а в другій йшли збори. Зак Ушер був вожак і був Боря Фрідман, Базьо Герзберг і інші. Враз нагрянула поліція, то всі повискакували вікнами й Боря Фрідман ще й ногу зломив. *(свідчення Ловчинської Марії).*

А в Погребищах був бідний кравець Лінов і враз забагатів. Ото він і був провокатор. На збори він навів поліцію. Що він видав збори, вказав секретар пристава. Лінова єврейські робітники теж чуть не вбили. Заку Ушеру небезпечно було залишатись і він виїхав, кажуть, за кордон.

Реакція підняла голову, кругом шниряли шпигуни. Мотрона Присяжнюк з товаришами, щоб мати гроші на літературу, на ведення підпільної роботи, зброю на терористичні акти, вирішили зробити експропріацію на Погребищенському сахарному заводі. Приїхали ще два товариші з Одеси. Що робиться на заводі й коли будуть привезені гроші, повідомив Мотрону Гарник Харлампій, апаратчик. Кирило Слінченко, який робив на заводі, все визнав і в листопаді відбулась експропріація.

Мотрону з одеськими товаришами візник Гавриш Іван (Склярчук) відвіз в Козятин, а погребищанські хлопці пішли по домах.

Поліція стала ризикати всюди, шпіювали за кожним хлопцем і нарешті арештували Гавриша Івана, який десь похвалився, що возив таких то людей. Поліція його арештувала й били смертним боєм, поки він не признався, що його згодив Пилип Степанович Кравченко. Кравченка, члена підпільної групи, били, в киплячий котел стрімляли ноги, і він мусів признатися. Арештували Степана Васильовича Синюченка, Льоню Дорошенка і Кирила Левковича Слінченка. Терпіли вони нелюдські тортури і лише Кирило Слінченко не признався ні в чому. Всіх відправили в Київ в Лук'янівську тюрму.

Почались арешти, обшуки. Мотрона була в Одесі і турбувалась про своїх спільників, писала листи в Білашки вчителям Головеньку Федору, щоб написали, що діється. Пристав Балицький всі листи розпечатував на Босому Броді, дізнавався новини, а листи заклеював і посилав адресату. Так дізнались місце перебування Мотрони в Одесі. Мотрона теж була арештована. Коли Мотроні одеські товариші запропонували виїхати за кордон, вона рішуче відмовилась і попалась в лапи поліції.

До цього в Погребищах почались арешти. Арештували Присяжнюк Феклу, 15-літню сестру Мотрони, Ганну Андріанівну, пізніше арештували Івана Марченка, Василя Андріановича Присяжнюка. З Білашок арештували Головенька Федора, Сметану Лукаша й Новохацького Андрона. Всіх їх відправили в Бердичівську тюрму, а потім на три роки на заслання в Туруханський край.

Розгромили підпільну організацію в Ширмівці. Зразу арештували 17 душ, а потім 47 душ – всього 64 душі. Всі вислані в Архан. й Волог. губ. Вчитель Крикливий втік за кордон.

В липні 1908 року в Києві відбувся військовий суд над погребещенською організацією. Приговор був суворий. Присяжнюк Мотрону, Кравченка Пилипа й Синюченка Степана засудили до смертної кари. Дорошенка Леонтія до 30 років каторги (в тому ж 1908 році помер від тифу в тюрмі). Оправдані лише Кирило Слінченко й Панасевич Домця.

Після розгрому погребещенської підпільної організації підняли голову реакційні елементи, натхнені поліцією й чорносотенною поміщицею генеральшею Маріцею Гриньовою, що жила в с. Зозулинцях Самгородоцької волості. Вона створювала монархічні організації на всю околицю. Видно, по рекомендації пристава Балицького поїхав до неї за благословенством і інструкціями погребещенський селянин Лизун Семен в Вовкотрубівки (куток Погребещ). Це було в 1908 році. Старшим був назначений (головою) Лизун Семен, Борис Павлович Хоменко, Сивак Арсень, а натхненником був піп Михайлівської церкви Цікаловський. За допомогою поліції і реакційних елементів в Погребещах, може, в 1909 році була проведена з фурангами й попами велика маніфестація, в якій брали участь і інші села. ***(Свідчення Кравченка Ригора Максимовича, Павличенка Василя Яковича й Присяжнюка Василя Андріановича).***

Лизун Семен від генеральші Гриньової, видно, й гроші привіз, бо нічого не робив, а кругом вештався по містечку й проповідував «за царя, за віру православну». Широка маса його не піддержувала. Збори «Союзу русского народа» відбулись в покоях Цікаловського. Семко Іван обраний прапорносецем. Прапор поставили в церкві Михайлівській. Скарбник Хоменко старанно збирає внески з членів і не членів, а щоб більше напустити туману, то й пускають провокацію, що «Союз» буде добиватися землі і волі. Це так поширилось, що Полинчук Михайло спитав Лизуна Семена: «Семен, брате, скажи, чи скоро вже щось зроблять з землею? Ти ж таки наш уповноважений». – «Все буде, що треба», – відповів Лизун, а на другий день Полинчука визвав пристав і арештував, а вночі його так побили, що живого місця не було на тілі. Це не поодинокий випадок, що в поліції чуть не щоденно когось побили за доносами братчиків. Ці події стали потроху підривати штучний авторитет, а вже після вбивства Столипіна у вересні 1911

року «Союз» припинив роботу. Цікаловського за склоки переведено в іншу парафію. Новий піп викинув прапор з церкви.

Свідомість мас, приспана реакцією і провокаційною надією на землю і волю, яку виборють «братчики», знов стала зростати. Особливо удар по царизму був нанесений, коли з газет, які вже селяни читали, дізнались про Ленський розстріл 1912 року в квітні, згадали і 1905-1907 рік. Стали все частіше згадувати про Мотрону Присяжнюк і всю підпільну революційну організацію, і кожен з селян старався доказати, що й він в революції 1905-1907 року брав участь і мав доручення від самої Мотрони. Читав і ховав нелегальну літературу.

В 1910 році була відкрита 4-х комплектна земська школа. Земство в нашій місцевості стало діяти з 1910 року. Свідомість мас росла.

В 1910 році була відкрита пошта, з Босого Броду переведена в наймане приміщення Василя Короткого. Побудували нову волость і приміщення старої волості пішло під пошту. Появились приватна фотографія і приватна друкарня Мельмана.

1914 рік. Свідомість мас росла. Безземелля таке, що частина населення опролетаризувалась. Майже вся молодь на сезонних роботах на буряках в Павлівці, Погребищах, Пидосах, Васильківцях і Малинках. В ці ж села біжать на жнива озимі і яринні. Біжать до машини на захват. Осінню і зимою на «производстві» в Погребщенському та Спичинецькому цукрових заводах.

Постійні робітники на вальцьовому млині. В млині роблять лише чоловіки, а жінки в підвалі латають мішки по 12 годин на добу по 20 коп. поденно. 20 коп. в день і 12 год. роботи на сахарному заводі. На роботах с-г день не нормований і плата скаче залежно від того, як дуже потрібні робочі руки.

Літні жінки осінню копають буряки до снігу. Чоловіки возять буряки на завод своїми кіньми. Частина хазяїв вже переключилась на візників вальцьового млина постійних. Везуть на Ржевуську муку, а від заводу, де Валенберг ще в 1908 році побудував маказин, везуть пшеницю.

Містечко розрослося. Кравці завели швейні машини компанії «Зінгер». Є заготовщики, що заготовляють готові шкіри. Великі крамниці мануфактурні, бакалейні, є бакалейні з колоніальними товарами. Є галантерейний магазин Лівшиця, де є і всякі культтовари: грамофони, пластинки – це все обслуговує панів околиць і попів.

Доми вже будують на підмурках. Є монополька, є пивна, ковбасня, буфети. Все є купити, але грошей в селян і єврейської бідноти нема. Була турецька пекарня, де турки різні булки пекли.

Поля в селян такі биндочки, що хоч заступом копай. Зате виділялись куркулі: Хоменко Іван, який був на заводі підрядчиком, купив багато землі в Старостинцях в графині; Семен Василенко (Лоцін) купив ланок Куровського приблизно 25 дес. і купив поля в тих, хто виїжджав на Гасур 1906 року, а гроші йому підніс Ригор Гарійонович Ступич.

Коли селяни скаржились, що безземелля, то хтось видно й до царя доніс, і цар дав наказ губернаторові, щоб в погодженні з графом безземельних хоч трохи наділити. Уповноважений по ділах Ржевуцького наділив землю багатіям.

Столипін в 1910 році дав предпісанія, щоби не відкривати інородчеських обществ, а українці вважались за інородців. Тоді й видно було закрито чайну в Погребищах. В цій чайній з 1906 року співав хор українських і російських пісень, читали оповідання й вірші учні міністерської школи. Люди стояли, сцени не було, були й вистави.

Земство в нашій місцевості введено в 1911 році. Тоді ж і відкрита земська чотирикомплектна школа на Гордіївці. Вже відведено для неї І десятину землі.

Спиридон Павличенко, що жив на Кам'янці і вже мав дві садиби (в Наумця Арсеня купив, як той виїжджав на Усурійщину), купив по 15 крб. десятину Лядські яри, які коло Яніцького лісу, 30 десятин, ще й ми йому обкопали по 5 коп. за сажень. Хоменко Володимир держав ланок коло Чернечого, де салотопка, 30 моргів мав. Коло Рудькового були Лядські яри теж і їх куркуль купив. А губернатор перед царем відчитався, що безземельні задоволені.

В таких складних ситуаціях почалася перша імперіалістична війна 1 серпня по н.стилю 1914 року. Почалась мобілізація людей, коней, возів – це породило ненависть, бо хто хоче йти на смерть за землю, яка вся в пана. Майже з кожної хати пішов хтось.

Зразу була постанова заборонити горілку – закрились і монопольки. Весілля без музик. Сум і горе. Києво-Печерська Лавра наводнила Україну «псевдопатріотичними листівками», які з амвона читав піп Лебедович. Мобілізували вчителів Санчука, Донченка й піп Лебедович не тільки викладав Закон Божий, а навіть став завідувачем міністерської школи.

В Погребищах сталась ганебна подія. В складі Валенберга коло млина (тепер кінотеатр) було два відділи, в одному пшениця, а в другому за багато років відходи: кукіль послід, все що відійшло від зерноочисних машин. Завалений був склад.

Війна вимагає для солдат хліба з разовки. Млин доводить випуск разової до 20 тис. пудів на добу.

Тут є й інтендантські чини. В пшеницю мішають той послід, що треба було вивезти на гній. Це роблять Валенбергові підлабузники, старанно підібрані Гінзбургом – прикажчиком.

Ще новий злочин: з перемеленої пшениці вибирають 15 % крупчатої муки на вільний ринок, де ціна більша, ніж державна, а замість цих 15 % мішають послід. Головний механік німець Альжу старається для своїх братів-німців, а бухгалтер, родич Валенберга, проводить по книгах сміття, як пшеницю, а ті 15 % – бариш.

Робітники порадилися з учителем Присяжнюком Василем Андріановичем, який не вчителював, а був під надзором поліції після тюрми, як адміністративно політичний.

Робітники загітовані заявили Валенбергові про домішку сміття в муку й як це не припиниться, то покинуть роботу.

На другий день 5 робітників арештували (між ними був з Білашок Казнадзей закаперщик), побили в поліції, через кілька днів відпустили, але з роботи звільнили.

Зібралися робітники і написали про всі злочинства на млині головнокомандуючому фронтом. Написав В.Присяжнюк, підписався Михайловський.

Небавом Михайловського визвав до пристава приїжджий офіцер, похвалив за патріотичний вчинок, Валенберг заплатив Михайловському крупну суму і велів мовчати. Решті робітників пригрозив відправкою на фронт.

Все притихло. Михайловський сам роботу покинув. Злочин продовжувався. Спритні деякі робітники скористалися з цього. Йшли до контори й: «Давай гроші!», – гроші брали і все ж таки писали.

Це було в першій половині 1914 року. Погребище все гуло, особливо жінки-солдатки.

Юлія КОНОВАЛОВА

З ЛІРИЧНОГО ЩОДЕНКА

ЦЕ РАЙСЬКИЙ САД, В ЯКОМУ ТИ ЖИВЕШ

1.

*Вляглись під яблунями тіні,
Тримавсь за сонце літній день,
На гілках птахи мерехтіли,
Скрізь радість – хоч бери до жмень.
Така лиш раз в житті буває:
Єдина, чиста повсякчас...
Палка любов до свого краю
Зоріє в кожному із нас.*

2.

*Гляди під ноги, не топчи гриби,
Не рви калину, як не маєш їсти.
Це райський сад, в якому ти живеш,
Спинися тут, а можеш і присісти.
Побач все те, на що не озирався:
Росу у жменях ранку, пташку на гнізді.
Люби цей світ, бо він нам в дар дістався,
І гідно будь людиною в житті.*

3.

*Старий кар'єр, як скибка хліба,
Надкушена вчорашнім днем -
Засох, осипавсь і черствіє,
Сплива печаль по нім дощем.
Давно минулись з глини хати,
І печі мазать перестали.
Тепер його щербети-плечі
На скелі більше схожі стали.
Віднині він стоїть убого.
Сюди й дорога заросла.
Одні стрижі йому розрада,
Приносять вісточки з села.
Ну, правда, я ще там була...*

4.

*Сушила, пекла, тушувала,
Собою діток зігрівала,*

*Рум'яні рогалики з печі
Були до вподоби малечі.
Наваристий борщ з пампушками
Смачнющий виходив у мамі.
На щастя, на долю врожай! -
Пекли у печі коровай.
Відходить в минуле усе, як зола,
І мода на печі, на жаль, перейшла.*

5.

*Я почувуюся своєю
в обіймах квітів польових,
Між небосхилом і землею
мій горизонт земний проліг.
Я тут пристанище зігріла
поміж колосся і доріг.
Прадавня Рось мене ростила,
а берег пам'ять ту зберіг.*

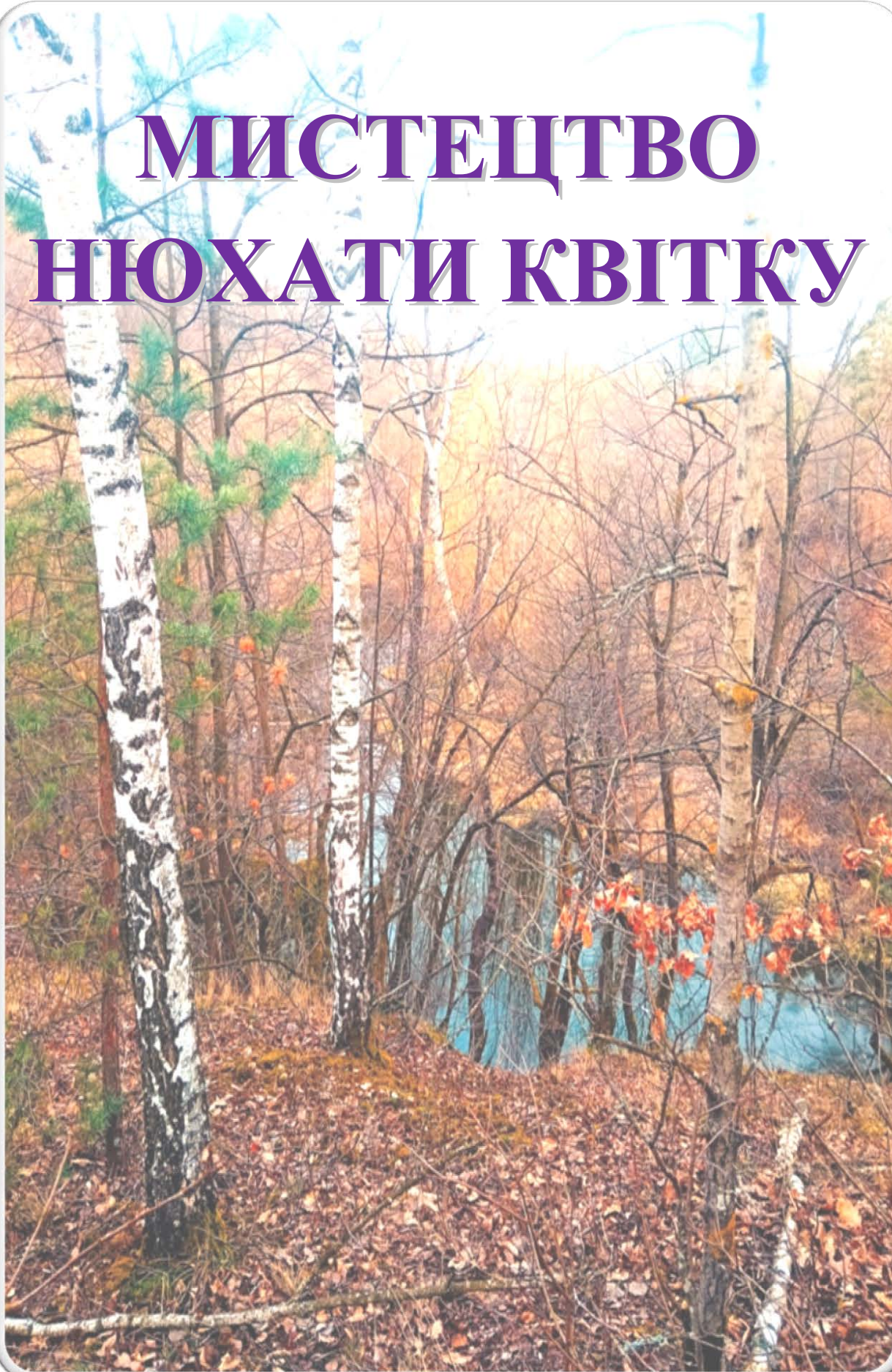
6.

*Там – туди, де солов'ї
Цвіт черемхи сіють в коси,
Рідні стежечки мої,
Чом холодні ваші роси?
На одній і я стою,
Виглядаю щось із ранку,
Може, молодість свою,
Одягнувши вишиванку.*

7.

*Купався ранок у росі
І пахла свіжість до знемоги.
Весна моя, в твоїй красі
Все дивовижне, все від Бога.
Твої вуста палають цвітом,
В очах – незміряна блакить.
Розлий смирення Божим світом,
Щоб ми могли в любові жити.*

МИСТЕЦТВО НЮХАТИ КВІТКУ

МАЛЬОВНИЧИЙ КРАЙСВІТУ

Інколи так мало життя, щоб здійснити все задумане, але як його часом багато для тих, хто витрачає його даремно.

Затишна, хоч і далека, місцина – село Андрушівка. Як то кажуть, Богом забута, та ні, навпаки, тут Бога більше, ніж деінде.

От-от зацвітуть капелюхи соняхів, задираючи гордо свої золотаві чуби до сонечка. А зліва – густі березові стрічки чемно вітають мандрівника і гостинно запрошують у родинне гніздечко славетного майстра нашого краю Петра Васильовича Пипи і його дружини Вікторії – ювеліра душі людської.

На чепурне, завітчане подвір'я виходять господарі і з посмішкою зустрічають гостей, а ті, натомість, несуть із собою цікавість, відкриті серця і пісню, що медом розтікається прохолодними яругами лісу:

*Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася...*

Під куполом винограду нас чекало перше здивування – яйця-дряпанки і захоплююча розповідь від майстра про творчий процес від яйця до витвору мистецтва.

Йдемо далі, минаючи пасіку, і поміж повсюдне роїння заклопотаних бджілок пробираємось до майстерні. Пахне не так медом, як вощиною. Дивовижний аромат, від якого терпне свідомість, з ним і потрапляємо у майстерню Петра Пипи. Саме тут, у невеличкій кімнаті, за зачиненими дверима, відбувається творче дійство. Перед нами новонароджена нова робота майстра: на чималому шматку деревини проступають образи «Святої вечери» – особливе замовлення від військового ЗСУ.

Петро Васильович щиро ділиться з нами своїм новим захопленням – мальовані картини пастеллю за мотивами всесвітньовідомого українського художника Івана Марчука, а ми тільки встигаємо робити світлини примовляючи:

– Як гарно!.. О, ця теж дуже гарна!... А ця, взагалі неймовірна!!!

А потім під тими самими берізками, що нас зустрічали, розмістилась наша творча локація «Майстер-клас по виготовленню дряпанки». Невдалих робіт не було, повірте мені на слово, кожна унікальна.

Допоки у казані домлівала юшка – говорили про всіляке: минуле, творчість, про війну...

З виставки робіт П.Пипи в обласному Центрі народної творчості

Господарі дякували за відвідини, а ми щиро їх обіймали і обіцяли повернутися на Богом незабутий, мальовничий «крайсвіту». Про який я і склала вірша:

*Там, де небо підпирають
Явори, дуби та липи,
Проживає дивний дядько,
Майстер діла, Петро Пипа.
А якого саме діла?
О, у нього справжній дар:
Писанкар, художник, скульптор,
А найбільше він – різьбяр.
Підбирає деревину,
Щось там з нею гомонить,
І з'являється картина,
Вимальовується мить.
Відболіла, пережита,
Часом скроплена сьозою,
Та не може не творити,*

*Не дає собі спокою.
Нам – яйце, йому ж – основа,
Де він дряпає портрети,
І дивуємося знову
З глибини його сюжетів,
З самобутнього творіння,
Що до серця припадає.
Хай Вам Бог дає терпіння,
Хай він Вас оберігає!*

ПЛАЧ БУРКІВЕЦЬКОЇ СОПЛКИ

*Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!*

Іван Франко

Невелике село Бурківці. Розмаринові яруги і терпкість лугових трав обступили, обсотали, туляться до дрібних хатин, які більше схожі на вулики. Усілякі вони, різні: глиняні, цегляні, шлакові. От тільки не в кожній, звичайно, ще досі рипнуть двері, не в кожній підводять смолою призьбу і не в кожну приїздять діти, ой, не у кожну! Як собі хочете, а я не хочу називати таке село вимираючим. Просто не можу та й годі!. Язик на таке не повертається.

Невже із давніх літописів щезли усі сторінки?...

Невже пам'ять села перестала віддзеркалюватись у синяві неба?..

Невже навіки затихла музика поколінь?...

Але ж основа основ – сила роду, і хто цього не збагне, буде оглядово міряти усе тільки з висоти власної дзвіниці.

...Продираюсь крізь хащі до однієї з глиняних хат, призьба котрої уже вгрузла у землю. Вітер випереджає мене і, як той непосидючий хлопчисько, першим шугає у дверний отвір, де давно вже не дзвякала клямка, бо й дверей давно немає. Та мені не кортить квапитися за тим вітром, обходжу хату з затилля, пригинаючись, зазираю у засноване павутинням віконце, а там бачу... Що я бачу?

Лопотять споришевими стежками босі ноженята Кіндрата Загороднюка. Веселе, допитливе і, до того ж, музично обдароване хлопчєня. Як і всяка дитина, що зростала у селі, викачувався Кіндратик до ночі на вигоні, бігав до ставка рибалити, пас худобину, допомагав батькам. Та серед безлічі звичних справ малий Кіндрат мав дещо інше: неабияке поривання (можливо, то в нього відгомін поколінь?) – грати, творити музику.

Духові, ударні, струнні інструменти – майстрував їх, вивчав, придивлявся-прислухався до різної породи деревини, а опісля те музичне спорядження, довіряючись сміливим, допитливим ручєням, спочатку німувало, а опісля котилися ярами села, літали над ставом, вихром витанцьовували поміж глиняних хатин, поміж верболози мелодійні звуки. Однозначно, то вже була музика.

Враз відхиляюся від вікна. Що це я чую? Десь далеко чиїсь голоси із сопілкою обнялися. Іду на згуки, розгортаючи бузинову гущавину. Війнуло прохолодою, напевно, близько вода. А музика уже сама тиснеться поміж гілля до мене, терзає мою цікавість, домінує над усім, що довкола мене.

Мене помітили – і враз усе стихло. Ліворуч проглядається став із густим зіллям і непрохідними лозами, такими густими, ніби дівоча коса. Поруч – високе глинище. Видно, добра в ньому глина. Он як кришиться, наче солодкий щербет. А вгорі, на краю глинища, спустивши ноги, сидять троє хлопчаків. Не розгубилися, що я їх схованку викрила – не втікають.

– Агов, хлопці! А чиї ви будете?..

– Та місцеві ми, із Бурківець.

– Мені дуже сподобалося, як ви грали, наче справжні музики. А заграйте мені якої...

– То якої заграти? – вигукує найсміливіший. Мені відразу впали в око його біляві кучері, такі ж непокірні, сяючі, як він сам.

– А ви багато знаєте мелодій?

– Багато – небагато, але коли в селі весілля чи яка забава на гулиці – то нас кличуть. А минулого року ми їздили у Погребище на музичний конкурс. І вгадайте що..?

– Що..?

– Ми виграли перше місце..!

– Ого! Які молодці!

– Та то ще не все, – продовжує говіркий малий, – згодом нас запросили до Вінниці, і там також взяли перше місце.

При цьому малий, ніби щось підкидаючи, змахнув рукою.

– Ну тепер, мабуть, пора вам і до Києва на конкурс...

А ми поїдемо, обов'язково! Ось ще трохи потренуємось і гайда до столиці.

Нехай щастить! То як, заграєте мені якусь веселеньку..? А знаєте оцієї:
« Ішло дівча лучками...»

Тріо презиркується, набирає у легені живильного повітря і як заграє...

– Ма...

У відповідь тиша.

– Ма, чому сестричка не плаче, спить?.

– Так, Кіндратику, спить.

Ішов страшний рік Голодомору. Заснули страшним вічним сном найдорожчі люди: мама Пауліна, батько Дмитро, дворічна сестричка Катруся.

Малий Кіндрат опиняється у Новофастівському будинку сиріт. З часом його забирає до себе двоюрідна сестра Тетяна Моргун, хоч і сама потерпала від страшного голоду, але не дала згинути сироті. Кіндрат знову повертається у рідне село, але уже до іншої хати.

Опісля, під стріхою старого будинку віднайдуться музичні інструменти, на яких весь цей химерний час вигравали хіба що протяги; так, щоб не сполохати... так, щоб не забулося...

І знову нові випробування долі. Друга світова війна. Окупанти в селі. Кіндратові було тоді майже 18 років, і його примусово вивозять до Німеччини у травні 1942 року. Деталей, як «приживався» Кіндрат на чужині, з'ясувати не вдалося, та найголовніше з усього, що «Перемогла любов».

Саме під такою назвою вийшла у світ книга письменника Василя Степановича Загороднюка. Це чудова поема про долю його земляка Кіндрата Дмитровича Загороднюка, яка перекладена німецькою мовою і уже презентувалась у місті Зербек, де прожив наш Кіндрат більшу частину свого життя.

Не усі, хто був депортований у Німеччину в роки війни, повернулися до рідних домівок. Багатьом із них, тим, що повернулися, вкоротили віку сталінські людолови у сибірських таборах. Доля ж Кіндрата Загороднюка була «націлена на життя». В Німеччині він зустрів майбутню дружину Йоханну (Ханні), у них народилося семеро дітей. Кіндрат зумів відновити і поліпшити свої музичні здібності, тому став одним із фундаторів місцевого духового оркестру, заснованого у 1962 році. Цей оркестр, коли прийшов час, провів свого засновника у останню земну подорож.

Ніхто, крім дружини, не знав, звідкіля Кіндрат родом, хто його батьки. У Німеччині він був Конрат Загорн.

Усе тривало незмінно, аж до аварії на Чорнобильській АЕС. Із новин Кіндрат Загороднюк (Загорн) дізнався про катастрофу в рідній стороні і годинами не відходив від телевізора. Спалах любові до стражденної Батьківщини допоміг подолати за давнини страх можливих переслідувань, і чоловік зізнався дітям, звідкіля він родом, де його прадідівський рід. Що він з України, з маленького подільського села Бурківці, де на його земляків напало страшне лихо.

Родина із розумінням сприйняла сповідь батька. Кілька разів збирали допомогу для України, зокрема, будівельні матеріали на ремонт храму в Бурківцях, медичне обладнання тощо. Але, на жаль, усе зібране цими доброзичливцями з якихось причин не пропустили на кордоні.

Наш земляк Кіндрат Загороднюк, чоловік веселої вдачі, музикант, турботливий батько, помер 18 червня 2008 року, на 83-му році життя, так і не повернувшись на Батьківщину. Діти привезли жменю рідної землі на його могилу. Кілька разів вони відвідували батькове село, шукали когось із рідних. На цвинтарі у Бурківцях встановили пам'ятний хрест біля могил родичів.

1 жовтня 2012 року валізи і сумки були зібрані, попереду найменшого сина Андре і його матір Йоханну чекала щемка подорож на рідну землю батька і чоловіка у с.Бурківці.

Згадує Андре:

«...Ніби зовсім випадково, ми потрапляємо на вокзал, на який нашого батька тоді привезли до Німеччини. Для мене і моєї матері стало зрозуміло, що ми їдемо тією ж самою дорогою, якою їхав наш батько, тільки у протилежний бік. Ми не знали, що нас там очікує. Приїхали до Києва пізно ввечері і пішли до готелю. Наступного дня нас зустрів перекладач і ми оглядали Київ, але я не міг сповна насолоджуватись цим чудовим містом, бо все заповнили схвильовані думки, що наступного дня ми їдемо у село нашого батька. У голові роїлося: кого ми там зустрінемо, чи живі ще люди, ровесники батька по дитинству, чи є ще хоч якісь наші родичі, чи ми взагалі про щось дізнаємось конкретно?

3 жовтня 2012 року виїхали з Києва на Бурківці, а це 160 км дороги. Ми були дуже схвильовані, а хвилювання все наростало. Чим ближче до Бурківця, тим гіршими й вужчими ставали дороги.

Прибули в село Новофастів. Сільський голова Петро Петрович знайшов список населення Бурківець, почав у ньому шукати прізвища. Зрештою, нас направили до Анни Філіповни, вона знає багато.

Усі поїхали з нами у Бурківці. Моє серце колотилося в грудях. Відчували, що маємо шанс через 70 років знайти когось із наших рідних. Ще до того, як ми сказали, хто ми є, Анна Філіповна підтвердила, що Кіндрат справді тут жив, показала хату, в якій він жив до 1942 року, місце на якому стояв будинок його батьків, а також цвинтар, де поховані усі наші родичі. Бабця Анна розповіла, що постійно думала про Кіндрата і щороку запалювала за нього свічку у церкві. Біля цієї церкви мій батько грав музику із своїми друзями. Музичні інструменти вони виготовляли самі...»

Допоки я ходила селом, на землю із великого небесного глека вилилась густа ніч. При одній із глиняних хат солодко дрімали абрикоси. Де-не-де із темряви прорізалися вогники вікон. Тихо, втомлено, нога за ногою сповзалися до своїх «вуликів» натруджені мешканці села.

Око сягає до обрію і назад. Яка ж ти прекрасна земле моя..!

І знову, цього разу із пільми, я чую мелодію. Тихо шепочу кудись у безвість:

– Кіндрате, це ти? Я знаю, що це ти. Ти завжди був душею тут, на рідній землі. Грай, Кіндрате, грай...!!!

Храм у с.Бурківці

Сім'я Кіндрата Загороднюка у Бурківцях, по середині (у білому) дружина Йоханна

Один із приїздів родини Кіндрата Загороднюка у рідне село батька.

У цій церкві хрестили Кіндрата.

Кіндрат Загороднюк за життя. Завжди позитивний і натхненний.

ЧЕРЕДА ІЗ КУТКА РОГАТИНКА

Яка ж то приємність у прохолодний осінній день випити горнятко гарячого какао! Моя покійна бабуся Мартоха варила найсмачніше у світі какао, додаючи для аромату трішки кави. По сей день дотримуюсь її рецепту, але справжній смак лише у спогадах.

Перегортаючи архів Н.А.Присяжнюк, натрапила на опис народного харчування погребіщан і, взагалі, традиції, особливості, ставлення, до споживання їжі. Відокремлю одне спостереження, бо мова далі саме про це.

Пастухам, які наймалися пасти корів, колись обов'язково давали снідати, харчі на обід і ще сала та крупів, як заробіток, аби жінка вдома приготувала пастухові вечерю. Теперечки згадую себе підлітком, коли саме такої осінньої пори припадало пасти череду. Мама готувала нам з батьком у поле смачний обід: відварене м'ясо, яйця, домашній із печі хліб, пироги, були в нас повні кишені смаженого гарбузового насіння, на додачу термос гарячого какао, пляшку води чи компоту та од дощу парасольки. До рук – по замашній бучці (палиці).

Аж на дорогу чути, як дзвінко падає ланцюг із шиї корівчини на дерев'яну долівку. Із хліва поволі, напівсонні, нерозгойдані ще виходять «годувальниці», а за ними їхні господарі. Вітаються з пастухами, бажають гарного дня, розносять останні новини і дають напутні слова:

– Подивляйтеся за моєю Берізкою, не женіть. Бо учора у полі заломила ратицю, он трохи кульгає ...

– А моя Квасолька нехай у воді довго не стоїть, бо тільки вилікувала вим'я...

І ніби худоба і є худоба, аж ні, у кожної свій норів, вдача, викрутаси і т.д. Та он норовить ускочити у чужий город – тільки пильнуй, а інша весь час штурхає рогами слабших від себе.

Була у нас корівчина на кличку Ліпа. Мазали, жаліли і ще із телиці привчили до хліба, аби до рук ішла. Згодом, не раз жалілись пастухи, що Ліпа, зачувши хліб у торбі, намагалась його дістати.

Зганяємо корів у яр. Краєвиди у нас чудові за будь-якої пори року. Зліва – «старий кар'єр, як скибка хліба, надкушена вчорашнім днем...», і березовий гай, що поріднівся із соснами. А якщо вам захочеться маслюків – гайда до нас! Затишні галявини березини приваблюють розмаїттям лікарських рослин, а найбільше тут безсмертника (цмину). У бабусі за образами завжди був букетик сухоцвіту цієї трави.

Корови попасом, жадібно вигризаючи порослу за ніч траву, молоденьку конюшину, рухаються далі. Лівої сторони тримається поле, а праворуч розлогий берег річки Рось. Батько гукає:

– З обіду поженемо на стерню...

Стверджувально киваю у відповідь.

Жнива уже давно минули і, допоки важкі плуги не перекинули скиби землі, тут можна випасати худобу. Поміж стернею поріс соковитий бур'ян. Десь висипалось зерно, і молоде, запашне вруно манить корівок до себе. Дарма, що майже у кожної на носі краплини крові від колючої стерні, це їх не зупиняє.

Пора і до води. Аби одна «задерла голову» – усі за нею. Майже завжди водопій на одному місці – «на коліні», саме там Рось різко повертає праворуч. Влітку, коли добряче спадає вода – та чи інша худобина може вкратися на той бік річки.

Ну все, полягали... Тепер і пастухам можна пообідати. А яке ж воно все смачне на свіжому повітрі, на розлогих просторах рідної землі, під шумовиння вільх і спів жайворонків!

Уже і день до вечора перекотився. Корови свій час знають і без годинника. Поволі покидають яр та все ближче додому. Чути, як на пагорбі галасують діти – прийшли по корови. Батько іде попереду, стримуючи череду, бо іще не шоста, а я пильную, щоб яка не зосталась позаду, і весь час їх рахую.

От і шоста... Батько відходить убік, і череда іде додому. Вим'я у кожної повне, рожеве, налите, а котра «м'яка», то уже на ходу губить цівки молока. Я все ще йду позаду, а зі мною та, що заломила ратицю. Кожна корівка безпомилково звертає у своє обійстя. Біля хліва у відрах вода, а у жолобі хрумке кукурудзиння, нарізані яблука чи ще який смачний харч. У мами на кухні парує борщ із м'ясом і густою-густою сметаною.

Вечір поволі жухне... Дзвенять по відрах цівки парного молока і той смаковитий подзвін несамовито перекрикують цвіркуни.

ДЕГУСТАТОР АРОМАТІВ

Є серед нас особлива категорія людей – диваки, видумляки, ті, хто дивиться на світ, сприймає його по-особливому, не як усі.

От скажіть, приміром, як ви нюхаєте квіти? Напевно, як і всі. Нахиляємось над квіткою, інколи тримаючи її за стебло, і вдихаємо аромати. Особливе ставлення у мене до піонів, о! – тут цілий ритуал. Захоплюю квітку у пригорщі і «пірнаю» носом на саме дно.

Або ж коли цвіте акація, липа – тягнешся лицем до неба і вдихаш п'янки аромати, чамріючи...

А недавно мене здивував один чоловік тим, як він нюхав квіти. Уже багатьом переповіла цей чудернацький спосіб, але вирішила описати, бо саме в пору.

Іде якимось попереду мене літній чоловік, явно до магазину. На узбіччі хідника чимала рабатка із різних квітів. Чоловік той зупиняється. Бере одну квітку за стебло і починає нею трясти. Так, саме трясти. Дивлюсь, що буде далі. Проходить трохи і знову теж саме – трясе і нюхає наступну квітку.

У мене було два варіанти для пояснень такої дивної поведінки незнайомця. Або ж він спочатку відганяв бджіл з квітки, щоб не заважали, або ж «збовтуючи» нектар у такий спосіб, ніби дегустував її аромат подібно якогось елітного напою.

Чудний, чи не так..?)

Але ж, наскільки це прегарно...!

ТАЄМНИЦЯ ЧОРНОЇ БРАМИ

Як була дитиною, у мене не виникало зайвих запитань: що, де і коли? - не те, що зараз. Оскільки на кожне запитання у батьків відразу був вагомий аргумент:

«Не лізь, бо вода холодна – застудишся», «Не зачіпай, бо гаряче – обпечешся», «Не реви, бо як вліплю...» і т.д.

Ну, ні, то ні. Хоча... всяке бувало.

А давайте пригадаємо, чому нам у дитинстві не можна було до лісу.

Найперше, що там вужі, або блуд нападе. Вужі, як виявилось аж тепер, не кусаються. А от блуд... блуд мене брав уже двічі. Та про це згодом.

Блуд, у слов'янській міфології — нечистий дух. Якщо він вчепився до людини, вона втрачає орієнтацію на місцевості, збивається з дороги, ходить по колу, одним словом, починає блудити. І це не обов'язково ліс, заблукати можна і в «трьох соснах», і на печі. Та ліс у цій справі домінує в рази за усі інші місця. Ніхто толком не тлумачить, що то за така аномальна зона. Кажуть, що це місця самогубців, слід лісовика тощо.

Розкажу, як «води́ло» мене.

Пішла одного разу у Павлівський ліс по гриби. Напевно, не дарма один із в'їздів до лісу має назву «Чорна брама» (шукаю походження назви, та поки що марно). Щось там не все чисто.

Місце, дійсно, грибне, особливо на опеньки, і ходити далеко не приходилось, та я шмигнула трохи углиб лісу і заблукала. Хто коли блудив, то напевно упізнає себе. Страх і паніка беруть миттєво, ніби один крок

вирішив усе. Зосередитись вкрай важко. Ти починаєш шукати вихід, а його немає. Кілька разів виходила з лісу та місця мені виявлялися геть незнайомими. Яюсь випадково я все таки вийшла, упізнала територію і дивувалась, як далеко мене «завело».

Через пару років ситуація повторилась, але я трохи швидше «очуняла». Від людей чула, що у Павлівському лісі не тільки мене брав блуд.

А яюсь... Мій покійний дідусь Іван взяв із собою внука і гайда до лісу по гриби (це уже про інший ліс), а внучка із бабусею залишилися на господарстві. Вийшли грибники ще з ранку. Вже давно за обід, а хлопців усе немає. Бабуся добряче стала хвилюватися. Про те, що у лісі є місця блуду, начувані усі, але особливих пригод досі не відмічалось.

– Ну де вони? – репетувала у сльозах бабуся, – нехай тільки з'являться, о, дід получить від мене: заріжу тупим ножиком..

Внучка почула погрози бабусі і розважливо каже:

– Не треба тупим... бо буде довго мучитись.

Ніхто, звичайно, нікого не мав різати, а хлопці дійсно заблудили і знайшлися аж у сусідньому селі.

Та жодна із історій не відіб'є у мене бажання ходити до лісу. Тим паче після того, як я дізналась кілька рятівних порад від старожилів.

Отже, якщо заблукала жінка:

– потрібно зачепити край спідниці за пояс;

– одягнути хустку «кінцями» наверх;

Чоловікові:

– розвернути шапку задом наперед;

– перевзути чоботи на другу ногу;

– одягнути будь-що навиворіт.

І ще. На Великдень, як сідати за святковий стіл, першим з'їсти освяченого хрону. І коли заблукаєш, то треба сісти додолу і сказати:

– Хрін його знає, де я тут ходжу.

Та найкраще, нехай Вас не бере ні блуд, ні лиха година. Миру і добра!

ОСТРІВ НА РІЧЦІ РОСЬ

Небажання щось робити, діяти – це страх, лінь чи боротьба за самозбереження?.. Як показує власний досвід, усе залежить від цінностей, а вони у кожного свої.

Чи давно вам доводилося бути на льоду? Я, наприклад, – ще у дитинстві була. Та коли мало не провалилась у воду, зареклась – «на лід – ні ногою».

Життя змінило своє русло і мої переконання теж. Запитую себе часом, а на які фортелі, ризики я пішла б заради краєзнавчої розвідки? Віднедавна зрозуміла, що на будь-які.

Мені вкрай було потрібно на острів, що знаходиться на річці Рось. На старих картах можна розгледіти невелике відгалуження прибережної зони. Очевидно, після відкриття цукрового заводу (поч. 19 ст.) був штучно збільшений рівень води у ставу і півострів став островом. Що ж особливого чи цінного у тому клаптику землі на водоймі?

По-перше. Старожили кутка «Кам'янка», що прилягає тут до річки, розповідають про церкву чи то каплицю, яка начебто була на тому острові (певно, ще до того, як піднявся рівень води). Років двадцять тому ще були кам'яні залишки фундаменту.

По-друге. Дуже кортіло перевірити, чи не з цього місця, з острова, малював старосвітський палац Ржевуських у 1872 році художник Наполеон Орда. Навряд чи він малював, гойдаючись на човні.

Долаючи свої страхи, до льоду підходила у два етапи. Першого дня пройшла метрів п'ятдесят і повернулася на берег. Оскільки прогноз погоди передбачав потепління, відкладати не було куди і наступного дня іду знову.

Скільки можна було, обходила берегами, та все-таки на лід прийшлося зійти. Добро, що вночі припорошило снігом. Свіжі сліди рибалок були орієнтиром і додавали сміливості. Справа чулися їх голоси, і я гріла себе думкою: ну, хоч хтось знає, що я тут. Кілька разів переступала довжелезні тріщини на льоду, та про погане не думалось. Ось уже майже на місці. Сухе ломаччя густого очерету і молодих верболозів стали мені на заваді. Лід у такому середовищі вижовк і мав крихку структуру. Попри все – знаходжу прохід, минаючи проталини (їх при березі досить рясно). Нарешті можна полегшено видихнути — під ногами безпечна, тверда поверхня.

Перше враження – розчарування. Покоління верб, що змінюють одне одного, утворили непрохідні, ніким не ходжені хащі. Можна знімати тут містичні фільми, подумалось. Густий очерет ніби взяв острів у полон, але середина бованіла вербами, була вкрита всіляким хмизом, корчами і сплячим зіллям. У цій царині вода майже не замерзала. Скільки можливо, пробираюся вглиб. Ну все, попереду знову очерет, як ознака того, що твердь під ногами закінчується. На мить уявила, як тут улітку: оаза плазунів, жаб і всіляких водяних мешканців.

Ніяких церковних руїн я, звичайно, не знайшла.

Поміж верб ловлю поглядом шпилі костелу і маю велике сподівання, що саме з острова малювався той старосвітський палац. Фотографую побачене і обов'язково тими самими манівцями іду назад.

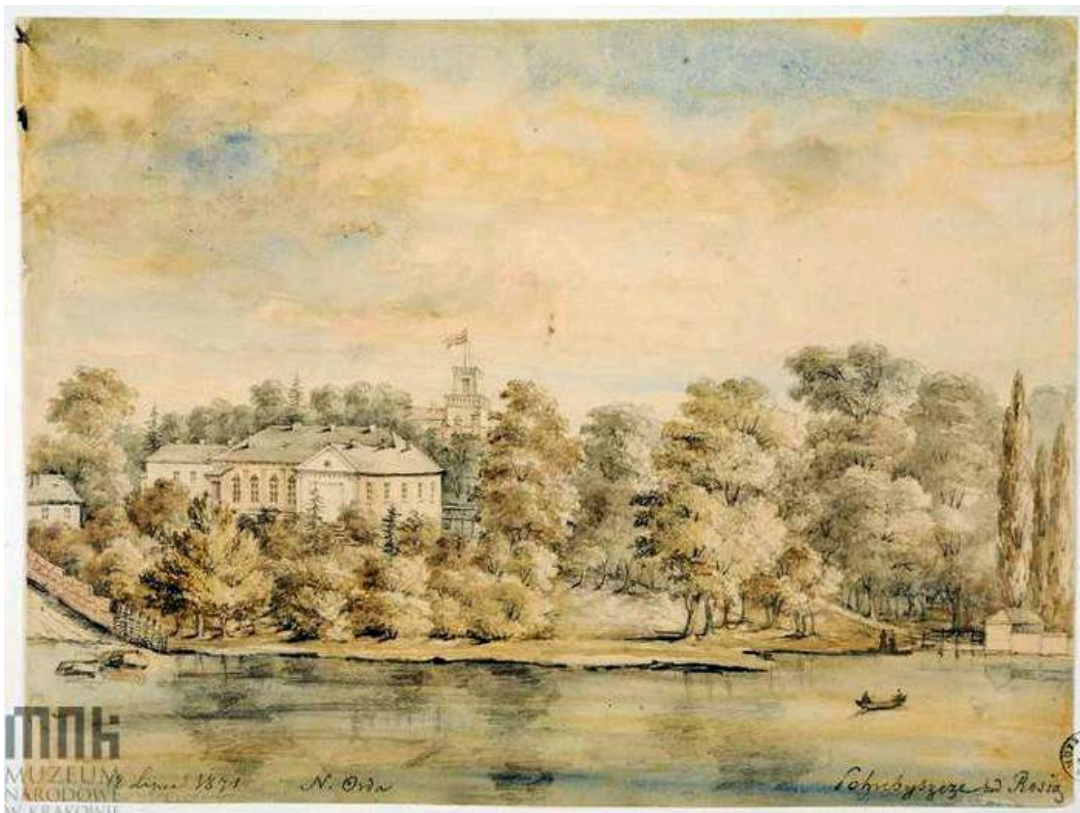
Відкриття, звичайно, не сталося. Хіба що – переборолася свої страхи. І дарма, якщо від когось почую на цю мандрівку:

– Яке нетверезе рішення...

Та я не згодна. Є моменти, коли себе не стримати. Відчуваю, що наразі – це мої цінності.

*Акварелі Наполеона Орди: Вид на старосвітський палац Ржевуських;
літня резиденція Ржевуських.*

«ПІСНІ, МОЇ ПІСНІ – НАПРОВЕСНІ ВЕРБА...»

*Свою любов до України
Проніс він крізь усе життя.
В піснях народних, солов'їних
Бриніли ніжні почуття.*

*Лунала пісня та крилата
В тісній землянці фронтовій,
І звала воїна – солдата
За рідну землю в грізний бій.*

*А в мирний час набравши сили,
Той спів полинув по землі,
І не дарма Сашка любили
У місті слухать і в селі.*

*Він відійшов у безгоміння,
Та пісня лишилась жива!
Бо хто трудивсь для України -
Того народ не забува.*

Є.Доломан

Саме таким запам'ятався рідним, друзям, землякам, народний артист України Олександр Михайлович Таранець.

Він мав усе для повного щастя: голос від Бога, всеосяжне серце і любов свого народу.

Пісня була йому за матір, друга, оберіг і навіть його зброєю під час перебування на фронті. Вона стала ключиком до кожної української душі, до кожного материнського серця.

*«Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
Ти водила мене у поля край села.
І в дорогу далеку ти мене зорі проводжала
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала».*

Рідна мама Олександра Таранця померла, коли йому було лише чотири роки. Батько сам виховував восьмеро дітей. Найменшим Сашком опікувалась

16-літня сестра Мотя (Мотрона). Батько працював поштарем і від природи мав гарний голос. Влаштував у хаті цілі оперні постановки: «Наталка-Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» та інші, що були за змістом і за духом близькі простим людям.

О.Таранець в студентські роки

У невеличкій хатині, у с.Зелене Петрівського району, Кіровоградської області, завжди було людно і пісенно. Батько Олександра був віруючою людиною. Та оскільки образів тоді не можна було відкрито тримати у хаті, він молився на портрет Т.Г.Шевченка. На столі лежав «Кобзар», і малий Сашко вчився по ньому читати. Любов до книги відтоді проніс через усе життя. Єдине, за що він міг віддати останні гроші, була книга. Особлива оберегова любов була у Таранця й до рушника, можливо, цьому передувал наступний життєвий спогад.

Сім'я Таранців за потребою, новопризначення батька начальником пошти, переїхала на Донбас в Єнакієво. Де їх застав голодний 1932 рік. Недарма кажуть, що в темні часи добре видно світлих людей. Якось Сашко із батьком верталися разом додому і помітили хлопця, який продавав рушничок за 1 крб., бо дуже хотів їсти. Батько заплатив хлопцеві за той рушничок, але залишив його хлопчині із словами: «Продавай, синку, далі..»

Виховний момент і водночас той найвищий прояв доброти від батька запам'ятався Сашкові на усе життя.

Якби він тоді знав, що пройдуть роки і пісня про рушник у його виконанні загляне у кожне материнське серце, облетить усю земну кулю і саме пісня, через 26 років, поверне йому рідну сестру Мотрону. Вона, почувши по радіо пісню «Про рушник» у виконанні Олександра Таранця, надіслала лист, щоб пересвідчитись, чи це не той самий Сашко, її брат... Отак вони знайшли один одного і більше не розлучалися до самої смерті Мотрони Михайлівни.

Після Голодомору прийшла у країну війна. З початком окупації Сашко пішки добрався до Дніпропетровщини і влаштувався черговим на залізничний блокпост. На початку 1943 р. пішов добровольцем на фронт, приписавши собі у метриці зайвих два роки. На фронті дійшов до Берліна і Праги. У хвилини перепочинку грав на губній гармоніці і співав для однополчан пісні.

Пісні були його єством, його сутністю, його життям.

Після демобілізації у 1947 р. закінчив Дніпропетровське музичне училище. Вищу вокальну освіту здобув у Київській консерваторії (1951-1955) у класі майстра Івана Паторжинського. Саме у стінах консерваторії щаслива доля звела його із земляком П.Ретвицьким, і вони зійшлися у гармонійний дует на цілих 27 років. Згодом Ретвицький захопився викладацькою діяльністю і Таранець продовжив співати сольно.

На відзначенні одного із своїх днів народжень Таранець зустрів свою майбутню дружину Аллу Терентіївну. То стало великим коханням, що долало усі перешкоди і випробування. Народилась дочка Ліна, майбутній чоловік якої – оперний співак-зірка Анатолій Кочерга. Олександр Михайлович багато співав, їздив на гастролі, але за усі сорок років, що вони були разом, не було такого, щоб він не побажав дружині: – На добраніч!

Коли сталась катастрофа на ЧАЕС, Таранець вирушає просто у пекло радіації. Спочатку приховуючи від дружини місце «гастролей». Жив разом із героями-ліквідаторами і дав для них близько 120 (!) концертів. Невдовзі після повернення потрапив на операційний стіл. Довелося видалити співакові одну легеню. Але Таранець розспівався знову і давав по кілька концертів на день. Найбільше любив співати для сільських людей: для них і з ними.

Особливим саявом весніли очі людей, коли вони слухали пісні у виконанні Олександра Таранця. Репертуар співака був просякнутий любов'ю до України, до людей, до рідної природи.

Виразне ставлення було у Таранця до символу України – верби. Про це згадувала його дружина Алла Терентіївна. Сашко більше радів подарованій гілочці верби, ніж квітам. Хтозна, можливо, його у свій час зачарували красуні-верби над нашою тихоплинною Россю. Адже його дружина Алла

родом із м.Погребище. Тут її родинне гніздо, тут похоронені її батьки. Олександр любив тут бувати у вільний від гастролей час. Посидіти у затінку верб із вудкою. Давав концерти у місцевих будинках культури Погребищ. Був особисто знайомий із нашою Настею Присяжнюк, більше того, вони дружили багато років. Настя Андріанівна збирала і записувала стародавні пісні, а Таранець мав особливу любов до народної пісні.

Зовсім недавно Алла Терентіївна люб'язно передала до краєзнавчого музею ім.Н.А.Присяжнюк особисті речі чоловіка: сценічний костюм, окуляри, шахи, рушник, книги і т.д. Серед експонатів є нотний зошит із підписом «Щирим пропагандистам народної пісні П.Ретвицькому і О.Таранцю 17.11.1976 р. м. Івано- Франківськ». У даному зошиті зібрані рекрутські, ліричні, парубоцькі старовинні пісні і балади.

Серед особистих речей є певна кількість фотографій, а серед них світлини із Н. Присяжнюк. На зворотній стороні дарчий підпис фольклористики для родини Таранців.

Серед фото є одне особливе, неймовірне, де Настя Андріанівна посміхається. Так щиро, рясно, ніби у ту мить вона була по-особливому щаслива. Серед найкращих друзів, приємної розмови, посеред свого маленького квіткового раю у Погребищі... над Россю...

*«Пісні, мої пісні – і радість і журба.
Пісні, мої пісні – напровесні верба...».*

О.Таранець з зятем, славетним співаком А.Кочергою

О.Таранець і Н.Присяжнюк: багаторічна творча дружба

О.Таранець на рибалці в Старостинцях

РЕЦЕПТИ ВІД МОЄЇ БАБУСІ МАРТОХИ

*П*ідглянула у інтернеті, що сьогодні Всесвітній день кухаря. Ну, кухарка з мене ніяка, але є одна особлива страва, яку готую усе життя. Та спочатку невелика передісторія.

Є така думка, що ті дівчатка, яких виховували бабусі, отримали у спадок набагато більше, ніж ті, що викохані мамами. І я з цим погоджуюсь. Мене гляділа моя бабуся Мартоха і, крім впертого характеру, передала любов до вишивки, до пісні, малювання. Вона завжди прагнула, щоб все довкола було красиво, щоб зробити не так, як усі. А ще ми з бабусяю любили сидіти на лавиці під дерев'яним парканом, під густим чубом ясенів. Саме там, ще до мого народження, відбулась наступна історія.

Виходить якось бабуся на дорогу, чи то чекала кого, чи так собі, та й присіла на лавицю. А з гори іде сусідка Антоніна.

– Куди це ти, Антосю, біжиш зранку...?

Та підходить ближче і каже:

– Ой, тітко Мартохо, іду робити аборт. Уже четверо маю, куди ж іще?

– Е ні, Антосю, так діло не піде. Бо де четверо – там і п'яте наїстися може. Ану вертайся додому...давай, давай...іди. Усе буде добре!

Та послушалась і пішла назад додому. Уявіть, згодом вона дякувала бабусі, що надоумила її тоді зберегти дитину.

Запитаєте, до чого ж тут страва? А зараз скажу.

З того часу минуло багато років, постаріла Антоніна і стала бабою Гантошкою. Розлетілись по світу її п'ятеро дітей. Якось зустріла її моя мама по дорозі і завели такі-сякі балачки про різне, у тому числі, про те, що б це сьогодні приготувати на обід дітям, аби швидко і смачно. От сусідка і каже моїй матусі:

– А що тут думати, ти навари їм галушок на молоці, побач, як будуть їсти.

Давно немає лавиці, чубатих ясенів, сусідки Гантошки і моєї бабусі Мартохи, і мені уже років не так уже й мало, але... ще не було такого, щоб я не готувала галушок на молоці. Немає для мене смачнішої страви. Це моя спадщина, це світла пам'ять про добрий вчинок моєї бабусі Мартохи.

Що готували у Погребищі?

*І*ду додому з роботи і «на ходу» думаю, що б це такого зварити. І чого гріха таїти: хочеться, аби швидко, бюджетно і смачно. Та меню нині із багатьох причин не ряснить розмаїттям страв. Багатодітні родини можна на пальцях рук полічити. Зменшується не тільки меню, а й порції. Хочеться продовжити словами: «А от колись...».

А колись справді були великі родини, до 10 чоловік, а то й більше. Сіяли, орали, важко обробляли святу землю, а вона обдаровувала їх усім необхідним. Толока, весілля, родинні і обрядові okazji, усе єднало людей. І напевно, лише в українців так заведено, що аби тільки хто до порога – садовили за стіл. Більше того, зазвичай, ще й з собою у дорогу дадуть гостинець.

Що ж то за страви такі, що давали нашим предкам сили так важко працювати, та ще й за часів, коли майже усе виготовлялося вручну: від глечика до полотна, від дошки до будівництва храму.

Моя бабуся розповідала, як після одруження (1956 р.) вони разом із чоловіком почали будувати хату. Ходили удвох в кар'єр і били камінь на фундамент, а потім завантажували вручну на підводу і везли додому. Вже коли фундамент був готовий, скликали людей на толоку: звозили глину, солому, від річки воду. Одні місили «вальки», а інші «викидали» стіни. Опісля ішли митися до річки, а тоді, звичайно, за стіл.

Наша дорога землячка Н.А.Присяжнюк свого часу досліджувала народне харчування погребіщан – колишнє і сучасне.

Переїмалась тим, що справжня поживна, вітамінна і стародавня їжа зникає із раціону. Цитую деякі «вершки» із Настиних рукописів.

«Найраніше зник кисіль із висівок: вже в 1900-1905 роках його ніхто не варив. Я один раз їла десь в 1904 році. Він схожий на борщ. Помаленьку до 1910 р. зникла кваша, бо не всякий уміє її парити. І просто не стало.

Не стали варити каші з картоплею. Зате почала появлятися ячмінна каша до молока. Вже до 1905 р. перестали сіяти сачавицю. Перестали її їсти і пироги пекти з нею. Зникла зовсім після 1917 р. груця, шарпанина. Не печуть гречаників. Починають варити гречану кашу до молока. Гречана каша до сала посідає чільне місце на okazіях: весіллях, обідах, а пшоняна каша віддаляється.

Починають появлятися помідори. Їх їдять з цибулею, молодими огірками, кидають у борщ і помалу вони набули право громадянства. Появляється риж (рис). Печуть налісніки. Велике місце посідають струдли (вертути) з яблуками, сиром, маком. Зовсім не варять моркви до м'ясної юшки, а пастернак навіть з городів зник.

Почали терти картоплю і кисіль варити з вишнями. Вже й цукор почали вживати. В компот (не взвар) почали класти не буряки, а цукор. Менше страв з маком. Коли січуть капусту, то обов'язково труть моркву, а раніше такого не робили, принаймні, до 1910 року. Навчилися робити вино з яблук, різні наливки.

Страви, які готували погребещани до 1900 року:

1. Кисіль з висівок
2. Кваша
3. Пшоняна каша з картоплею
4. Каша ячмінна з картоплею
5. Каша з маком
6. Каша з вишнями
7. Пирого з сачавицею
8. Каша із сачавиці
9. Шарпанина
10. Груця
11. Шупеня
12. Вараниці
13. Гречані вареники
14. Мандрики
15. Гречані галушки
16. Морква до молока
17. Морква з м'ясом
18. Печені коржі з м'ясом
19. Лемішка до сала
20. Каша пшоняна до сім'яного молока (насіння коноплі)
21. Каша пшоняна із сироваткою
22. Каша пшоняна із маслянкою
23. Пирого із буряком і калиною
24. Гарбуз з маком (варений)
25. Підлива з рибою до пшоняної каші
26. Голубці з пшоном
27. Куліш пшоняний
28. Підлива з квасолею і м'ясом до пшоняної каші
29. «Баранці» гречані
30. «Вушка»
31. Коржі з часником обмішані
32. Колотуха.

Час змінював смаки і диктував «моду» на страви. Після 1917 року потроху зникли пости, яких було у рік аж 28 (!) тижнів. Все більше стало попульного і м'ясного.

Нові страви, що їх не знали в старовину.

1. Голубці з м'ясом і рисом
2. Котлети, тюфтелі, биточки
3. Вінегрет та різні овочеві салати
4. Налісники з сиром
5. Риба заливна
6. Сирники
7. Кисіль молочний і фруктовий
8. Розсольник
9. Рисова каша молочна
10. Холодець із свинячих ніжок і курятини
11. Борщ з щавелем, з помідорами.

Занадто багато наш народ витерпів поневірянь, злиднів. Помирали від важкої праці, але завжди уміли з мінімумом інгредієнтів приготувати поживні і вітамінні страви. Дотримувались постів, режимів споживання їжі. З покоління у покоління берегли свої звичаї і традиції. Трималися за пісню, силу роду, єднання із природою і ніколи не втрачали своєї гостинності і почуття гумору:

А ще побутувала у нас щира примовка: «Як хороший гість, то й цибульку з'їсть»

БАТЮШКА ВОЛОДИМИР

Біля могилки батюшки Володимира завжди прибрано, по-особливому затишно і людно. Майже постійно тут хтось молиться: одні дякують, а інші прохають про допомогу, та навіть постоїш просто так, поряд – і знаходиш спокій думкам, тривога відходить. Не раз спостерігала, як двоє малих дівчаток молилися біля батюшкової могили. Напевно, в них батько чи, може, братик на війні, – подумалось тоді, а, може, хто хворий в родині.

Як би там не було, але це місце справді особливе, бо сам батюшка був за життя такою праведною людиною, що його прирівнювали до святого. Заповідав, кажуть, усім, щоб приходили до нього і після кончини – і от люди ідуть...Кожен несе свій біль, своє горе. За життя батюшка так і казав:

– Хто моєї могилки не буде минати, той горя не буде знати.

Неймовірний був чоловік, глибоко віруючий, мав дар яснобачення, зцілював молитвою. Як би хотілося описати усі зібрані спогади погребіщан про батюшку (вони зберігаються у нашій бібліотеці), але тут обійдуся лише деякими

Привела жінка до батюшки Володимира дочку з епілепсією (чорна хвороба).

Батюшка радить:

– Спечи три калачі і приходь помолимося разом.

Так і зробила та жінка. Прийшла. Принесла. Моляться. А при кінці панотець і каже їй:

– Будеш іти назад, зустрінеш три жінки, віддай їм ці калачі.

Так і зробила, віддала... а дитина невдовзі одужала.

Батюшка жив у сестер Гані, Парані, Насті і Мар'яни.

Мар'яна – померла, маючи на віку 90 років. Була віруюча, заміжня, але носила чорну шапочку, як черниця.

Ганя – теж була заміжня, жила на Герасимівці (назва кутка). Приютила Ганя хлопчика-сироту Андрія, що похоронений біля батюшки.

Параня – заміж не виходила.

А був такий випадок. Надійшла гроза і блискавка запалила на Кам'янці (назва кутка) хату. Верхи на хатах солом'яні, швидко почали загоратися одна від одної. От уже шість хат горить.

Аж тут вийшла на двір Параня з іконою і почала молитися. За її прикладом вийшли й інші жінки, також з іконами. Накидали на останню хату зілля – пожежа зупинилась. Це було перед святом Трійці.

Анастасія померла дівчиною в 25 років, після хвороби. Очевидно, батюшка знав, що вона помре, і Анастасія прийняла постриг з іменем Антонія. Батюшка похоронений біля неї. А три сестри покояться на новому кладовищі неподалік каплички.

До батюшки приносили хрестити дітей в кошиках, в яких Паску святити. Це щоб влада не помітила. Усе тоді вона, гемонська, забороняла. Всюди свого носа всувала. Паску святити вночі.

Німці були вже неподалік Погребищ, і люди хвилювалися, бігли до батюшки, а він заспокоював:

– Не бійтесь, скоро німців будуть гнати назад, але у Погребищі бою не буде.

Так і сталося.

Помер батюшка 10 січня 1944 року. Хоронили його 13 січня до сходу сонця, біля дороги (так він заповідав). Перед смертю сказав:

– Сестри, я завтра помру і ви дізнаєтесь, скільки мені років.

Кажуть, що на лобі вже бездиханного проступила цифра – 120, а над головою злинуло сяйво німбом. Святим був чоловік.

ЖИТТЯ У ГАРМОНІЇ

Ми настільки стали осучаснені, що геть розучилися «домовлятися» із природою.

Ось теперечки дуже треба дощу. Що б робили наші прадіди в такому випадку?

Зазвичай у кожному селі, вірніше, за його межами, була така собі польова криничка, а то й не одна (на сьогодні в більшості громад нашого району підтверджують наявність таких джерел, багато із них мають власні назви).

Та це не просто кухоль прохолодної води, щоб втамувати спрагу, а особливе, намолене місце.

На той випадок, якщо довго не було дощу, до кринички ішов священник (у деяких селах йшли вдови, звідки й часта назва криничкам – Вдовина) з молитвами до пророка Іллі і «виливали», чистили криничні джерела. Деякі із них після того, переказують, набували цілющих властивостей.

У іншому випадку, коли дощ ось-ось, «мучиться», та не може піти – господиня швиденько ставала зовні мазати хату, але саме ту, глиняну. Наразі таке дійство не можна здійснити. Глиняні хати на пальцях рук можна перелічити, а сучасні – модно оздоблені «короїдом» (ну, і назва, задумайтесь, а це ж родинне гніздечко..).

А ще, коли молода дівчина, саме дівчина, поливала калину – обов'язково ішов дощ.

Цікаво, що в одному ділі знали чоловіки, а в іншому – суто жінки. От, як град – жінка викидала на подвір'я рогачі, а розводити грозові хмари належало чоловікам.

Пам'ятаю себе малою... Нізвідкись як налетить шура-бура, небо зробиться загрозливо темне, клубочиться, кипить там у ньому...і враз, стишилось, ніби хто роздер ті хмари. Старі так і говорили: – О, за Росею (куток села) хтось розігнав хмари.

Напевно, десь тоді у 1980-ті і відійшов у вічність останній «громовий віщун» села, не передавши нікому тайни свого «ремесла». Бо краще най воно зникне, ніж в недобрі руки потрапить.

Вірили у прикмети, бо вони й справді часто збувалися. Спостерігали за росою, вітром, птахами. Зозулі рахували людям літа, лелеки приносили щастя у дім. Немовля купали у травах (купіль виливали обов'язково під родюче дерево), заколисували у плетених із лози колисках. Кріпили їх до сволюка на гаку чотирма мотузками – вервечками, що символізували чотири сторони світу, які чекали на дитину. Під подушечку в колиску клали чебрець, м'яту, полин, шишки хмелю, і дитятко спало, «як після маку».

Символічне навантаження мала вишивка і, зауважте, що знову ж таки, на природних, натуральних тканинах із льону і конопель.

А чи спостерігали ви дійство, коли жінка вишиває, як вона тримає голку...Дивовижно! адже саме так ми складаємо пальці, коли хрестимось. Тому вона така сакральна, наша українська вишивка, що здатна нести код нації, оберігати. Часом доводиться знаходити на городі глиняні черепки – і на них символіка.

Шанобливо ставились до батьків і світу померлих. Родове дерево – це вже наша «природа», людська. Тож на якому корінні зростаємо, така й наша сила, родючість. Життя у гармонії із Всесвітом – найбільше досягнення людства, яке тільки можливе...

ЛАСУНЯ

«**Н**агородила» мене якось моя бабуся козеням, її коза привела трійню, а дійки ж дві, і третє бідне козеня все не доїдало, а ще й горе-матінка штурхала його рогами – не підпускала до дійки. Бабуся якось вкрадалась, щоб підгодувати Ласуню, носила її на руках, бо дуже жаліла, а потім підрощену віддала мені на господарство, і я, перейнявшись гіркою долею Ласуні, забрала її собі, не знаючи добре, чого чекати від того подарунка.

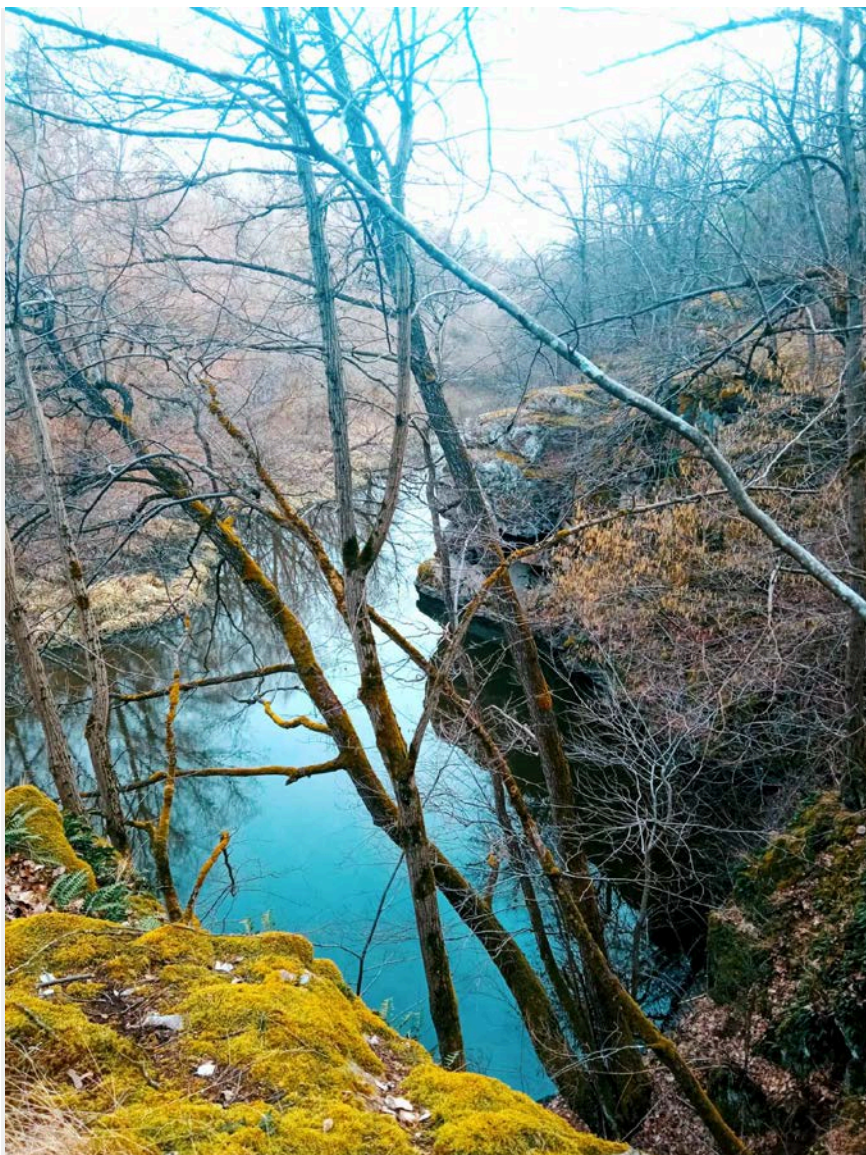
Про з'їдені в садку щепи промовчу, клопоти почалися, коли моя кізонька захотіла цапа – крику було на весь куток. І тут добрі люди підказали

одну хитринку, що треба козу роздоїти. Так і зробила. Кожного разу, як виводила її і забирала з пасовиська, смикала за вим'я за порадою мудрих сусідок. Десь на третій день приходжу по кізку, смикаю за вим'я, а там... молоко! День за днем, і моя Ласуня почала давати по два літри молока. Ось так буває.

А для тих, хто не знає, як це доїти козу — віршик моєї бабусі Люсі, що мандрує у нашій родині із покоління у покоління.

*Купила мені мама козу з козенятком,
Щоб я не ходила по селі з горнятком.
Я козу дою-дою, а вона мене ногою,
А я її кулаком!.. Щоб ти згоріла з своїм молоком!...*

ЛИСТ ДО РІЧКИ ДИТИНСТВА

Мила моя Рось!

Я люблю тебе від твоєї сльози-джерельця до повноводного гирла. Від мілини, порослої верболозами, до величних скелястих гранітних берегів, які помережені дивною рослинністю і вкутані всіляким мохом.

Ти завжди мені красива. Навіть у заплітах сухого очерету. Твій спокій – одпочинок душі моєї, а шумовиння каскадів – дивовижні частоти, що дають енергію усьому довкола. Я живлюсь тобою, моя рідна Рось!

І як же ж я помилялась, коли вважала, що понад мене тебе ніхто так не любить. Як же я помилялась... Це ж так очевидно. Хто зростав на твоїх берегах, хто бачив тебе усіякою, торкався твоїх вод і твоєї історії – ніколи тебе не розлюбить...!

«Річок на світі є багато, але та, біля якої ти народився і провів дитячі роки, – одна. Вона, як мати, єдина і свята. Дитячі враження і пізнання світу через річку, ставок – на все життя! І нікуди від цього не сховатись...» Саме такими відвертими словами розпочав писати історію села Юнашки нині уже покійний Мельничук Віталій Павлович.

«...Млин у селі Юнашки, як і школа, кузня, цегельня та інші будівлі, побудовані на початку ХХ ст. коштом пана Сувчинського Олександра Євстафійовича. Пана так полонила неземна краса цих місць, а особливо велич гранітного каньйону, що він вирішив побудувати собі тут літню резиденцію. Разом із млином був споруджений ставок із широкою греблею і заставками. Млин мав багатофункціональне призначення: освітлення, мукомельня, олійня, січкарня, циркулярка. Будівля млина була двоповерхова із підвалом. З'їжджалися люди з усіх довколишніх сіл. На жаль, у листопаді 1967 р., серед ночі, млин згорів.

У ставку, що давав запас води для роботи млина, вирощували різну рибу. В річці водилося багато раків. Над водою росли верби, вільхи, які використовували для плетіння ятерів, кошиків. На берегах річки Рось вирощували коноплі, з яких виробляли полотно. Над річкою було багато піску, глини, граніту, що давало можливість використовувати їх як будівельний матеріал.

Із ностальгійної поеми Миколи Григоровича Заріцького, про своє рідне село Юнашки.

Кувалась тут дружба міцна, як граніт!

Там перше кохання – душі дивоцвіт!

Там здібності й розум були над усе!

Там зорі в Росі ясний місяць пасе...

Там мама, так юна, сестричку несе.

Краєзнавчу справу свого земляка продовжив Володимир Васильович Дерезу. Працював із матеріалами бібліотек, польськими документами, записував спогади старожилів. Один із виразних спогадів торкається вище згаданого пана Сувчинського, який перекупив село у попереднього власника і почав його розбудовувати. Сам же поселився за межами села на «Огрудку». Збудував двоповерховий маєток. Посадив великий, аж до річки, сад. Спорудив дерев'яну церкву. Приблизно у 1905 р. було зведено його коштом школу (приміщення досі збереглося). А ще Сувчинський організував копання криниці у ліску. Вода там була холодна і цілюща. Під час будівництва пан привозив камінь підводами із Козятина, бо не хотів руйнувати прекрасний юнашківський каньйон, природну красу місцевості. Після війни у 50-х роках природний ландшафт став слугувати кар'єром і було розпочато видобування каменю вручну. У 1960-их уже працювали електродробарки. Чималі запаси каменю є тут і донині, але великий вміст глини і різних домішок зменшує цінність даної породи. Кажуть, що граніт ще «молодий».

Зібраного Володимиром Васильовичем матеріалу вистачить на добру книгу. У архіві краєзнавця чимало цікавих і рідкісних світлин. Він досконало знає кожен куточок рідного села. Я не змогла втримати свою цікавість і напросилася у гості. Мандруючи Юнашками, просто загубилася у часі. Там усе «промовляє» до тебе: Лазарева...Хомова...Зеньчина скали, Маринчина рудка, поріділий лісок із величних акацій. Кожна кладка чи вутленький місточок веде до якоїсь прибережної таємниці. Найважче було дістатися до тієї самої панської криниці. Колись там вода була чиста, цілюща і дуже холодна...аж зуби зводило. Наразі сиза і сумна... Немає до неї рук господаря. Отако умовкла і не поворухнеться у своїй кам'яній чаші. Поросла мохом і спогадами. Чомусь хотілося із нею говорити. Про що? Та про все. Аби тільки їй якась розрада...а може...й мені.

Кладка через Рось

СТЕЖКАМИ: СЕЛА, ЛЮДИ, ПАМ'ЯТЬ...

*Найдовший пішохідний місточок через Рось і поруч кафе «Поплавок»
(місток є, кафе немає)*

Водяний млин с.Круподеринці. Побудований графом М.Ігнат'євим

Історична мить. Уперше почули голос Насті Присяжнюк з магнітофонних бабін, переданих краєзнавцем Титаренком Володимиром. На фото Бердиш Микола і Сіренко Михайло. Це було на день народження Насті Андріанівни

Родина

В музиці завжди була душа народу

1954 рік. На весіллі в Павлівці

Діти Павлівки

Павлівка. Наречені

Павлівська молодичка

1949 рік. Повоєнна молодь Павлівки – діти війни

Н.А.Присяжнюк з дорогими серцю людьми

Настя Присяжнюк

СТАРОСВІТСЬКЕ НАШЕ ПОГРЕБИЩЕ

(уривки зі спогадів)

...**Я** написала окрему розвідку «Хроніка кутка «Нові Садиби». Там я детально описую життя й побут 30 родин нашого кутка.

В Погребищах до 1900 року вже зовсім мало осталося родин, які мали ціле поле, тобто повний наділ землі хоч би 12 моргів. З них:

Сидорук Маніло Миронович, бо хлопці вимерли, а один був в армії розстріляний за те, що заснув на посту;

Черниш Гнат Карпович, бо в батька був він один син, а в батька було 5 дочок, то повіддавав за муж без поля;

Павличенко Яків Юхтимович, бо всі діти вимерли, а він один остався;

Батрак Бенедь мав 7 дочок і ні одного хлопця, то дочок віддавав без поля, а лише одну віддав в прийми, то взяв за приймака свого наймита Огірчука. Для цієї дочки Горпини, може, й прикупив поля трохи, мав вітряка;

Лукаш Дорошенко. Мав вітряка;

Корній Дорошенко, його батько прикупляв поля. Мав золото, бо як було польське повстання, то Корній найшов черес з грішми.

Оце і всі, що дотримали повні наділи за 40 років від панщини, з них Павличенко Яків був на Лисогорі дуже щедрий, то до кінця року хліба не мав. Це на Лисогорі. Наймита тримав Батрак, поки зятя наймита не прийняв в прийми. Може, мав наймита Дорошенко Лукаш, от і всі лисогірські богачі.

На інших кутках особливо виділявся своїм багатством Левченко Никанор, який за панщини був бідняк і вінчався в позиченій свиті. Цей бідняк під час польського повстання 1863 року заповучив багато золота. Як він його дістав, про це в Погребищах є 5 версій, про які я пишу окремо. Один достовірний факт, що гроші він дістав під час польського повстання. Був дуже скупий, а за гроші купив 10 десятин ліска в Білашківського пана, який продав землю селянам. Хто це не почув, то казав «Важний кусок купив Никанор». От той лісок і став називатися «Важне», і за нього цілий вік судилися його сини Лукаш і Микита і ще дочка хотіла трошки взяти. Вони й ще землі і садиби купляли, як хто їхав в Усурійський край.

Отже, ще 2 багатчі: Левченко Лукаш – мав пасіку, був такий же скупий, як батько, жив гірше наймита; Левченко Микита вже був грамотний і вже в 1900 році став старшиною Погребищенської волості на 12 років, хоч вибирали на 4 роки, його поновляли.

Ще один багач з селян був Хоменко Іван з Котрубівки, який розбагатів тим, що брав підряди, як завод будувався. Скільки землі він мав в Погребищах, не вдалось встановити, а багато землі купив в Старостинцях, мав свою молотарку і був фундатором Погребищенського банку, і як банк відкрився після 1905 року, то був председателем.

Ще мав ціле неподілене поле сирота Довбня Василь, якому поле дісталось від діда Довбні й баби Лети. Цей не був багач, а весною могло й хліба не стати, не п'яниця, а 8 дрібних дітей – ні з ким робити, то бідував.

Були й середняки, а що вже тої бідноти було, то й не перецитати.

На Садибах, які побудували хати на сіножатах, був багач Семінчик в Молички, мав він 7 корів, і Присяжнюк Гаврило Кіндратович, який вже мав з четверо дітей, був в нього 4-5 років за наймита, бо купив садибу і нічим було виплатити. То ще діти Гаврилові носили Семінчику вечерю на різдво. *(спомини Ялинки Гаврилівни Ситнюк, яка і носила ту вечерю).*

Багач на Заваллі Синюченко Божко був, який перший залізного плуга купив. Деркач Соловей, Деркач Назар.

Всі ті, хто не мав поля, а лише садибу, повинні були якось жити й заходити свою лиху годину.

Ступич Гарійон став пастухом в громади й був ним до смерті, а зимою молотив в попа.

Деркач Гордій весь вік ходив в двір панський з сокирою, по 15 коп. за день, літо й зиму, від світання до смеркання, а жінка Калина носила йому щоденно обід на роботу: борщ і кашу – за 3 версти з Садиб аж до Фільварок. Діти всі вимерли дорослими з чахотки, лиш два сини осталося.

Деркач Нестер. В хатинці жив, чоботи й латуни латав. Мав 18 душ дітей і всі, як підростали до років 15-18, вмирили з чехотки.

Кочань Никанор не женився, гонив євреям товар з ярмарків. Багатий єврей накупить штук 10 бичків чи телят чи й корів – він налигає й жене за 15-10 верст.

Юхименко – на прізвисько Мазій – був ткач, а жінка носила білу глину щоденно пудів 2 за раз за 5 коп. в містечко євреям. Вимерли всі діти з чехотки і самі молодими померли. Садиба перейшла на Батрака Бенедя.

Левко Слінченко – ходили всі в лан заробляти за сніп. Зимою по людях молотити, а як вмер Ступич Гарійон, то став за пастуха.

Кульбіда Йосип Аврамович шив чоботи (в москалях був в швальні), а літом з жінкою і дітьми заробляли за сніп в пана – жали, в'язали, горох брали.

Довгополук Мехтодь рибак. Євреї арендували стави він в них служив.

Бондар Дем'ян трохи шив кожухи, а то жінку другу взяв з полем.

Марченко Яким і Дорошенко Олекса пристали в прийми до Плюшки, то мали по половині поля.

Денисюк був сторожем і пасічником в Братській пасіці, там і вмер, власності не мав.

Всі ті, що не мали поля, пішли зразу з жінками й дітьми до панів на роботу та ще й, просячи роботи, шапкувати: «прийдемо-поклонімося». Пішли й ті, що мали мало поля, а оплатити треба, а коней не мали, то чимось і орача оплатити треба.

А пани це бачили й збиткувалися з людей. Платив пан, що хотів, брав на роботу покірних, а інших відправляв додому, бо йому не треба було. Робили від світання до смеркання по 16-18 годин – не було норми. Де треба було 2-х, там ставили одного.

Хлопці наймалися в строк до волів. А були й такі, що круглий рік були коло волів. Одержували дуже мало, 15 коп. за **день**, а порвати треба було одежі більше, як заробиш, але аби свіжа копійка.

Граф Ржевуцький трохи похазяював і здавав своє поле і фільварок в оренду. Найбільше помнять всі посесора Матковського. Кажуть, було йому 23 роки, як він почав господарювати. Правда, мати його Тлуховська вважалась арендаторкою. Він наче зразу був добрий, то йому сказали: «Як будеш так хазяйнувати, то скоро штани згубиш», але його не треба було й попереджувати, він був добрий визискувач.

Ось приклад:

Де зараз колгосп Свердлова, від кладовиська до Ляховки були довгі гони. Орати йшло 12 плугів. Кожен плуг – четвірка волів. Цих волів обслуговували 24 хлопців строкових по 15 коп. в день. Встають до схід сонця на роботу. За ними матері несуть обід: борщ і кашу. На 15 коп. 2 душі робить. От до чого той «добрий» пан додумався: як 12 годин дня, то воли випрягають, дають їм пастуха, щоб пас воли, а в плуги запрягають свіжі воли, а хлопцям відпочинку нема до смеркання.

«Містечко в 1900 році належить графу Леонсу Адамовичу Ржевуцькому. Господарство веде по трьохпільній системі Єлена Осипівна Тлоховська, про яку ми й не чули, а здавна знали її сина Матковського, а з 1900 року зятя Голяка. Матковський десь в 1880 роках мав 23 роки, як почав господарювати. Був зразу наче добрий, недорогий сніп давав (добру копу), то йому статечні люди (може, як Заверуха Антін, Левченко Вакум, Левченко Никанор) казали: «Ой, паничу, підв'яжіть штани, бо згубите». Бурба був економ». *(Марія Ловчинська. 1960 року).*

Розказував старий Марченко Яким, десь в 1890 році це було. Люди балакали, лаялись вдома, а перед паном мовчали, бо безробіття було.

«А крот чортів твою матір! Бач до чого додумались, – лаявся Марченко, – а коли б добрі хлопці зібралися й сказали: «Куди наші воли йдуть, туди й ми підемо, бач, воли потомились, а люди – ні». Отак тільки поговорили й на цьому окошилося.

"Дуже бідували й ті поляки, що в них пан наділи одібрав, а залишив лиш садиби. Цілу зиму молотять по людях, а чуть весна пропуститься, десь рови копають, дрова рубають, за сніп ідуть жати. Крутили мізками, як хто міг. Коли стали будувати завод, то він багато дав світа бачити. Майстрові робили весь рік, а чорнороби на зміні, а як завод стане, то до весни голодують і журяться, як заробити на хліб. Пенсії тоді нікому не було».
(Тарчевська Марія, 1960 р.)

Погребищенські люди були такі безземельні й малоземельні, що обробляли поля панів Пидосівських, Васильківських, Малинських, своїх панів, ще й часом Павловецьких, а то ще їхали аж в Андрусівку на ферму. Там були землянки й там по тижневі ночували. Годував пан. Наварять колішу і в ночвах (в коритах), як свиням, дають їсти.

Жали панам за гроші, за сніп. Де почують, то й біжать і чекають, доки їм об'являть, чи за гроші, чи за сніп жати.

Сніп зразу був жита 8-ий, а пшениці 10-12-ий. Це означало: нажни 8 кіп, то піде прикажчик, подивиться й в одну копу заткне якого будяка – це як пан буде возити свої снопи, то й ти можеш взяти з поля. Скільки горя, як не можна дістати коней, а тільки панське звезли, то й череда скарбова пішла (скарбом звали панський фільварок, і люди, які робили в скарбі, звалися скарбовики).

Такий безземельний, як чоловік, жінка й дорослі діти як от в Левчихи 6 душ, виходили на лан, то й заробляли кіп 6. А як вийде одна жінка, а дома малі діти, то й заробить дірку від бублика на цілу зиму. Як стало багато людей, а поля не прибавлялось – більше людей хотіло за сніп жати, то вже жита пани давали 12-ий сніп, а пшениці – 15-16-ий сніп. От і налапай тим серпом 16 кіп, щоб собі копу взяти.

А більше пани давали жати пшениці за гроші від копи. Пани боялись, щоб пшениця не висипалась, то заставляли жати з росю. Ото дівчата, хлопці й жінки мусіли йти звечора, а в годин 2 ранку починали жати до годин 9-10, опісля гонили прикажчики з поля.

А було й так, що пан не хотів клопотатися уборкою хліба й здавав все єврею Йосю за сніп. Йось людям платив гроші, а не за сніп. Дасть по 5 коп. дорожче, ніж пани по селах дають, й йому вижнуть в три міга – за 2 дні зжинали лан. А він ще й на цьому наживається. Горох теж рвали вночі.

Восени наші хлопці й чоловіки йшли на заробітки на цукрові заводи, в Джунькові був старинний ще панщанний завод, то люди наші туди йшли.

Набирали хліба, сухарів, пшона на тиждень і там в землянках-казармах жили тиждень. Спали в соломі, як свині в барлозі. Їли хліб з водою. Робили по 12 годин за 15-20 коп. зміну. Раз на тиждень приходили додому, щоб сорочки поміняти й хліба взяти.

Давній завод був і в Спиченцях ще 1802 року. Ще терли на тертку буряки, а випарювали на сковородах. Аж в роках 1870-их поставили: машини. Наші погребещани й Спиченець не минули й там виробництво робили. А умови були такі, як в Джунькові.

А то ще був завод в Заливанщині коло ст. Голендр. туди не тільки чоловіки вдарились на роботу й хлопці, а пішло й багато дівчат. Дівчатам було зле, бо там різні саховари, механіки, касири, а то й майстерові робочі з драбинячкової шляхти старались їх насильничати, або й добровільно на співжиття заставляли.

Явдоха Стаськова була дуже сильна. От її сахаровар навмисне послав чи в контору, чи в якусь квартиру мити підлогу, а це навмисне. Прийшов і вже повалив її на якусь канапу, вона зразу просилась, а потім як опранулась, то перекинула на нього стола, порвала йому лице, набила й втікла боса й простоволоса, аж до Погребещ за 70 верст прибігла: «То я, Настуню, була така сильна, що рейку підіймала сама, а що ж та нещасна дівчина, що в неї мала сила? Попаскудив би та й годі» (Так розказувала Явдоха, вже мати 6 дітей в 1908 році)

Опасно було пускати дівчат на завод: що там заробиш, а покриткою можеш стати. Йшли такі дівчата, щоб в них брат чи батько йшов робити.

Наші пани погребещенські кукурудзи не сіяли. Раз на фермі в Малинках була кукурудза: ночували в шалаші, коли ходили її збирати. Малинівський пан і соняшники сіяв коло стависька. Наші пани колись сіяли гануш (аніс), м'яту. А то бобу сіяли цілий лан.

За панщини буряків не сіяли, а багато пізніше. Вже в 1890 році сіяли буряки в Погребещах, хоч не було заводу, то десь відвозили. Зразу ж, коли почали сіяти буряки, то пан і на морги став давати. Мазії (Юхименки) взяли на півморга. Це я пам'ятаю ще з 10 років». *(Свідчення Софії Андріянівни, що родилась в 1879 році)*

Наші дівчата, хлопці, молодіці, а навіть чоловіки йшли працювати на бурякові плантації в Васильківці, Пидоси, Малинку, Андрусівку. Буряки шарували, проривали, повіряли. На рядки ставали, як сонце сходило. Давалось по 2 рядки на дорослу душу. Платили по 20 коп., а як скруть, то й 25. Норми не було, йдуть всі в ряд. Хто відстає, то прикажчик, гуменний чи й економ, які їздили на конях верхи, ще й нагайкою потягне. А нечаяно вирвеш буряка чи оставиш 2 буряки, то матюків не оберешся. Поля забур'янені пірієм.

Коли буряки стікали, то васильківський пан з пидосівським змагались. Присилали підводи на Лисогору, а то ще й об'являли, що будуть музики. От біжить ця дівчина вдосвіта, сідають з сапами по 12-15 душ на підводу. Не раз і каліцтво було. Робить до 12 годин, як в плузі, а обід, то заграють музики польки і йдуть танцювати. Танцюють з годину й знов працюють, як прокляті, і до смерку, а там вже додому пішки вночі. Таке бажання було розваги, всі дівчата йшли туди, де були музики. Це був новий вид визискування, як витягти з людини соки.

Погребищенські пани пізніше стали засівати буряки й кудись відвозили. Щоб людей закріпити на обробіток буряків і користуючись їх безвихідним становищем взимку, що нема де гроша взяти, а викуп і інші податки треба платити, посесор Матковський, а потім Голяк після різдва об'являли, що дають аванс на обробіток морги чи й двох морг буряків літом.

Давали 3 крб. За це треба було ту моргу буряків прошарувати, прорвати, перевірити і восени викопати, і щоб на морзі була певна кількість половинчиків – 5, а разом 375 пудів, а як не буде стільки, то докопати на іншій постаті, то восени пан дасть ще 2 крб.

От і йшли статечні господарі – тепер власники, до пана шапкувати за цих 3 крб., ще й поручителів за себе двох веди. Цих 3 крб. чи 6 крб. враз ідуть на хліб чи на податок.

Прийшла весна. Пан загадує на буряки по 20 коп., а навіть 25 коп., і гроша треба до зарізу, а тут іди на моргу роби задаром. Батько взяв гроші, а дівчині йди. А їй треба заробити на себе. В хаті плачу, сварки, а то й бійки.

Як сім'я така, як в Левчихи, 5 дорослих душ, то пішли й заробили й ще за гроші встигли, а як діти дрібні і ще господарка в пологах, то що хоч роби.

Прикажчик загадує на морги, а дівчата й хлопці тікають на буряки. Прикажчик каже: верни 5 крб., хоч взяв 3 крб. і дано другому. Не вертаєш грошей, то ще й в суд підеш. Пізніше, то навіть поліція вмішувалась і водили такого неплатника на роботу.

Жінкам треба було й свою роботу поробити – картоплю підгорнути, сорочки попрати, помастити, то найжджає прикажчик, десятник, а то й стражник, то тікають в безлиху невороть. А найбільше тягнуть господаря.

Такі родини як Гордія Деркача, Мазії, Слінченка Левка, Гладуни, Плюшки, Крупник Оксентій, Воловики Дмитро й Петро, Павличенки, Трохшець Філон завжди брали на морги.'

Ті ж погребисненські посесори (Матковський і Голяк) додумались і через своїх економів і прикажчиків підкупляли 4-5 дівчат – давали їм по 5 коп. в день дорожче. От ці дівчата біжать, як скажені, вперед – світа божого не видно, порох. Прикажчик вже не звергає уваги, може, й десь вирубає буряка, чи бур'ян залишить. А йде ззаді й нагайкою решту душ 50 підганяє:

– Диви-но, ті можуть бути вже аж де, а ви сякі не такі ззаду плентаєтесь! – та матюком, а кого то й нагайкою цвѣохне.

А як зрубасш буряка чи два залишиш коло купи, то з півгони заверне, а то вже й під вечір сапу викине й з поля вижене й пропав день.

Дівчата на тих передніх грудками жбурляли, прізвиська видумували, а молодиці, в яких по трое-п'ятеро малих дітей було, як Ялина Деркач (Нагрязьова) чи Мартоха Кульбіда, тяжко лаяли, щоб не діждали замуж вийти й дітей мати, щоб побачили на своїх дітях ту кривду, яку вони людям роблять. Але лайка – байка, а ганебний вчинок є.

Ще на буряки йшли підлітки по 12-14 років: їм давали гнати по одному рядку й вибирали, де була колісня, рядки ширше. Там було страшно твердо. А платили 10-12 коп. за день.

– Печешся на тому сонці, б'єш ту колісню, і ні за тобою, ні перед тобою, то я бувало навшпиньки стаю, щоб бути високою й не йти на один рядок, – *розказує колгоспниця Тодоска Дем'янівна Воловик в 1960 році.*

– А ми ще дітьми й сарану збирали з панської пшениці, – *розказувала баба Тодора Крупник*, – то вже й ладні дівчатка були, а платили по 5 коп. в день. Це було скоро після панщини, просо пололи з рання до світання зі сходу до заходу сонця. А сонце пече. Ціна одна – 5 коп. Жито з пшениці виривали, щоб не було суржику.

Бабі Тодорі було років 60 в 1910 році.

Ті господарі, що брали на морги в пана, то й 8-10-літніх дівчаток брали, щоб привчались проривати буряки. Тут вже можна було й навчити.

Ще тяжка була робота копати буряки. Пани держали буряки некопані до 15 вересня. А треба було накопати 375 пудів – половинчик за 50 коп. Це накопай, не одного заступа вломиш, почисть, знеси до купи, зваж (були такі коробки берковці по 12 пудів). Потягай ті коробки по 12 пудів, висип на купу й прикопай.

Ото тільки й добра було, як хто має корову, то нагодує. Обмірялась на двох постать, то чи свої, чи з сусідою-напарницею ходять майже до Михайла (21 листопада). Добре як сухо, а як дощова осінь, а одежа ніяка, то не одно чехотки доставало з тих буряків. Вкрасти бурячка трудно було, бо прикажчик дожене конем, видере мішка, хоч там гичка й зо 2-3 бурячки. Ще й наб'є, а особливо дітей.

Дівчата, а то й молодиці бігли чистити вдосвіта при місяцеві.

– Вставайте, дівчата, бо вже чепія підійшла! – будить стара Мирониха.

Копати йшли майже всі, бо корову погодувати, а хто не мав корови, то гичку свою давали тому, хто мав. Пан теж гичку забирав і годував воли скарбові.

Обдрипані, мокрі йдуть з тих буряків за верст 5-7.

Погребищани викопували і в Пидосах, і в Васильківцях, і в Малинках. Поки туди задолосають, поки назад, то тільки й добра, як місяць світить.

– Зими колись наставали раніше, ніж тепер. Вже на Покрову (14/X) часто замерзало й як хоч ті буряки викопуй. Тепер трактор підоре, то храшки, – *каже Тетяна Бондар, 75-літня колгоспниця.*

– А в 80-х роках було страшне безробіття. Вже пани позаводили машини, то бігли всі вночі в Васильківці до машини, а брав, може, третю частину, бо більше не треба було, а решта плентались додому.

В 1884 році почали будувати залізницю Козятин-Умань. Всі хлопці, а навіть дівчата Лисогори, Котрубівки пішли на залізницю робити на будівництво. Хоч основну роботу робила артіль росіян прийшла, але була робота й нашим. Пішов Марченків Оксень і Мина Невідомський, і Павличенко Гнат, і Тодорині хлопці. Бакунець, Сальки, Кравченки. А вже з 1890 року почав будуватись цукровий завод в Погребищах, то всі оті безземельні кракузи, всі поляки, що жили на кутку Варшави, і взагалі Кам'янка пішли на будівництво заводу.

Дівчата зразу служити то в аптекаря, то в акцизника, то в попів, в мирового, в писаря волосного ставали на рік, в фельдшера Панасевича, а далі в начальників станції в Погребище, Ржевуська.

...*Перепис*, або як звалось, візита, за свідченням Л.Похилевича, була 1746 року. До Кам'янецької церкви тоді належало: 71 двір в Погребищах і 15 дворів в Гордіївці. Колись Кам'янецька церква була дерев'яна, дубова, але згоріла і в 1820 році побудована камінна, а в 1847 році католик Ржевуцький прибудував до неї камінну дзвіницю. Кам'янецька церква не була уніятською.

Михайлівська церква уніятська була. В візиті 1746 року сказано, що вона «ново выставльона на фундаменте старой», яка згоріла від грому. А коли й ця обвітшала, то в 1785 р. відновлена і укріплена камінним фундаментом і кам'яними колонами.

В 1829 році над маленькою церквицею «Во имя всех святых» побудована камінна дзвіниця. Церква була огорожена тином, який від дощу був вшитий сніпками аж до 1890 року, коли замінили парканом, над яким були залізні піддашки.

Не було ні шкіль, ні клубів. Церква й коршма. Різка й нагай, а зверху хрест.

Ще й досі є село Парипси коло Павлочі, що пан його виміняв з людьми і всім за пару псів. Це знали всі наші селяни вже й після панщини.

«Поміщики в середині 19 стол. настільки розширили свої запашки за рахунок селянського наділу, що його не хватало для того, щоб селянин міг прокормитися. 1/6 селян не мали надільної землі.

СТЕЖКАМИ: СЕЛА, ЛЮДИ, ПАМ'ЯТЬ...

Погребище на карті 1915 р.

Спичинці

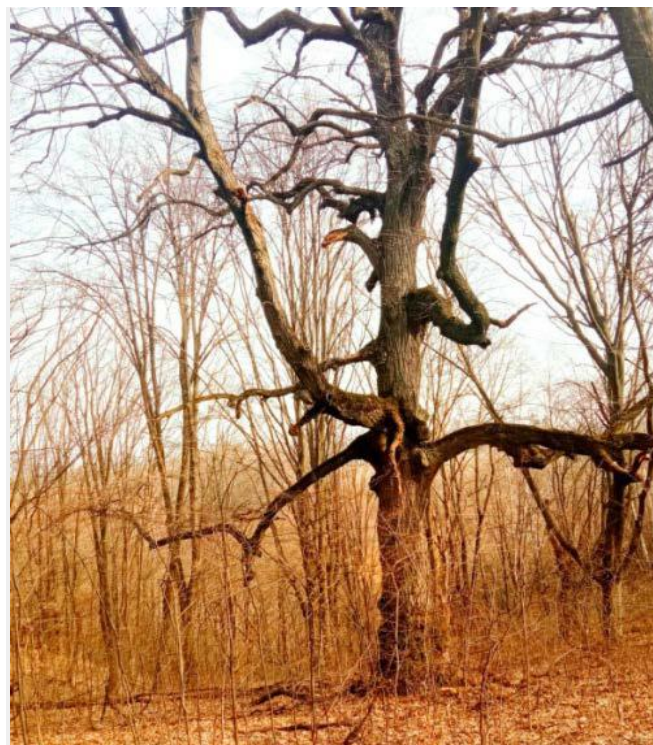
Спичинці

Н.А.Присяжнюк на зустрічі з учнями Погребищенської школи

*Ю.Коновалова на ганку маєтку графа М.Ігнат'єва в с.Круподеринці.
Останнім часом тут була школа*

*Панська липа в с.Юнашки. Таких у селі залишилось дві (друга біля школи). Деревам
вже понад 120 років. Ця липа неймовірна! Яка від неї енергетика.! Важко від неї
відійти, хочеться тут стояти і стояти. А вниз мрійливо тече Рось.*

*Кам'яні «бики»- залишки мосту через Рось на Босому Броді.
Тут зупинявся Тарас Шевченко*

*Різьблені сани в с. Іваньки. Ними їздив голова колгоспу. На подвір'ї у Сорокопуда
Артема. На санях його внуки*

Сім'я під обшитими стінами хати

Кожухи власного виробництва – неодмінний елемент одягу

Весілля Синюченків. м.Погребище.

Спичинці

Спичинці

Спичинці. Ланка в полі

Спичинці.

Спичинці. Благослови, мати!

Юлія КОНОВАЛОВА

З ліричного щоденника

І ЗБЕРЕГТИ СВОЄ...

1.

*Гірчать бруньки, рудіють лози,
Ще мошкара нічних морозів
Деінде може примоститься...
Та на порі – верба святиться.*

*Бентежні дзвони місяць тишу,
Земля від втоми ледве дише.
Та вірю – світло переможе.
(Не дай зневірितись нам, Боже).*

2.

*Та українка я, хоч що мені кажіть.
Люблю борщі, варення із суніці,
Люблю, коли в печі вогонь іскриться
І пахнуть димом свіжоспечені коржі;
Як в ніч ясну виблискують зірки,
Під стріхою гніздяться ластівки,
Летить на воду пір'я із тополі,
І череда іде додому з поля;
Заграву неба в стрілах блискавиці,
Як гусенята шубрають травицю.
Лунає пісня над моїм Поділлям,
Застелені на Трійцю хати зіллям.
Люблю босоніж по сирій землі,
Горджуся тим, що виросла в селі,
Де матіолові, духмяні вечори
І бузиною пойняті яри.
Усе – усе, що рідне, до душі...
Ну, українка я, що хоч мені кажіть.*

3.

*Ген верби понад край – зелені діви...
По вінця береги і небо в шатах.
Не знаю більш землі, де так красиво,
Бо тут мої сліди і рідна хата!*

4.

*Любисточку, любцю милий,
Приворотне, здавна, зілля.
Звідки диво – аромати,
Що летять з вікна до хати?*

*Ти ж зростав не серед лану,
Не під Россю на роздоллі,
А десь в затінку паркану,
На камінні тер мозолі.
Не летять до тебе бджоли,
Бо на цвіт ти не багатий.
Але я – уже відколи -
Знов несуч тебе до хати.
Хочу вірити й любити
На добро і все хороше.
Що всі будуть мирно жити
На землі моїй, дай Боже!*

5.

*– Проведіть мене, мольфаре. Ви мій диво-поводир,
Я їду шукати місце, де колись був монастир.
Підкажіть мені стежину, наведіть на вірний шлях,
Щоб зажеврило у слові те, що кануло в віках.
– Поміж терени і хащі, де зійдуться два струмки,
Станьте поглядом до сонця, відпустіть усі думки.
Монастир ви не знайдете, тільки місця відчуття
І осмислення величне, що ось тут було життя.
Відійшло усе в минуле, де-не-де хтось пам'ятає,
Але поки є ці крихти, я дбайливо їх збираю.*

6.

*Ви бачили, як прокидається весна?
Не та, що у саду малює квіти,
Цій лиш в саду, не терпиться сидіти -
Метнулася туди-сюди по гаю,
Роздала ноти солов'ям...уже співають.
Із вітром підсушила гілочки,
Щоб гнізда лаштували пташечки.
Поніжила теплом весняні щепи,
Розвідала в сорок усі секрети.
Збрала в рукави дощів потроху
І дрібно роздала вітрам, дорогам.
Прибралась у нові зелені шати,
Біленьким підвела по селах хати.
Умила із струмка заспане личко
Та й сіла частувать себе й синичку.*

7.

*Земля моя, прадавня Рось,
Тобою серце пройнялось.
О, як красиво навкруги:
У оксамиті береги,
Усе росте, цвіте, співає,
Аж душу щемом обіймає.
Замріяно собі стою,
І відчуваю... я в раю!*

8.

*Горнеться лагідно квітка до квітки,
Хустко моя, берегине, лелітко.
Вітер гойдне – і ти з хвилиною схожа,
Хусточко мила, хусточко гожа.*

*Спадок із скрині моєї бабусі,
Тільки одягну я, тільки вберуся -
Піснею видиться, спогадом плине,
Мій, оберіг українська хустина.*

9.

*І хліб рясніше родить на співочій ниві,
До діла всякого докласти треба рук,
Нам варто берегти свої фольклор-джерела,
Що «відкопала» баба Настя Присяжнюк.
І може, ще не раз підем кругами
Шукати в нетрях наших берегинь,
Аби лише було бажання з нами,
Знов повертати до занедбаних святинь
І зберегти своє...*

10.

*Зелені биндочки нового очерету
Поміж старим шукають, де проткнутись.
Спішать птахи, щасливого їм лету,
До гнізд своїх рідненьких повернутись.
Приймає всіх прадавня Рось у гості,
І знову плін життя по круговерті.
Полощуть верби вузлуваті кості,
Відродяться нові по їхній смерті.*

Настя ПРИСЯЖНЮК

СЕЛЯНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ

Що селяни мали в господарстві.

Що сіяли в полях і садили в городах. В міцного господаря, яких було мало, були воли, корова, теля, кілька овечок, свиня. Були хліви і клуня. Був віз дерев'яний, дерев'яний плуг, борона, рало. В декого замість волів були коні. Коні помаленьку почали витискати волів і в 1900 році волів майже не було. Ще в старшини були воли й коні. Бички були в Кульбіді Андроня.

Що більше народ жив з кошика та грошика, то овець перестали держати. Череди овечої не було, а пасти самим було сутужно.

За моїми дослідями коні були в 1/4-1/5 частини селян, а корови в 1/3.

«Корови були через дві хати в третій. Були в частини корови, аби вважалось. Їх так і називали «хвостами».

– Маєте корову?

– Отам є якийсь хвіст.

Більшість корів давали мало молока, а запускались на місяць-два, й більше».

(Тетяна Бондар).

Було так як в Крупника Оксентого: як є коненята, то нема корівки. Коні потрібні були, щоб обробляти поля. Орали чотирма кіньми, то треба було спрягатися сусідом чи родичем.

Курей мали всі: хто більше, хто менше, від 5 до 18 гусей. Гусей рідко, хто й качок. Качки держали ті, хто над річкою чи над ставом. Хто мав качки, не держав гусей і навпаки. Ніхто не мав кози, бо не було позор. Гуси хто-небудь держав рік-два, поки подушок дівчатам не зроблять. Свиной не всі держали, а як держали, то чогось довго годували й сала грубого в більшості не було. Ніхто не годував свиной молоком і навіть сироватки в свинячий цебер не виливали – грішно. А насправді з сироваткою варили кашу пшоняну. Такі хазяйки, як Марченко Ліксандра, ті сир віддушували над коров'ячим цебром.

Хто мав корову, не мав свині, але багато було господарств, що ні корови, ні свині. Нічого не мали Рибачки, Стасько Воловик, Сіренко Ганикей, Ступичка Ганна, сироти Дем'яна Бондаря, Невідомський Іван, Невідомський Мина, Воловик Матвій, Юхименко Воловичка, Антін Крупник, Василь Слінченко, Нестерук Мехтодь, Деркач Гордій. Це тільки на однім кутку: з 40 хат 14 хат не мали нічого.

Що сіяли в полі?

Земля була поділена на маленькі биндочки, бо навіть, хто мав ціле поле, то воно було поділене на три руки (трьохпільна система). В першу руку була озимина. Літом орали поле, а в спасівку ралили, сіяли жито й пшеницю вручну, а тоді боронували й нехай росте. Весною на Юрія довідувались до озимини, може, пересіяти, може що. Це було 23 квітня по-старому, а тепер 6 травня.

На зелені святки всі йшли в поле на перший день, щоб побачити, яка озимина. Хто мав коні, то їхали геть з дітьми. Всі везли з собою чи несли їжу. Сідали в полі з сусідами чи родичами, пили по чарці й закусували. Дуже

гарне це свято і звичай був. Все село вирушає в поле, один день не робити, а погуляти.

Примічали, що як ворона в житі сховається, то буде хороший врожай. Поля були над річкою, а далі йшов горб до гори Береги, де колись росла трава, її скопали, але понад річку, і це звалось підмет. Підмет в більшості залишали й сіяли коноплі. Хоч вже було виорано з осені, то жінки бігли з заступами, розсівали коноплі, прикопували й граблями скородили.

На Петра вже були жнива (12 липня). Жнива були тяжкі. Навіть на третині поля ставало 5-6 кіп. А в своєму господарстві важко було нажати 60 снопів, тобто копу. Жали 40 снопів, а 50-60 – то вже добру жницю треба. Робили великі снопи – бідні, щоб менше возити, бо возильнику дорого платити – своїх коней не мали. А ті, що мали коні, то великі снопи жали, бо зимою прийдеться наймати молотника або на одробіток – то молотили від копи. Хто мав 4 морги, то пінив, пінив, а мусів наймати женців, або йшли ті вдови, яким господар порав поле з умовою, що вони в жнива підуть жати або за гроші, або за «послуженство».

Як би не пінила така Маріка Манілова, а 4 морги не вижне. Хліб може висипатись. От і наймали.

В Катерини Івана Павличенка були золоті руки й вони з Іваном згоджувались вижинати не поденно, а актом брали моргу. Жала, не сідаючи відпочивати. Хліб кусне і кидає вперед. Дожнеться до хліба, вкусить і знов кине. Були такі, що хліб брали в пелену в обід і так жали.

Хлопці, чоловіки теж жали, але з них малий толк був: то спина болить, то піде до коней подивитися. Жито косили на грабки дуже рідко. Не любили косяного, казали, багато йде в потерю. Та й солома потрібна була на вшивання рівна.

Пшениця пізніше поспівала, але її менше сіяли, й дехто зовсім не сіяв. Пшениця була червона, остиста, бернатка. Часто бувало суржик: жито з пшеницею.

Снопів зразу не возили, а вже як вижали. Жито складали в п'янадцятки, а пшеницю в півкопи. А це все називалось «копи». Ще не звели кіп, як пастушки вже пасли корови, а пізніше пускали й череду. А бідні коноплі набиралися пуду. Правда, плоскінь вибирали в жнива. Ще озимі жнива не скінчились, як починались яринні. На ярину орали з осені на зяб. Зразу свято всі цього додержувались, а пізніше вдови й безлошадні почали весною разом орати й порати.

Ярина від слова «яр», що означало десь в сербській чи болгарській мові «весна».

Ярина – це ячмінь, овес, гречка, просо, горох, сочевиця, мішанка. Кожний хотів мати своє все. От в кого свої коні, то й сіяв потроху всього. Але скоро сочевиця вийшла з ужитку. Господарі і проса менше сіяли, а більше овес для коней. А тому, хто мав биндочку поля, моргу чи й півморгу, то це була чиста кара, бо проси дядька, щоб заповрав то ячмінь, то гречку, а це в різні строки, то клопіт. Помаленьку стали горох занехаювати. Ячмінь, гречка, просо в бідноти. В ярині теж коноплі.

Були такі, що мали тільки в одну руку моргу поля, але жита не могли сіяти, бо там пасли корови. Були поля, як от на Довгалевому і в Кизлівці, що було й сіно, але косили лише раз в Петрівку.

Горох мали, як Бог давав, що в пана град вибивав, то збирали, змітали віниками, віяли і давали пану 2/3, а собі 1/3 частину.

Оце і все.

Городи весною майже всі копали: рідко хто орав, і то пізніше, в дев'ятсотих роках. А то копали. Зразу садили картоплю, капусту, огірки, цибулю, часник. Сіяли моркву, пастернак, петрушку, кріп, редьку. Сіяли мак, квасолу, червоні буряки. Соняшниками обсаджували картоплю. Ніколи не виділяли площі під соняшник. Рідко виділяли площу на кукурудзу. А то десь обсажать межу, кукурудза була тільки варити, як ще воскова стиглість. А кілька качанів на насіння – і все. Свиной годували товчею з ячменю.

Курям кукурудзи не давали. Картопля була якось зведена й в багатьох родила маленька, як біб. Така мала картопля була в Стаська Воловика, в Рибачка Вакума, в Юхименка Мазія і в інших. Хороша картопля родила в Присяжнюка Андріана, в Марченка Якіма. Андріан садив часто картоплю з горохом. Був горох і гарна картопля. Картопля біла, що аж репається, мариканка, а в сусідів була якась синюшка.

Кріп часто не сіяли, бо він сам насівався. Насіння всі старалися мати своє. Город гноїли, рядюжками носили гній на город.

Пізніше стали сіяти частину города житом, а стерню за другий рік копали під картоплю, то добре картопля родила.

Пастерпак вже не всі сіяли, а такі як Марченчиха, що клумаком виносила на місто весною перед єврейською паскою й продавала. Мали насіння редьки, соняшників, моркви, капусти, огірків. Для капусти робили розсадники мало не всі люди.

Часто бідніші, або хто мав берег, сіяли коноплі в городі.

Капусту садили навіть на продаж ті, хто мав берег і близько воду поливати. Поливали тижнів 2, рано й вечір. Але не присипали й вона довго не приймалась. На сонці земля порепається.

Цибулю сіянку часто не рядками сіяли, а так, по грядці, як жито розкидали. Пололи руками.

Хоч славиться Україна садами, а в Погребищах великих садів не було. Коло хати садочок. Кілька сливок, які потім самі розмножувались, кілька вишень. В кого 1-2 груші дички, а яблуні рідко в кого. Гарний садок був в Кульбиди Філона і в Сидоруків (Гольки). Багато груш, дичок і черешень було в Левчихи. Скількись щеп і яблунь в Марченка. Хороший сад був в Заверухи Антона на Гордіївці. Там же й сад великий Івана Котляревського. Сад був великий в Дорошенка Корнія, в Русякевича Петра, в Якуба й Мехтодя Кравченків. Присяжнюк Андріан мав вишні, черешні, груші, щепи (сам щепляв), лутові вишні, ані одної яблуні. Лутові вишні в багатьох були, а далі стали щезати й не стало, бо з кореня не розмножувались як прості вишні й сливи. Черешні теж помаленьку знищувались.

Все таки звичка є: хто ставать хату, то за хатою хоч 2-3 вишні посадить. А пізніше, як садиби поділились, то вже й не було де садити.

Ще в Погребищах в небагатьох була пасіка. Зразу пасіку мав, більше 100 пнів, Яків Кравченко, який дав своїй дочці в придане, яка пішла за Петра Марченка – 50 пнів, дав дочці, яка пішла за Хоменка Лікандра, теж пасіку.

Мав пасіку здавна Вакум Левченко, який дав частину своєму сину Миколі Левченку. Мав пасіку Никанор Левченко і дав сипам Лукашу й Микиті. Достав десь пасіку Корній Дорошенко й потому його син Лукаш мав. Яків Кравченко дав синам Якубу й Мехтодю. Мехтодь був менший, служив 10 років в армії і батько йому дав більше. Була пасіка братська, церковна – дуплянки.

Був пасічник Денис, від нього навчився Присяжнюк Андріан, завів собі пасіку, а потім і книжки пасічницькі читав. Крім того Вакум Левченко був Андріанів кум, а Кравченко Якуб свояк, бо держав рідну сестру Андріана.

Пасіка була найбільше дуплянки (видовбане дерево і така, як височенька діжечка вузька). В дуплянку ставили поперек палички і до цього бджоли прикладали віск, робили самі вощини. Коли треба було брати мед, то стукали по дуплянках і переганяли бджіл в іншу дуплянку, а з цієї мед з вощинами брали, клали в баняк і витоплювали мед, а віск залишався.

Найкращу пасіку мав Кравченко Мехтодь Якович, вуліїв сто, і перший завів рамові вулії.

«В Якуба мало було бджіл, то вже мав три рамочні вулії. Не знали, як з них качати мед, то брали рамку в ночви і голкою кололи вощинки і так стікало».

(Пилип Кравченко розказував, 1955 рік)

А в Якуба Кравченка померла дочка 16 років Катерина і так він затужив, прокляв Бога, що забирає таких дітей, що не пішов зимою подивитись і завелась кротовина, і вся пасіка пропала. Пізніше завів пасіку його син Пилип і ця пасіка продержалась до цього часу.

Чи була пасіка в панів Ржевуських, невідомо, бо в Погребищах не було, може, де в селі. Штахурський був панський пасічник з половини. Була пасіка в Трилюпрені, то ще Ліксандер Ковганіч її доглядав (може, 1870 року). До 1900 року там ніякої пасіки не було.

Діжечки для меду були липові. Центрифуги вже появились в 90-их роках 19 століття. Присяжнюк Андріан мав центрифугу до 1900 року.

Пасічники в порівнянні з іншими селянами були культурніші. «Це тонка річ – ця трудяща мушка», – так ласкало звали вони бджіл. Вони спостерігали за погодою. Знали, яка буде погода, бо спостерігали, як ведуть себе бджоли.

Полів не всі гноїли. Були часті неврожаї. Й пословиця є: «То не біда, коли в просі лебеда, а от біди, коли ні проса, ні лебеди».

«В 1892 році був недорід. Як пеклюють муку, то висівки дрібненькі зуться «мижисідка». Тато її купляли куликами, бо в ній шкури чинили. А як був голод, то люди цю мижисідку розкупили, яка стояла в панів кілька років. Пекли з неї хліб. За мукою тато їздили аж в Зозулинці. Купили два кулики, але мука була дуже гірка. Не було що їсти, то по полях селяни рвали в других стручки гороху й так віхтувалися до нового».

(Сказала Софія Андріанівна, 1879 року народження, в 1959 році).

Сіяли коноплі (не льон). Дуже себе люди тами коноплями вбивали. Треба було гноїти підмет, копати, сіяти сім'я і прикопувати та прискороджувати. Це робилось руками, бо підмет був соток 2-4. Коней не розженеш. Ще добре, як в яринньому кліні, то можна пристосувати до сівби гречки чи якої культури, а як в ту руку, де озимина, то бігали з граблями, заступами й сіяли.

Сіяли коноплі, бо треба було й мішка, й рушника, й скатерки, й рядна, й сорочок, особливо на хлопців і чоловіків. Все своєї роботи.

За панщини мусіли все з полотна шити, бо не було крамного, а пізніше хоч було вже крамне, то грошей не було, не було купівельної спроможності. Близько лікоть, а не вкусиш. Тепер старі часом кажуть: «От було матерії!». Да, було в крамниці на полиці, бо ніхто не купляв. А ще до тої тяжкої роботи, що робили чоловіки: молотили, за плугом ходили, – то крамного б не настарчив.

Розпорядок дня в селянській родині, роботи весною, літом, осінню, зимою.

Селянська родина – це був трудовий колектив, де кожний знав свої обов'язки: від дитини 5 років до старих бабів і дідів.. Робили всі.

Селяни, як я вже писала, були розшаровані на багачів, середняків незаможних і бідняків. А розпорядку держались одного: рано вдосвіта всі вставали і брались до роботи. Як розвиднялося, в кожній хаті обідали. По обіді розходилися хто куди. Ті, хто ішов в поле, на роботу, брали з собою полудень в вузлику. Ввечері обов'язково варилась вечеря з одного блюда: куліші, картоплі, але свіже й гаряче.

В окремі розвідці я пишу про страви, які варились, коли їх їли, а також, з чого варили, коли яку страву положено було їсти.

«Страви, хоч перемін було багато, переважали рослинні, а м'ясних страв, крім печені й драглів, не було.

Овець в Погребищах було мало, то бараняче м'ясо їли вряди-годи восени. Яловичого їли мало і то вже пізніше, а до того не їли – навіть гріхом вважали різати бика, бо робоча хутоба, а корова молоко дає.

На храмові празники різали качку, курку чи гуску. Так обходились, щоб не купляти»

(Софія Андріанівна, 82 роки – в 1950 р.

Господарство було натуральне. Хто що мав на городі чи в полі, те й їли, а купляти продукти – не було купівельної спроможності. Корови були може в 1/3, а то й в 1/4 господарів. Молока на купляли, як не було свого. Свиней було мало. М'ясо їли на Різдво та на Великдень. Все варилось і затиралось крихіткою сала, а то й олійкою. Раз, що нестатки, а навіть коли в кого є молоко і міг би з'їсти, то релігійні пости людей мучили. Невідомо для якого Бога потрібно було, щоб люди жили впроголодь. В году є 52 тижні, то з них на пости припадало 28-29 (29 – як довга Петрівка). В піст не можна було їсти ні сала, ні м'яса, ні яччок, ні молочних продуктів.

Для панів, попів, ксьондзів посту не було. А селянин, хоч і мав корову, то систематично недоїдав.

«Колись їли ковбасу лише на Великдень. Нехай тепер сім неділь не їдять, то буде ковбаса і ще всього потроху. Тепер курочки не видно, а тоді люди страждали від курячої сліпоти. Колись м'яса не купували, як тепер щотижня, а все хліб та картопля. Коли б хоч хліб був. В Дем'яна Бондаря галушки були рідкі, не засмачені».

(Розповідь старого погребещенського чоловіка, відповідь тому, хто скаржився, що ковбаси нема сьогодні в Погребещах)

«А то було ще й так:

—Чекайте, вареники, прийде на вас масляна! От тоді ми поталанимо, — каже бідняк.

А прийшла масляна, то нема з чого варити вареників,

– Не будемо вареників їсти! Хто їв м'ясо, нехай той і вареники їсть, — закликає той же бідняк багатих.

Отак, не ївши добре, треба було тяжко робити. На олійці жити та картопельці з хроном. Не диво, що більшість населення весною мала курячу сліпоту.

Тепер цієї курячої сліпоти ніхто не знає, а то здорова людина, робить як чорний віл цілий день, а ввечері нічого не бачить, як сліпа курка. Так і казали: курочка напала».

(Тодоска Воловик, колгоспниця, 68 років)

Весна. Чоловіки, хлопці лагодять вози, упряж, поправляють тини, розсадники роблять, очищають подвір'я, копають рови, поправляють рови, їдуть в поле ралити, сіяти, боронувати, вкачувати. Сіють собі й ті, хто не має коней. Той, що не має коней, а є земля, сам сіє, а пореє той, що коней має. Часом той, що коней не має, йде робити за плугом ходити, за сапатором до того, хто має коні.

Хлопці, які в господарстві зайві, або ті, що нема в них поля, біжать в економію, щоб захопити найнятися в строк до Покрови на постійне. Чоловіки йдуть до міста, може в євреїв є яка робота: чи дров врізати, чи гної зачистити, чи плотницька робота.

Жінки допрядають куделі. Снують клубки, готовлять, щоб здати до ткача. Шиють к Великодню сорочки всім, хлопцям штани. Мастять хату всередині й знадвору. Обмашують хліви, клуні. Перуть все, що за зиму загрязнилось: рядна, скатерки, рушники. Знаходять насіння, сіють капусту в розсадник.

Йдуть на город з усіма дітьми. Копають город, роблять грядки. Найраньше сіють цибулю сіянку, поки жаби не скрегочуть. Витягають з погребів висадки моркви, капусти, буряків, редьки, петрушки і висаджують на городі.

Копання – тяжка робота, й копають більше тижня. Зразу сіють ранні культури, мак, а потім вже садять картоплю, кукурудзу, квасолю. Ця робота розрахована на березень (24.ІІІ сіяли розсаду), квітень і частину травня. То коноплі прикопати, то полотно золити, як вже зроблено, то готувати до ткача.

Виносять з погребів всю картоплю, перебирають, що на харч, що садити, а як є можливість, то й продати трохи картоплі на необхідність.

Дівчата йдуть копати городи людям. Жінки, як вирвуть вільну хвилину, то біжать в місто: там теж треба всі хати обмастити знадвору і всередині, треба попрацювати, а самі єврейки сидять по крамницях, їздять на ярмарки, а багатші хоч вдома, то не хочуть «чорної» роботи робити. А нашим селянкам гроші потрібні, то на всяку роботу йдуть. Правда, дівчат не посилали в містечко на роботу.

Ще весною й восени була повинність дороги справляти. Це обгадував десятник на який день і звалось «шарварком».

Не встигли обсадитись, йде боротьба з бур'янами. Поляють грядки, шарують картоплю й біжать на панські поля буряки шарувати, проривати. Бігли дівчата й молодіці. Жінки мали по 4-5 дітей. Досвіта варили обід, годували дітей, виганяли корову в череду, як вона була, й бігли на стрімголов, щоб не спізнитись. За дітьми там стара сусіда пригляне, а сама до пізнього вечора гни спину за тих 30-25 коп. Діти бувають 2-4-6-8 років, а то й менші.

Як видається вільний день, то треба й підмастити, й обіпрати, й полатати сорочки. «Латка на латці, а ва латці дірка». Треба хліб спекти й полотно вмочити вибілити. А весною ще й думати, що зварити, де щось роздобути, яку нашійницю взяти, щоб до жнив прохарчитись.

Настигає й підгортання картоплі, тяжка робота. Не кончили ще картоплі, вже й літо почалося. Повірка буряків. Косять чоловіки сіно в себе, як є, і в панів. В панів за копицю. Біжать жінки сіно перевертати, згромадити. Білять полотно. Мастять хати знадвору і в хаті на Зелені святки. Мастять рудою глиною клуні, хліви, де дощ оббив.

Не кончили всіх робіт, а треба готуватись до жнив. Треба муки намолоти, круп здерти, а як нема свого жита, то й купити муки, бо в жнива не побіжиш за мукою. Чоловіки лагодять вози, упряж, що треба, до коваля йдуть. Серпи витягають, щоб справні були – може, треба й до коваля. Коси клепають, грабки справляють.

От після Петра (12 липня за нов.ст.) всі вирушають в поля: жінки, чоловіки, дівчата, хлопці. Дівчатка вже з 7-8 років. Нехай привчаються. Десь баньочкою води принесе, навчиться жати. Жінки, які мають грудних дітей, то несуть дитину, колиску, торбу з хлібом. Добре, хто має коней, то везе дітей і колиску на возі.

Сонце сходить, вже пообідали й вирушили всі. Лише баби й діти залишились. Баби й старі немощні діди стежать, щоб діти в криниці не попадали, пожару не нарobili.

А та грудна дитина в полі печеться, кричить, а мати жне, – бо ніхто за неї не зробить. А таке, що йому років три, лазить по стерні занюхане, зашмаркане. Жнуть своє й треба заробити, та ще бігти до панів. Наші погребещенські бігли в Васильківці, в Пидоси, Малинки й свого пана обробляли.

Пізно ввечері треба було ще й дома вечеряти наварити, корову видоїти, попрати, картоплі нашпортати й звечора нашкрябати, щоб рано оно схопився разом з чепігою і давай варити.

А робота налягає. Там жати, там плоскінь брати, а там в ярині може вже й ячмінь достиг, то косити й в'язати. А там горох сиплеться. І все це босі по цих стернях діти, жінки, хлопчачки, дівчатка. Ноги порепаються, стерня й будяки в литках. Стерняки наривають, руки між пальцями розпухнуть, а нема часу вгору глянути.

Багато жінок ходили в поле вагітних і там на полі й родили та в фартухах додому приносили мале дитя. А через днів два колиску на плечі й гайда в поле. Нема коли веліщуватися. Висиплеться жито, то зуби на полицю покладеш.

А тут хліба нема. То ще напівзелене снопів кілька додому привезеш чи принесеш і давай сушити на сонці, на печі, обмолотити та роздерти в жорнах і спекти підпалка та з тим і в поле йти.

Суворі закалки булла. В полі їлось добре. Вже й кусок сала брали в поле, огірки, цибулю, часник, редьку, вишні, а то й колотуху в гладущику тельбічили в поле. Посполите рушення в поля!...

А тут ще поля за 3-5 верст. Вже прийдеши, то втомишся. Багатші дівчат брали на роботу, то ще й придивлялись, як робить та дівчина, і вона не розгиналась весь день, як в плузі.

Та й на своєму полі весь час під контролем громадськості. Було мені років 10. Жнемо з мамою в Кизлівці і ні за нами, ні перед нами. Мама хворі, я мала, вже сонце гень під полудень. Їсти хочеться, аж за кишки тягне. І ще не так їсти, як сісти.

– Мамо, сідаймо вже полуднати!

– А ти, Настуню, подивись, чи вже люди сідають? – кажуть мама. Подивилась на протилежну гору.

– Не сідають, а жнуть.

Жнемо, жнемо, вже терпець увірвався.

– Мамо, сідаймо полуднати!

– А подивись, люди ще не сідають.

– Мамо! То може ж, люди тоже на нас дивляться й не сідають. Так буде до вечора. А сядемо, то й вони сядуть.

– Е, ні! Так не годиться, – не згоджуються мама.

Нарешті на горбі на протилежному боці сіли.

– Ой, мамо, сіли! Сідаймо.

– З мене й польза в тім полі, 10 снопів, як врипіжу. Не даром поросійськи зветься «страда».

Так тижнів три, а з яринними жнивами, то місяців два, але вже не так вшийно. То піти в'язати гречку, то просо, то коноплі брати матірку. Возять снопи, то треба їхати навіть наніч, щоб подавати. Везе чоловік за 5-6 верст снопи. Йде коло коней і жінка йде, бо вдома треба в клуні на засторонку подати і знов їдуть вдвох в поле, щоб в полі подала.

В жнива вже треба і плоскінь намочити, поки тепла вода, прикопати, щоб не сплигло. Вчасно витягнути з води коноплі, щоб не перемокли, бо буде клоччя рватися. Посушити горстки на березі й вчасно додому поносити, щоб дощ не помочив.

До 14 вересня постаратись побити ці коноплі на бительні, а потім потерти на терниці. Треба за сонця.

Чоловіки вже в кінці серпня сіють озимину. А орали в Петрівку після Зелених свят. Молотять, щоб було на харч і на посів.

Жінки знов обхаючують дітей, мастять хати і все прибираються до осені, бо треба йти буряки панські копати.

Молотять матірку, як вже поспіла і треба мочити. Часто матірку мочать вже в вересні в воді, а вона в холодній воді мокне тижнів три й чотири так, що витягати доводиться з льодової води десь коло Покрови. Не одна жінка дістала хвороби і пішла на той світ через ті коноплі. А ще як засльотиться, то горстки довго не висихають і на печі навіть сушать.

Там цибулю треба вибрати й сплести, там квасоля вилускує, насіння буряків, капусти, моркви, редьки зібрати, огірки вибрати, мак зірвати, в снопи пов'язати й потеревити. Все скоро, все вчасно, бо пропаде, над всім треба трястися, бо треба цілу зиму дітей годувати.

Там курка десь знеслась – не стало яєчка, а за що ж солі купити? Там рябець курчат похапав. Там підкіп'ята курчатка вилупились, там теля виссало корову – та все турботи, та все заботи.

Аж гульк: осінь! Картоплю копати і на буряки панські йти. На буряки треба ходити в 1 і 1/2 місяця, а й дома все зробити: город зачистити, хату обставити, стерні нагорнути, щоб палити, листя нагорнути для палива.

Молоти муку, різати січку, орати всю осінь на зяб. Косити отаву. Шукати їсти на зиму худобі. А тут болото, сльота, може, хату підшити, там клуня тече, там льох валиться.

Треба діжечки понабивати, а старі замочити. Квасити борщ, і огірки, капусту сікти. А як оре чоловік в полі, то ще й гарячої страви треба винести. Насушити на зиму сливок, вишень, грушечок гниличок, бо «що літом ногою, то зимою рукою».

Треба сонячні дні хапати, щоб прядиво почесати надворі, або хоч в сінях. Чесати на дергальну щітку, а вже на чесальну, з свинячої шерсті, пізніше чешуть кукли.

Треба окремо сказати про працю дітей. Діти встають разом з старшими раненько і мають кожен свої обов'язки. Дівчинка вже з 5-6 років глядить дітей. Хлопчик пасе корову. То день при дні треба гнати за 5-3 версти, а там ще як ти малий, то є такий; що йому років 10, то менший йому слуга: і корів відвертає, і в горох закрадається, і хліб свій віддає, аби не бив та не вилучив корови від всіх корів. Таких самопасів збирається 5-6. Цей самопас босий, напівголий, в кашкеті вітром підбитим печеться на сонці, дригонить на дощі, плаче, як корова в город кудись зайде. Ноги порепані, аж кров сичить, чорні, хоч гречку сій.

Прийде додому, впаде на солому й спить і не зчується як ранок і вже будять. Часом і дівчата пасуть корів, а гусей то обов'язково. Дівчинка вже й хату замете, й ложки помие, за курчатами доглядає, за курми. Свиням бур'ян рве. Грядки поле. Клоччя пряде. Вже в 7 років вишиває. Я така сама дівчинка була і з 6 років була вже в сестри за няньку. А от була лівша й до вишивання руки не стояли.

– Гандріянихо, це ваша Настуня ще не вмє вишивати? – питає далека сусідка.

– Ні, не вмє, – кажуть мама.

– Бійся бога, Гандріянихо, та ж ви з дівчини каліку робите. Де це видано, щоб вже 8 років, а не вмiла вишивати. Що ж вона в житті буде варт? Хто її замуж візьме? (Таки в 9 років я навчилась вишивати).

Майже до Михайла на буряках матері й великі дівчата, а дома все, щоб зроблено було. До 10 років вже й курей нагодуй, і свині дай, і навіть вечеряти зготуй. Як сама не палиш, то наготов картоплю чи куліш і занеси до сусідки, нехай зварить, щоб не віддавати вечері замуж.

Насій муки, приготуй все: внеси картоплі з погребя, борщу, полови з гори для свиней. Ти – господарка. А десь темно прийде мати. Приїде батько з ярмарку чи з поля. А то пізніше, стали пани наймати селян, щоб возили з поля буряки на завод. Як болот, нагибнеш, бо з'їдуться з усіх сіл підвід двісті й жди, поки зважать і пропустять тебе. То й ніч захопить.¹

Коли тут дівчинку таку похібну, таку робітницю в школу посилати? І правда, вона вчиться всьому немудрому господарству, але так вчиться, що в неї все в руках спориться, всьому знає толк: і шиє, й вишиває, й хліб пече, й варить, й пряде, й в городі працює, і нічого їй не страшне. А злидні і непосильна робота зарання в могилу гонять.

Хлопчики вже як років десять, а є коні, до коней приручаються, вже їх беруть в поле, там за бороною походити з одною конячкою, а в 12 років хлопчина своїми босими, порепаними ногами вже міряє биндочки поля – коней поганяє, а батько плуга пре. («Одно творити язиком, а друге перти плуга». Руданський). І нема в того хлопчика нічого, крім штаненят, сорочки й з батькового плеча порваної свиточки, вже йому й коней доручають пасти гнати наніч.

Хлопчика вже й до школи десь після Покрови (14 жовтня) пошлють, бо може піде в армію, то ще й битий буде, як неграмотний. Але грамота важка, за років три ледь склади пролізе й навчиться читати.

А от і зима прийшла. Хоч в поле не йти, а турботи багато. Треба щоденно молотити, як собі, так і людям. Скотину треба нагодувати. Січки нарізати, намолоти.

Жінкам, крім щоденної роботи, напекти, наварити, дітей обібрати, облатати, виховати, бо вони душ 5-8 сидять в хаті босі, треба щоб не було крику, щоб не бились менші на печі, а старші щоб працювали, ще добавляється робота коло прядива. Чесати кукли й пряди. Хто бідний, то свого мало пряде, а багатшим пряде за миску круп чи муки. Викручують пальці. Вовну скубуть і прядуть, бо треба сукно виробляти.

Менших заставляють пряди клоччя, дерти пір'я, в лежанці топити, на гору полізти за половою. Ще тяжка справа води принести.

Чоловіки й парубки сніг відкидають, палива стараються. Молотять, віють, на печі жито сушать до млина. Їдуть з підрядом на ярмарки. Сани оправляють. Є робота від рання до смеркання, та й десь гроші розкорпати на викуп.

Перед Різдвом жінки знов мастять хату всю. Ото за Різдво трохи відпочинуть, бо не можна кужеля в хату нести. Зате перед Різдвом хоч по сорочечці пошити всім – все руками. Попрати, помастити, прибрати в хаті, а то від вовни, від клоччя, від мерви, що нею палять, від того, що діти по печі шаруються, не дим, а порох коромислом. А діти слабнуть – ще печаль.

Хочу таки описати, яка то складна робота коло того прядива. На берегах в полі чи в городі брали кусок землі соток 2-4, розкидали на них гній. Це звався підмет. Як з осені виорано на зяб, то сіяли сім'я й прикопували заступами, скородили граблями. В жнива вибирали плоскінь по стеблу, бо як не вибереш, то поклякне й пропаде, а плоскінне саме краще прядиво. Плоскінь мочили в річці на певний час, як тепліше, то скоріше вимокне, як дрібне, то скоріше мокне. Щоб не сплигло, прикидають в річці чи в ставу зверху болотом. Треба кілька раз навідатися, щоб не перемокло. Коли вже готове, то по пояс в воді полощуть горстки від болота й несуть на берег, ставлять, щоб сохло. Як висохне, несуть додому й, коли сонце, б'ють на таких бетельнях. Потім тіпають на терницях. Це роблять днів 2-3, поки сонце, а як засльотиться чи нема сонця, то костриця не хоче відходити. А взагалі порох великий. Кострицею палять в печі. «Їхав пан капітан, став, дівчину запитав, що за кості лежать, що собаки не їдять?» – це про вибілену кострицю.

Матірку вибирають вже, як яринні жнива кончаться. Молотять її не ціпами, а прадами, рядна підстеляють і таку ломаку кладуть. Сім'я і сіяти і на олію треба. Матірку так само мочать, а вона груба, і вода холодна, то мокне довго й доводиться витягати, стоячи по пояс в холодній, льодовій воді. Як засльотиться, то й сушити зле, трохи в клуні підсохне, а як бити й терти, то й на печі сушать горстками.

Як плоскінне, так і матірчане клоччя дергають на дергальній щітці (така щітка повна цвяхів великих набита), чесали на щітці-дротянці й чесали на щітці з свинячої шерсті. Тоді вже добре прядиво в куклах. З кукол пряли тонку пряжу дванадцятку, тринадцятку, а навіть в 16 пасом. Клоччя, яке відходить з дергальної щітки, прядуть в 7 пасом на мішки, на рядюжки. В пасмі 30 ниток, тобто 10 чисниць, по три нитки чисниця.

Всяку пряжу з веретена мотали на мотовило. Мотовило було 2 ¹/₂ аршини, от нитка була 5 аршин.

На мотовилі й щитали чисниці й пасма й перев.'язували нитками. Коли скинуть з мотовила, то прали, золили, виварювали. Як висохнуть, то в хату вносять такі ветушки серед хати й змотували мітки в клубки. Потім частину мітків пускають на основу й снують на снівниці. Ця снівниця всю хату займала. Вже тоді видно було, яка довжина буде полотно. Те, що було на снівниці, зветься основа, а клубки – підкання. Основу, підкання й ще муки на шліхту дають ткачу.

В Погребищах ткачів мало було: Мартоха Кульбіда, Юхименко Мазій, а в Черемошному – Чернявський, та верстат був в кожній хаті. Ткач вже шліхтує основу й виробляє полотно по 2-3 коп. за аршин. Ще треба впросити ткача, бо дають всі під весну, а йому хоч розірвись, В піст багато роботи.

Іначе снують на скатерки й на рушники, а також рядна, які з десятки, то іначе виробляються.

Коді вже господарка відбере полотно, то зразу його пере на річці. Потім золять: мочать і перосипають дерев'яним попелом з одного боку. Кладуть в жлукто (таке з дарева видовбане, як вулій дуплянка), заливають кип'ятком, а потім перуть. Сушать на тину догори тим боком, на який сипали попіл, щоб «лице показало». Як хороша сонячна погода в травні, то білять полотно. Вмачають в воду й стелять на траві. Воно визохне й знов вмочають. Так разів п'ять на день. Мочити, білити треба багато днів. Це роблять тоді, коли посадять город, а полоття ще не наспіло. Дівчата на березі стелять полотно, доглядають, а самі полики вишивають.

Шоб мати полотно яких 30-40 аршин, то треба більше 20 процедур робити й толок їм знати. Це високе звання, а були неписьменні. А попрацюй зиму, все в голові держи, викручуй пальці, слинь клоччя, терпи порох цілу осінь і зиму, а весною нема на що дивитись.

Покрій сорочки жінкам, сорочки й штани чоловікам, дітям і враз розшиєш. А й рушників треба, втиратися й гарних, перероблених для прикраси хати, скатерок, ряден і радюжок, мішків, а порветься сорочка, то й пелюшки дітям і торбинка, й гануча в чобіт.

Продавали по 10 коп. аршин десятки, а 12-тки – пара аршин 25 коп.

Ще прями вовну. Цеї слинити не можна. Сукна виробляли десь іначе, бо їх треба було ще якомсь набивати.

Коловоротки, щоб прями, вийшли ще в 90-их роках 19 стол., але коштували 1.20 крб., тобто 8 злотих, і мало хто до 1900 року був спроможний купити. Був у Філонової Васьки.

Ще цілу зиму й всяку вільну хвилину, може, дощ чи що, дівчата сліпали – шили полики. Шили собі, шили бабам за гроші. Шили тим, хто мав велике господарство й не мав часу сісти вишивати. Оце такі роботи робили погребищани.

СТЕЖКАМИ: СЕЛА, ЛЮДИ, ПАМ'ЯТЬ...

Тато

Дитинство золоте

Мамин хліб

Вид на Погребище з Замкової гори

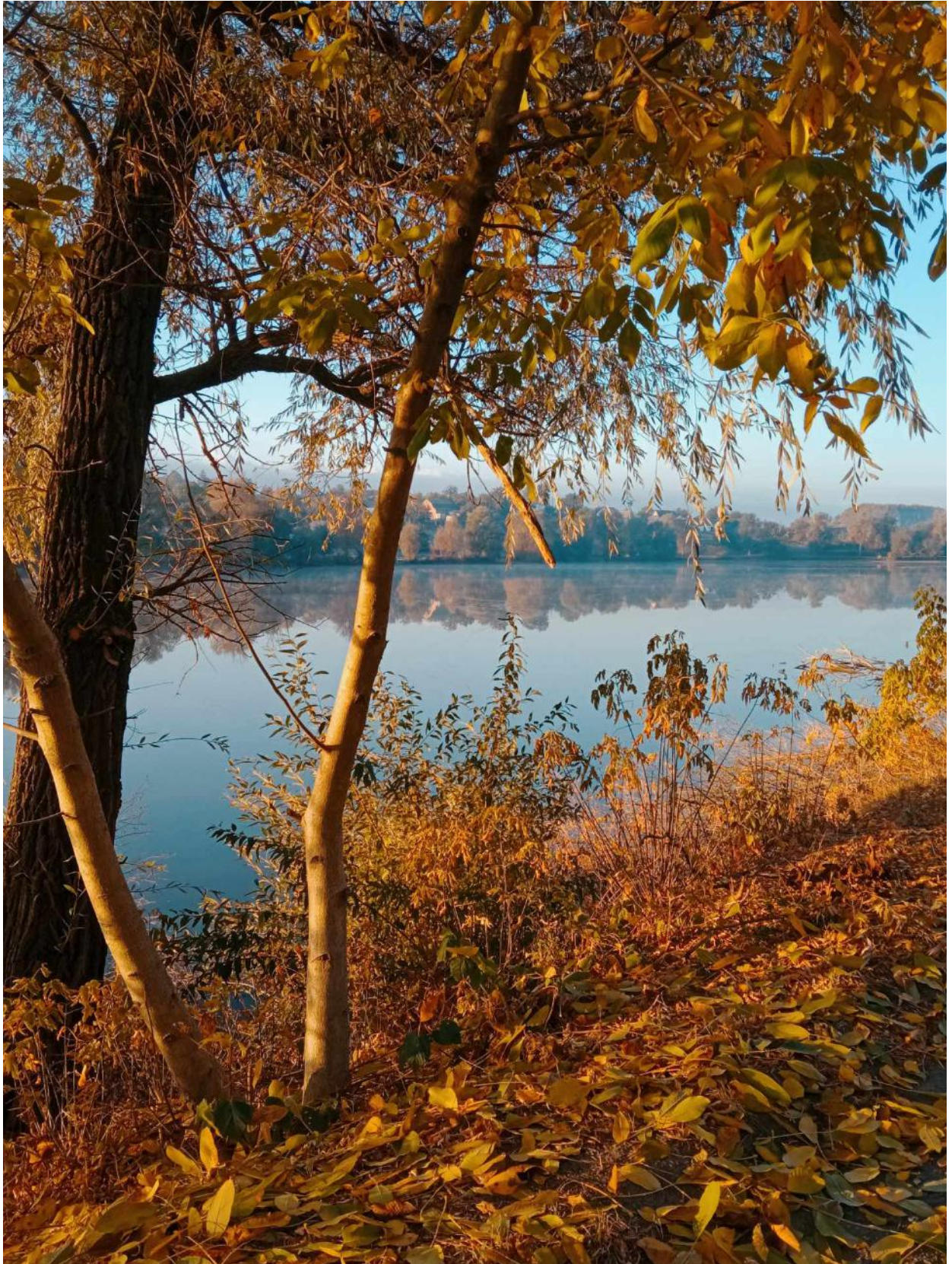
Костел Непорочного Зачаття в Погребищі

Капличка біля джерела «Сльози Божої Матері»

Ю.Коновалова: зустріч з читачами в районній бібліотеці. В руках рушник – спадок бабусі Мартохи

Лисогірський ставок. Рось

Бабуся Люся та дідусь Іван

Старожитній образ Божої Матері у весільному віночку

Старий млин в с.Попівці

с.Юнашки. Камінь біля панської криниці

*Хата Виндюк Семена Флоровича і Ганни Євтухівни в якій виростили 6 дітей.
с.Старостинці. 1986 р.*

Н.А.Присяжнюк

Н.А. Присяжнюк в родинному колі

*Рідна сестра бабусі авторки Люсі, старенька Марфа (Мартоха) Федотівна
с.Розкопане*

З ЛІРИЧНОГО ЩОДЕННИКА

Юлія Коновалова

ЩО СЕРЦЕ ВВІБРАЛО – ОТИМ І ЖИВУ

1.

*Ми знов навідались в село.
Зайшли до тих, кого немає,
До тих, чиє вже одцвіло,
А ми їх любим, пам'ятаєм.
В цей день мольба за упокій,
Для вишанування внуки, діти
В молитві щирій, мовчазній
Поклали хліб, цукерки, квіти.
Хай світлих спогадів віхи
Не знають гіркоти.
Прости їм, Господи, гріхи,
І наші теж прости.*

2.

*Сільські собаки догризали вечір,
І я забула вже, куди ішла.
Тернова хустка ночі обняла за плечі
І все повила темна ковила.
Шкрябнуло по душі весло і йду на воду,
Ой, не спиняйте, дикі будяки...
Бо тут моя душа не знає броду
І тут її захльостають віки.*

3.

*Давно це було, спомин десь в віках,
Багато часу й пам'яті сплигло.
З землі святої вилилась ріка -
Пульсуюче, живильне джерело.
Нікому не вдалося загатити,
Хоч скільки тут чужинців пронеслось.
А де ріка, там мають люди жити,
По Божій волі народилась Рось.
У світанкових променях омита,
Блакитна стрічка у вінку Поділля.
На берегах, що сяють оксамитом,
Вас радо зустрічає хлібом-сіллю.
Тут люди працелюбні, ще з віків,
Багаті на невичерпні таланти.
Земля, що гартувала козаків,
Поетів, співаків і музикантів.
Земля, якій не позичати вроди,*

*Тут воду пив славетний Кармелюк.
Зі сторони, де ясне сонце сходить,
Народжена і Настя Присяжнюк.
Та, що була княгинею фольклору,
Сповна ввібрала мудрість поколінь.
Не терпіла свавілля і покори,
Пісні Поділля підняла з колін.
Такий народ, як ми, не подолати,
Допоки в нас мета і ціль єдина.
В молитві з нами – Бог-Отець і Мати,
Соборна й незалежна Україна.*

4.

*Розперезані простори
Обіймають неба просинь.
Допеклось на дечку літо,
Тільки сходить пряна осінь.
Вітром луцені горіхи
Цокають, немов підбори.
Не такі уже світанки –
Вже свіжіші, ніж учора.
З ніжних трав – одне ломаччя,
Де-не-де видніє квітка.
Все частіше позирає
В височінь стара лебідка.
Стихли бджоли у малині,
Там нема для них принади.
Проведе Чумацьким шляхом
Ніч серпнева в зорепади.*

5.

*За мить останній літній день зачиниться на браму
І злиток сонця золотий метнеться до води.
Спішу у батьківське село, там золотого краму! -
антонівка, ранет, налив – обтяжені сади.
Зберемо й спасівку завчасно,
Холонуть на драбині пиріжки,
Із поGREBA внесем вина чи квасу,
Хай будуть повними, по рубчики, кружки.
І ляже, як тумани, сива пісня
На душу, як в спустошені яри.
Скидала листя пелехата вишня
У спасівські, солодкі вечори.*

6.

*Небо на віджимі
Скоро задощить.
Обрій сизо-синій,
Гасова блакить.
Сонце нижче й нижче,
Наче на припоні,
Скачуть небокраєм
Білогриві коні.
Видзвони-дзвіночки
Приведуть грозу,
Дощові торочки
Схилять рогозу.
Дні, як діти босі,
Змокнуть під водою.
Шелестіла осінь
Тихою ходою.*

7.

*Метелики до рук і бджоли в коси,
Останні дні тепла всіх зводять з пантелику.
Вже й гарбуз переповз в царину-осінь
І лащиться до ніг ожина дика.
Хтось насмітив рудим листвяним пір'ям,
Закумкали жаби з якогось переляку.
Шмигає вітер стоптаним подвір'ям
І лізуть в «казанок» думки всілякі.
В ярюзі каяття зашпорталась печалі
Й збиваються, немов тумани, в сіру купу.
Хапає часом острах, – що ж там далі?
Чи стане нам тепла на зиму люту?*

8.

*Я сплету для осені вінок,
Він не буде гіршим за весняний.
Хоч вкладу туди сухих гілок,
Що учора ще були духмяні.
Кілька гілок пізньої малини,
Терносливи й цвіту споришу,
І побільше гронами калини,
Нею весь віночок прикрашу.
Листя винограду ще й із клену,*

*Терпкого від паморозі зілля.
Рання осінь ще така зелена,
А уже прибралась до весілля.*

9.

*Ще не скрізь земля чорнилом стала,
Рудіють з кукурудзою латки.
Густюща хмара з піднебесся впала
І згасло все на віддалі руки.
Осінній день у дощовій огранці
Імлисто посміхається здаля.
Як яблука, замочені у банці,
Прокваситься до кореня земля.
Он на вершечку, що уже без листя,
Останні дзвони перезрілих груш.
Живи цим днем: радій, люби, молися...
За спокій і тепло для наших душ.*

10.

*Я десь загубила дитинство своє,
Сніги були в пояс глибокі,
А час, як та гуска, клює і клює
Мої захурделині роки.
Я десь загубила веселість і сміх,
Отам, у високій пшениці.
Як гралася в зіллі у травах густих,
В рясенькій, як мальва, спідничці.
Я десь загубила вогонь у очах,
Допитливість, щирість дитини.
В далеких, як мрії, рожевих зірках,
У кожній блакитній сльозині.
Я десь загубила всю ніжність душі,
Відтак, струни серця ржавіли.
Лиш спогади мліли зелом черемші
І запахом пролісків білих.
Я все розгубила, стою і реву...
Пробач мені, Господи, сльози.
Що серце ввібрало – отим і живу,
По-іншому жити не можу.*

ПРО АВТОРКУ

Юлія Коновалова народилася 21 липня 1980 року (с.Дзюньків Погребищенського району) в трудящій селянській родині. Батько Валерій Васильович працював директором Будинку культури с.Дзюнькова, мама Ганна Іванівна – домогосподарка. Донька Марія Володимирівна Бездень – студентка 5 курсу Київського університету «Крок».

Ю.Коновалова закінчила місцеву школу та Немирівський будівельний технікум. Працювала за фахом в Погребищі – інженером КЗ «Райдімпроект»

Змалку проявила хист до творчості, захоплювалася малюванням. Окрім малярства, оволоділа технікою в

кількох інших видах народно-прикладного мистецтва, а згодом проявила себе і в літературній творчості, краєзнавстві.

З 2023 року працює екскурсоводом КЗ «Краєзнавчий музей імені Н.А.Присяжнюк». Її краєзнавчі розвідки з'являються у пресі, активно поширюються в мережі Інтернету, мають широкий читацький відгук.

У 2021 році вийшла у світ перша збірка поезій Ю.Коновалової «Вервечка». А її краєзнавчий доробок відзначений у 2023 році премією імені Леоніда Гавриша громадського об'єднання «Русалка Дністровая» та ВАТ «Володарка».

ЗМІСТ

<i>Від авторки</i>	3
------------------------------	---

МИ, ЯК ЗЕМЛЯ...

Там, де впали на згорьовану землю «Сльози Божої Матері»	7
Хрестовози	8
Незвичайний щоденник	15
Братерська пасіка	16
Гаряча верба	17
Ми, як земля	20
Дзвони баби Степаниди	20
Бабуся Люся Вечера	22
Любов, що стала викликом усім	25
Вірш для Амалії	29
Історія одного вихрещення	31
Таїна Босого Броду	37
Мандрівка на куток Садиби	40

СТЕЖКАМИ: ЛЮДИ, СЕЛА, ПАМ'ЯТЬ. Фотоблок	41
--	----

З БЕЗСМЕРТНОЇ СПАДЩИНИ

Історія Погребищ до 1930 року. <i>Відомості подала Н. А. Присяжнюк</i>	54
--	----

З ЛІРИЧНОГО ЩОДЕННИКА

<i>Юлія Коновалова</i> . Це райський сад, в якому ти живеш	73
--	----

МИСТЕЦТВО НЮХАТИ КВІТКУ

Мальовничий край світу	77
Плач бурківецької сопілки	79
Череда із кутка Рогатинка	86
Дегустатор ароматів	87
Таємниця Чорної брами	88
Острів на річці Рось	89
«Пісні, мої пісні – напровесні верба...»	92
Рецепти від моєї бабусі Мартохи	97
Батюшка Володимир	100
Життя у гармонії	102

Ласуня	103
Лист до річки дитинства.	104
СТЕЖКАМИ: ЛЮДИ, СЕЛА, ПАМ'ЯТЬ. Фотоблок	107
З БЕЗСМЕРТНОЇ СПАДЩИНИ	
<i>Настя Присяжнюк. Старосвітське наше Погребище</i>	<i>115</i>
СТЕЖКАМИ: ЛЮДИ, СЕЛА, ПАМ'ЯТЬ. Фотоблок	123
З ЛІРИЧНОГО ЩОДЕННИКА	
<i>Юлія Коновалова. І зберегти своє...</i>	<i>132</i>
З БЕЗСМЕРТНОЇ СПАДЩИНИ	
<i>Настя Присяжнюк. Селянські університети</i>	<i>136</i>
СТЕЖКАМИ: ЛЮДИ, СЕЛА, ПАМ'ЯТЬ. Фотоблок	151
З ЛІРИЧНОГО ЩОДЕННИКА	
<i>Юлія Коновалова. Що серце ввібрало – отим і живу</i>	<i>161</i>
<i>Про авторку</i>	<i>166</i>

СЕРІЯ «МОЯ ВІННИЧЧИНА»
ЗАСНОВАНА ЖУРНАЛОМ «ВІННИЦЬКИЙ КРАЙ» У 2013 РОЦІ

ВИПУСК 93

Редактор серії Михайло Каменюк

Історико-публіцистичне видання

КОНОВАЛОВА Юлія Валеріївна

ВІТРИ ТА ДОРОГИ, ДОПОМОЖІТЬ МЕНІ Скарби рідного Надросся

Комп'ютерна верстка *Петра Гордійчука*
Коректор *Наталія Вітківська*
Обкладинка *Петра Гордійчука*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 59,52.
Тираж 200 прим. Зам. № 776.

Видавець О.О.Євенок м. Житомир, вул. М.Бердичівська, 17А тел.: 06310122 33

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції України серія ДК№ 3544 від 05.08.2009 р.*

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок 10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А тел.:
063 101 22 33, e-mail: printinz@gmail.com